

LATVIJAS UNIVERSITĀTE  
JURIDISKĀ FAKULTĀTE  
VALSTSTIESĪBU ZINĀTŅU KATEDRA

**BĒRNU TIESĪBAS ZINĀT SAVU IZCELSMI**

MAĢISTRA DARBS

Autors: **Valērija Leščinska**

Studenta apliecības Nr. v116041

Darba vadītāja: Asoc. prof. A. Rodiņa

RĪGA 2021

## ANOTĀCIJA

Bērna tiesības zināt savu izcelsmi ir samērā jauns institūts, kurš starptautiskajā mērogā tiek daudz un dažkārt pretrunīgi vērtēts. Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Latvijas tiesu prakse parāda, ka ne vienmēr ir skaidrs, kādā veidā bērnam ir jānodrošina viņa tiesības zināt savu izcelšanos un kā ir risināmas sadursmes starp kolidējošām tiesībām un citu personu interesēm, taču kopumā tiesību zināt savu izcelšanos izpratne laika gaitā ir attīstījusies un mainījusies. Vienlaikus neskaidrs paliek jautājums, vai Latvijas nacionālais normatīvais regulējums ir šai izpratnei atbilstošs?

Maģistra darbā ir apskatīta bērnu tiesību zināt savu izcelšanos vēsturiskā attīstība, saturs, tostarp šo tiesību negatīvā izpausme – tiesības nezināt savu izcelšanos –, un apjoms, apzināti aktuālie problēmjautājumi un tiesību kolīzijas, izvērtēts normatīvais regulējums un starptautiskā un nacionālā tiesu prakse, kā arī sniegti iespējamie priekšlikumi, kas sekmētu bērnu tiesību zināt savu izcelšanos ievērošanu.

Atslēgvārdi: tiesības uz privāto un ģimenes dzīvi, bērna labākās intereses, bērna identitāte, bērna tiesības zināt savu izcelšanos, adopcija, mākslīgā apaugļošana, paternitātes apstrīdēšana, maternitātes apstrīdēšana.

## ANNOTATION

The right for a child to know its origin is a relatively new human rights institute which is often judged on an international scale and sometimes even in contradictory ways. The case study of the European Court of Human Rights and the Latvian Courts shows that there is not always a clear procedure on how to guarantee a child its right to know his or her origins and how to resolve clashes between corollary rights and the interests of others. Also, it is needed to know that the understanding of the right for a child to know his or her origins has evolved and changed over time. At the same time, it remains unclear whether Latvia's national regulatory framework is consistent with this understanding?

The Master's work deals with the historical development of the rights of children to know their origins, the content, including the negative expression of their rights – the right not to know their origins – and the scope, the identified challenges and conflicts of law, the regulatory framework and international and national judicial practices, and the possible proposals to promote the right of children to know their origins respect for arrivals.

Keywords: the right to private and family life, the best interests of the child, the identity of the child, the right for the child to know its origin, adoption, artificial fertilization, challenging paternity, challenging maternity.

## SATURS

IEVADS .....	5
1. TIESĪBAS ZINĀT SAVU IZCELŠANOS .....	7
1.1. Tiesību zināt savu izcelšanos saturs.....	7
1.2. Tiesību zināt savu izcelšanos apjoms .....	13
1.3. Tiesības nezināt savu izcelšanos .....	18
1.4. Bērna labāko interešu princips.....	23
2. IERAKSTS DZIMŠANAS REĢISTRĀ. NORMATĪVAIS REGULĒJUMS UN PRAKSE.....	30
2.1. Vispārējais regulējums.....	30
2.2. Adopcija.....	37
2.3. Mākslīgā apaugļošana.....	40
3. BĒRNA UN VIŅA BIOĻĢISKO VECĀKU SAVSTARPĒJO ATTIECĪBU JURIDISKIE ASPEKTI .....	45
3.1. Bioloģisko vecāku iespējas apstrīdēt ierakstu bērna dzimšanas reģistrā.....	45
3.1.1. Tēva tiesības .....	46
3.1.2. Mātes tiesības .....	51
3.2. Bērna tiesības uzturēt attiecības ar bioloģiskajiem vecākiem.....	54
SECINĀJUMI .....	57
IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS .....	59

## IEVADS

Bērns ir vienmēr bijis neaizsargātākā sabiedrības daļa, taču pirmie soļi bērnu vispusējas un universālas aizsardzībai pasaulē tikuši sperti vien 20. gadsimta sākumā.<sup>1</sup> Nozīmīgākais starptautiskais bērnu tiesību aizsardzības akts ir Apvienoto Nāciju Organizācijas (turpmāk – ANO) 1989. gada 20. novembra Bērnu tiesību konvencija<sup>2</sup>, kurā dalībvalstis, uzsverot visiem sabiedrības locekļiem piemītošās cieņas nozīmi, viņu vienlīdzīgās un neatņemamās tiesības, ir formulējušas bērnu tiesības un to aizsardzības principus, tādējādi īpaši izceļot tos no ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācijā<sup>3</sup> atspoguļotajām cilvēktiesību normām. Iemesli tam bijuši vairāki – bērni savās darbībās nav patstāvīgi, valsts rīcība vai bezdarbība un sabiedriskie procesi bērnus ietekmē vairāk nekā jebkuru citu sabiedrības grupu, bērniem nav iespēju izteikt savu viedokli un ietekmēt politiskos procesus, kā arī bērnu veselīga attīstība ir izšķiroša sabiedrības labklājībai nākotnē.<sup>4</sup> Mūsdienās bērns ir katras valsts vērtība. Ieguldījums ikviena bērna tiesību un interešu nodrošināšanā ir ieguldījums valsts attīstībā, jo bērns pieaugot kļūs par tautas – suverēna – daļu.

Bērnu tiesību aizsardzības pasākumi neaprobežojas tikai ar bērnu fiziskās integritātes vai minimāli nepieciešamās attīstības nodrošināšanu. Tie ir veicami tādējādi, lai bērni varētu pilnīgi un harmoniski attīstīties kā personības, saglabājot visus savas identitātes elementus.

Viens no šādiem identitāti veidojošiem elementiem ir ziņas par savu izcelsmi. Lai arī personiskā vēsture un piederība savai dzimtai vienmēr ir bijusi vērtība sabiedrības apziņā, jautājums par attiecīgām tiesībām, proti, tiesībām zināt savu izcelsmi, ir aktualizējies vien 20. gadsimta nogalē. Iemesli tam var būt dažādi, piemēram, ģimenes modeļu daudzveidības palielināšanās un medicīnisko pakalpojumu pieejamība, taču apstākļi, ka indivīdi vēlas zināt savu bioloģisko izcelšanos, liecina par personiskās unikalitātes apzināšanos un garīgās inteliģences attīstīšanu. Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk – ECT) tiesneši ir norādījuši: “Pieeja informācijai par savu izcelšanos un turpmākā iespēja izzināt savu personīgo vēsturi ir jautājums par brīvību un līdz ar to arī cilvēka cieņu, kas ir Eiropas Cilvēktiesību konvencijas garantēto tiesību sirds.”<sup>5</sup>

<sup>1</sup> skat. UNICEF mājaslapa. History of child rights. Pieejams: <https://www.unicef.org/child-rights-convention/history-child-rights> [aplūkots 20.04.2021.]

<sup>2</sup> ANO Bērnu tiesību konvencija. Pieņemta Ņujorkā 20.11.1989. [08.04.2021. red.]

<sup>3</sup> ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija. Pieņemta Parīzē 10.12.1948. [15.03.2021. red.]

<sup>4</sup> UNICEF mājaslapa. Child rights and why they matter. Pieejams: <https://www.unicef.org/child-rights-convention/child-rights-why-they-matter> [aplūkots 20.04.2021.]

<sup>5</sup> ECT 2003. gada 13. februāra sprieduma lietā *Odièvre v. France*, pieteikums Nr. 42326/98, tiesnešu *Wildhaber, Sir Nicolas Bratza, Bonello, Loucaides, Cabral Barreto, Tulkens* un *Pellonpää* atsevišķo domu 3. punkts.

Ziņas par izcelsmi ir sevišķi aktuālas bērnības un pusaudžu gados, kad veidojas identitātes pamati. Taču bērns atbilstoši gan Bērnu tiesību konvencijas 1. pantam, gan Bērnu tiesību aizsardzības likuma<sup>6</sup> 3. panta pirmajai daļai ir cilvēks, kas nav sasniedzis 18 gadu vecumu, ja vien saskaņā ar attiecīgiem tiesību aktiem pilngadība neiestājas agrāk (Latvijā – ar izsludināšanu par pilngadīgu saskaņā ar likumu vai stājoties laulībā pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas). Tādējādi bērns rīcībspējas trūkuma dēļ nav spējīgs pats iestāties par tiesībām zināt savu izcelšanos, kas nozīmē, ka valstij ir pienākums šo tiesību aizskārumus novērst visupirms ar proaktīviem un preventīviem pasākumiem.<sup>7</sup> Savukārt tiesu sistēmas uzdevums ir pēc iespējas nodrošināt bērna tiesības zināt savu izcelsmi katrā strīdā, kur šīs tiesības tiek skartas.

Ņemot vērā minēto, darba mērķis ir noskaidrot, vai Latvijā pastāvošais normatīvais regulējums nodrošina bērniem tiesības zināt savu izcelšanos, un apzināt iespējamās ar bērnu tiesībām zināt savu izcelšanos saistītos problēmjaucējumus.

Mērķa sasniegšanai ir izvirzīti šādi uzdevumi: 1) izpētīt tiesību zināt savu izcelsmi vēsturisko attīstību starptautiskā un nacionālā līmenī, noskaidrot to saturu, apjomu, tiesību pozitīvo un negatīvo izpausmi; 2) izvērtēt bērna tiesības zināt savu izcelsmi kopsakarā ar bērna labāko interešu principu; 3) izpētīt nacionālo normatīvo regulējumu, kas attiecas uz ziņām par bērna izcelsmi, un analizēt tā efektivitāti; 4) salīdzināt bērnu iespējas iegūt informāciju par savu izcelsmi dažādās situācijās; 5) apkopot tiesību zinātnieku atziņas, izpētīt un salīdzināt, kā ar bērna tiesībām zināt savu izcelšanos saistītie jautājumi ir risināti ECT, Satversmes tiesā un Latvijas vispārējās jurisdikcijas tiesā; 6) noskaidrot bērna tiesību zināt savu izcelšanos praktisko izpausmi.

Izstrādājot darbu, veikts faktu un viedokļu apkopojums un analīze, kā arī tika apzināti problēmjaucējumā un atzīmēti no esošās prakses atšķirīgi viedokļi. Tāpat arī tika apskatīta tiesu prakse un tiesību literatūrā paustās atziņas, kuru analīze ļāva izdarīt secinājumus pēc induktīvās pētniecības metodes principa. Gramatiskās metodes ietvaros ir analizēts dažādu jēdzienu saturs. Vēsturiskā metode izmantota, lai izpētītu tiesību zināt savu izcelsmi attīstības gaitu ECT un nacionālā līmenī, bet salīdzinošās metodes ietvaros pētīti un analizēti dažādi tiesību institūti, kā arī ECT un nacionālo tiesu judikatūra.

Maģistra darbs sastāv no anotācijas, satura, ievada, trim nodaļām ar vairākām apakšnodaļām, secinājumu daļas un izmantotās literatūras saraksta.

---

<sup>6</sup> Bērnu tiesību aizsardzības likums: LV likums. Pieņemts 19.06.1998. [07.03.2021. red.]

<sup>7</sup> sal. Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 15. punkts.

# 1. TIESĪBAS ZINĀT SAVU IZCELŠANOS

## 1.1. Tiesību zināt savu izcelšanos saturs

ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 12. pantā nostiprinātas personas tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību.

Līdzīgi arī Eiropas Padomes Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas<sup>8</sup> (turpmāk – ECK) 8. panta pirmā daļa nosaka, ka ikvienam ir tiesības uz savas privātās un ģimenes dzīves, dzīvokļa un sarakstes neaizskaramību. Šī panta otrajā daļā paredzēts, ka publiskās institūcijas nedrīkst traucēt nevienam baudīt šīs tiesības, izņemot gadījumus, kas ir paredzēti likumā un ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizsargātu valsts vai sabiedrisko drošību vai valsts ekonomiskās labklājības intereses, lai nepieļautu nekārtības vai noziegumus, lai aizsargātu veselību vai tikumību, vai lai aizstāvētu citu tiesības un brīvības.

Atklājot tiesību uz privāto dzīvi saturu, ECT vairākkārtīgi ir atzinusi, ka šīs tiesības ietver sevī arī tādu svarīgu aspektu kā tiesības uz identitāti un personības attīstību.<sup>9</sup> Ikvienam jābūt iespējai iegūt informāciju par savu identitāti, jo tā veido viņa personību.<sup>10</sup>

Socioloģi skaidro, ka identitāte attiecas uz patību, tā nozīmē būt līdzīgam un atšķirīgam no citiem, tā ir arī nepārtrauktība. Identitāte ietver indivīda iekšējo pasauli, kas raksturo saikni ar ārējo pasauli, kā arī tā attiecas uz visām indivīda attiecībām ar ārējo pasauli.<sup>11</sup>

Identitāte ir tā, kas personā veido noturības un sava “es” nepārtrauktības izjūtu. Sākotnējā kopveselā identitātes forma veidojas bērnības laikā. Šajā periodā bērni un pusaudži mēdz piedzīvot dzīves krīzi uz straujas fiziskās attīstības un dzimumnobriešanas, emocionālās nestabilitātes un vajadzības atrast savu aicinājumu pamata. Tas bērnam rada raizes arī par to, kā “es izskatos citu acīs”, “kas es esmu”,<sup>12</sup> un atbilžu rašana ir atkarīga no paša pieredzes un stabilitātes dzīvē.

Pozitīvas identitātes konstrukcijā agrīnā un vidējā bērnībā iekļaujas personīgais spēks jeb rīcības brīvība, pašcieņa vai personīgās vērtības izjūta, atvērtība pieredzei un cerība uz nākotni. Ar personīgo varu tiek apzīmēta sajūta, ka bērnam ir ietekme pār lietām, spēja risināt problēmas, izdarīt izvēli un kontrolēt domas un darbības, tā ir privātautonomija. Bērna

<sup>8</sup> Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Pieņemta Romā 04.11.1950. [21.04.2021. red.]

<sup>9</sup> skat. ECT 2001. gada 6. maija sprieduma lietā *Bensaid v. the United Kingdom*, pieteikums Nr. 44599/98, 47. punktu; 2003. gada 13. februāra sprieduma lietā *Odièvre v. France*, pieteikums Nr. 42326/98, 29. punktu.

<sup>10</sup> ECT 2002. gada 7. februāra sprieduma lietā *Mikulic v. Croatia*, pieteikums Nr. 53176/99, 54. punkts.

<sup>11</sup> Pranka M. Promocijas darbs “Biogrāfiskā pieeja biogrāfiskā pārrāvuma individuālo un sociālo aspektu analīzē”, RSU 2015, 32. lpp.

<sup>12</sup> Raščevskis V., Vorobjovs A. Jauniešu etniskas identitātes un priekšstatu par sevi īpatnības mono un multikultūras vidē. Daugavpils Universitāte. Pieejams: [https://dukonference.lv/files/proceedings\\_of\\_conf/53konf/psihologija/Rascevskis\\_Vorobjovs.pdf](https://dukonference.lv/files/proceedings_of_conf/53konf/psihologija/Rascevskis_Vorobjovs.pdf) [aplūkots 15.04.2021.]

pašcieņa nozīmē bērna patiku un lepnumu par sevi, apzināšanos, ka tiek novērtēts un ir laimes cienīgs. Pašcieņai ir raksturīga mērķa izjūta. Atvērtība pieredzei izpaužas kā intelektuālā zinātkāre un iztēle, vēlme uzzināt jaunas lietas un apgūt sociālās kompetences. Savukārt cerība uz nākotni ir centrālā bērnības dzīves jēga.<sup>13</sup> Harmoniskas identitātes veidošanās pamats ir sevis pazīšana. Proti, jo skaidrākas ir atbildes uz būtiskiem eksistenciāliem jautājumiem, jo vieglāk bērnam būs izprast sevi, attīstīties un atrast savu “vietu” dzīvē.

Vienu no personas identitātes šķautnēm veido ziņas par izcelšanos. Ar izcelšanos visbiežāk saprot bioloģiskās radniecības faktu, proti, bērna ģenētisko saistību ar viņa vecākiem. Arī Latvijā Civillikuma<sup>14</sup> Ģimenes tiesību daļas otrās nodaļas pirmajā apakšnodaļā “Bērna izcelšanās noteikšana” iekļautas normas, kas saistītas ar maternitātes un paternitātes jautājumiem. Tomēr nav pamata izcelšanās jēdzienu aprobežot tikai ar bērna bioloģisko vecāku noteikšanu. Par bērna izcelšanos ir pamats runāt arī saistībā ar bērna ieņemšanas un dzimšanas apstākļiem, kā arī saistībā ar citiem iespējamiem bioloģiskajiem radniekiem, piemēram, māsām un brāļiem vai vecvecākiem. Vēl jo vairāk – ECT judikatūra liecina, ka arī pirmie bērna dzīves gadi ir attiecināmi uz viņa izcelšanās noteikšanu.

Lietā *Gaskins pret Apvienoto Karalisti*<sup>15</sup> iesniedzējs Gaskina kungs bija vēlējis iegūt informāciju par savu agrīno bērnību un uzturēšanas apstākļiem bērnu aprūpes iestādēs un audžuģimenēs, kur viņš nonācis pēc mātes nāves. Iesniedzējs apgalvoja, ka pret viņu izturējās slikti, un informācija par bērnību varēja palīdzēt viņam pārvarēt savas problēmas, turklāt iesniedzējs vēlējis celt prasību pret atbildīgajām personām par nolaidību. Gan iestādes, gan nacionālā tiesa liedza pieeju ierakstiem iesniedzēja lietā, pamatojot to ar sabiedrības interesēm. Bērna ārpusģimenes aprūpes nodrošināšanā ir iesaistītas daudzas personas, tostarp ārstniecības personas, skolotāji, policisti, probācijas un sociālie darbinieki, audžuvecāki, detalizētas ziņas par kuriem ir iekļautas lietā. Informācijas atklāšana apdraudētu bērnu aprūpes dienestu darbību, jo iesaistītie darbinieki nevēlētos tikt atklāti, kas savukārt ir pretēji sabiedrības interesēm. Vērtējot, vai konkrētais gadījums skar Gaskina kunga privāto dzīvi, ECT viennozīmīgi konstatēja, ka lieta par bērnu, kurš atrodas ārpusģimenes aprūpē, bez šaubām saturēja informāciju par ļoti personiskiem iesniedzēja bērnības, attīstības un vēstures aspektiem, un tādējādi varēja būt galvenais informācijas avots par viņa attīstības gadiem, un minētie aspekti ietilpst ECK 8. panta tvērumā. Izskatot lietu pēc būtības, tiesa atzina, ka

<sup>13</sup> Armstrong, L. L.. The Child Identity and Purpose (Ch.I.P) Questionnaire: Pilot assessment and development. The International Forum for Logotherapy, 2016, p. 78-80.  
Available:

[https://www.researchgate.net/publication/327014092\\_THE\\_CHILD\\_IDENTITY\\_AND\\_PURPOSE\\_QUESTIONNAIRE\\_CHIP\\_PILOT\\_ASSESSMENT\\_AND\\_DEVELOPMENT](https://www.researchgate.net/publication/327014092_THE_CHILD_IDENTITY_AND_PURPOSE_QUESTIONNAIRE_CHIP_PILOT_ASSESSMENT_AND_DEVELOPMENT) [viewed 04.04.2021.]

<sup>14</sup> Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937. [06.03.2021. red.]

<sup>15</sup> ECT 1989. gada 7. jūlija spriedums lietā *Gaskin v. the United Kingdom*, pieteikums Nr. 10454/83.

publisko dokumentu konfidencialitātei ir svarīga nozīme objektīvas un ticamas informācijas saņemšanā un ka šāda konfidencialitāte var būt nepieciešama arī trešo personu aizsardzībai. Tāda sistēma kā konkrētajā situācijā, kur pieeja ierakstiem tikusi padarīta atkarīga no iesaistīto personu piekrišanas, ievērojot valsts rīcības brīvību, būtībā ir saderīga ar ECK 8. pantā garantētajām tiesībām. Vienlaikus gadījumos, kad iesaistīto personu iebildumi nav pamatoti vai tās vispār klusē, valstij ir jānodrošina arī tās personas intereses, kura vēlas iegūt ziņas par savu privāto un ģimenes dzīvi.

ECK 8. pantā garantēto tiesību uz privāto dzīvi saturs ticis atklāts lietā *Mikuliča pret Horvātiju*,<sup>16</sup> kurā iesniedzēja bija sūdzējusies par nacionālo tiesu neefektivitāti, izskatot viņas prasību par paternitātes noteikšanu pret iespējamo tēvu. Lai arī bioloģiskās vai ģimenes saiknes pastāvēšana starp abiem nebija konstatēta, tomēr ECT uzskatījusi, ka privātā dzīve ietver personas fizisko un psiholoģisko integritāti un dažkārt var aptvert indivīda fiziskās un sociālās identitātes aspektus. Privātās dzīves jēdzienā zināmā mērā jāietver arī tiesības nodibināt attiecības ar citiem cilvēkiem, un nav iemeslu šajā sakarā izslēgt tiesiskās attiecības (un to noteikšanu) starp bērnu un viņa bioloģisko tēvu. Tiesa atzina, ka privātās dzīves respektēšana prasa, lai ikviens būtu spējīgs noteikt sīkākas ziņas par savu identitāti, un ka indivīda tiesībām uz šādu informāciju ir liela nozīme, jo šai informācijai ir personību veidojošas sekas.

Lai arī tiesības zināt savu izcelšanos šķietami vairāk ir attiecināmas uz ģimenes dzīvi, jo to pamatā ir bērna un vecāku attiecības, ECT tiesu prakse parāda, ka pirmām kārtām tās skar pašu bērnu kā personību. Vecāku identitātes noskaidrošana atklāj svarīgus aspektus par paša bērna identitāti, tāpat kā bērna dzimšanas un agrās bērnības apstākļi veido daļu no bērna dzīves.<sup>17</sup> Vēl vairāk – *Gaskina* lieta uzskatāmi parāda, ka ne vienmēr tiesību zināt savu izcelšanos aizsardzība paredz noskaidrot vecāku identitātes, kaut arī tām, protams, ir centrālā nozīme izcelšanās jautājumā. Atsevišķos gadījumos tiesības zināt savu izcelšanos tiešā veidā skar iesaistīto personu ģimenes dzīvi, visbiežāk tad, kad bērna aprūpi īsteno persona (-as), kas nav tā bioloģiskais vecāks (-i), un neretums tādos strīdos ir jārunā par iejaukšanos ne vien bērna, bet arī likumisko un bioloģisko vecāku ģimenes dzīvē.

Tiesības zināt savu izcelšanos ir attiecināmas uz personas ieņemšanu un pirmajiem dzīves gadiem, jo tieši šajā laikā notiekošais var radīt tiesību zināt savu izcelšanos aizskārumu. Aizskartā persona – nepilngadīgais – rīcībspējas trūkuma dēļ savas tiesības un intereses aizstāvēt patstāvīgi var vien pēc pilngadības sasniegšanas, taču tas nenozīmē, ka ar

---

<sup>16</sup> ECT 2002. gada 7. februāra spriedums lietā *Mikulić v. Croatia*, pieteikums Nr. 53176/99.

<sup>17</sup> skat. ECT 2007. gada 20. decembra sprieduma lietā *Phinikaridou v. Cyprus*, pieteikums Nr. 23890/02, 45. punktu un tajā norādīto judikatūru.

izcelšanos saistītie jautājumi būtu jārisina tika tad, kad noticis tiesību aizskārums. Bērnu tiesību aizsardzības principi un rakstītās tiesību normas paredz, ka situācijas, kurās bērna tiesības zināt savu izcelšanos tiks ierobežotas, ir jāapzina laikus un no tām jāizvairās.

Saskaņā ar Bērnu tiesību konvencijas 7. panta pirmo daļu ikvienu bērnu reģistrē tūlīt pēc dzimšanas, un viņam kopš piedzimšanas brīža ir tiesības uz vārdu, tiesības iegūt pilsonību, kā arī, ciktāl iespējams, tiesības zināt savus vecākus un būt viņu aizgādībā. Savukārt 8. pants nosaka, ka dalībvalstis apņemas respektēt ikviena bērna tiesības aizsargāt savu identitāti, tostarp pilsonību, vārdu un ģimenes saites, kā paredzēts tiesību aktos, nepieļaujot nelikumīgu iejaukšanos. Ja bērnam nelikumīgi tiek atņemti daži vai visi identitātes elementi, dalībvalstis nodrošina pienācīgu palīdzību un aizstāvību viņa identitātes drīzākai atjaunošanai.

Lai arī *expressis verbis* neviens no Bērnu tiesību konvencijas pantiem nedefinē bērna tiesības zināt savu izcelšanos, ANO Bērnu tiesību komiteja<sup>18</sup> nešaubīgi ir atzinusi tās kā no konvencijas normām izrietošas un aicinājusi valstis veikt visus nepieciešamos pasākumus, lai ļautu bērniem neatkarīgi no dzimšanas apstākļiem pēc iespējas iegūt informāciju par viņu identitāti un vecākiem.<sup>19</sup>

Normālā situācijā būtu paredzams, ka bērna bioloģiskie vecāki ir tie, kas īsteno bērna aprūpi un uzraudzību, taču tā nebūt nav visos gadījumos, piemēram, par savstarpējo attiecību trūkumu bērnam ar viņa bioloģiskajiem vecākiem var runāt adoptijas un mākslīgās apaugļošanas gadījumos. Apstākļi, ka tiesību zināt savu izcelšanos izpratne sākusi attīstīties vien 20. gadsimta nogalē, pats par sevi liecina, ka ģenētiskai saistībai ar citām personām nebija piešķirta tik liela nozīme, lai uz šī pamata bērnam garantētu noteiktas tiesības. Tomēr, ja ar attiecībām ir jāsaprot vairāku personu savstarpēju "savienošanos" vienā vai vairākās viņu būtības dimensijās, nav šaubu, ka bērna un bioloģisko vecāku attiecības patiesi ir attiecības. Tās ir balstītas uz ķermeniskām – materiālas cēloņsakarības un ģenētiskās līdzības – attiecībām, kuras, ja vien netiek pārtrauktas, paplašinās psiholoģiskajos un intelektuālajos līmeņos. Bioloģiskie vecāki un viņu bērni ir saistīti ar unikālām īpašībām, vecāku dzimumšūnas ir bērna cilvēciskā organisma eksistences, tātad arī identitātes, pamats. Bērns ir

---

<sup>18</sup> ANO Bērnu tiesību komiteja ir 18 neatkarīgu ekspertu grupa, kas uzrauga Bērnu tiesību konvencijas ievērošanu tās dalībvalstīs. (ANO Augstā cilvēktiesību komisāra biroja mājaslapa. Pieejams: <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/crc/pages/crcindex.aspx> [aplūkots 18.03.2021.]

<sup>19</sup> Fortin J. Children's right to know their origins – too far, too fast? *Child and Family Law Quarterly*, Vol 21, No 3, 2009, p. 345.

Skat arī UN Committee on the Rights of the Child: Concluding Observations: United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, 09.10.2002., paragraph 32. Available: <https://www.refworld.org/docid/3df58f087.html> [viewed 18.03.2021.]

tāds, kāds viņš ir, tādēļ, ka tādi ir viņa vecāki, līdz ar to bioloģiskie vecāki bērnam vienmēr būs unikāli un neaizstājami, pat ja starp abiem pēc ieņemšanas vairs nav mijiedarbības.<sup>20</sup>

Tas, cik salīdzinoši viegli tagad ir iespējams noteikt personas ģenētisko piederību, acīmredzami ir viens no galvenajiem faktoriem, kas attīsta domu par to, cik nozīmīgi ir katram zināt patiesību par viņa izcelsmi. Ģenētiskās testēšanas precizitātei un pieejamībai ir milzīga nozīme.<sup>21</sup> Vienlaikus zinātnes attīstība ir par iemeslu arī tam, ka rodas arvien jaunas situācijas, kurās šīs tiesības jo īpaši tiek skartas, piemēram, tas ir gadījumos ar mākslīgo apaugļošanu.

Argumenti, kas pamato personas tiesības zināt savu ģenētisko izcelšanos, ir vairāki. Pirmkārt, tas ir uzskats, ka neziņa personai kaitē. Lai arī ne vienmēr šāda informācija personai ir svarīga, to noklusējot, tiek liegtas tiesības izvērtēt, kādu nozīmi persona piešķir ģenētiskajam aspektam savas personības veidošanā, kas faktiski ierobežo privātautonomiju. Otrkārt, tas ir fakts, ka tās ir zināšanas, savukārt zināšanas ir cilvēka pamattiesības, tādēļ nav nepieciešami empīriski pierādījumi par kaitējumu, kas rodas, ja šīs tiesības tiek pārkāptas. Pieeja informācijai par savu ģenētisko izcelsmi ir būtiska cilvēka fiziskajai un psihoemocionālajai labsajūtai, tādēļ ierobežota piekļuve šīm ziņām nepārprotami rada kaitējumu, jo īpaši veselības aprūpes jautājumos, kur dažkārt informācijai par ģenētisko vēsturi ir izšķiroša nozīme.<sup>22</sup>

Analizējot diskomfortu, ko rada ierobežota piekļuve ziņām par savu izcelšanos, juridiskajā literatūrā ir sastopams jēdziens “ģenealoģiskais apjukums / neizpratne” (*Genealogical Bewilderment*), kas apraksta tādas personas psiholoģisko stāvokli, kas vai nu nezina savus bioloģiskos vecākus, vai nu ir nepilnīgi informēta par tiem, kā rezultātā rodas apjukums un tiek ietekmēta garīgā veselība.<sup>23</sup> Jēdziena pamatā ir ideja par to, ka sevis izzināšanai ir jāsaprot, kā mēs esam cēlušies, no kurienes nāk konkrētas īpašības un iezīmes.<sup>24</sup> Ģenealoģiskā apjukuma jēdziens ir parādījies 20.gs. otrajā pusē un ticis izmantots, lai aprakstītu grūtības identitātes un piederības sajūtas veidošanās laikā, ko var piedzīvot

<sup>20</sup> Moschella M. Natural Law, Parental Right and Education Policy. *The American Journal of Jurisprudence*, Vol. 59, No. 2 (2014), p. 205.

<sup>21</sup> Fortin J. Children’s right to know their origins – too far, too fast? *Child and Family Law Quarterly*, Vol 21, No 3, 2009, p. 342.

<sup>22</sup> Ravitsky V. The right to know one’s genetic origins and cross-border medically assisted reproduction. *Israel Journal of Health Policy Research*, 2017. Available: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5240377/> [viewed 21.02.2021.]

<sup>23</sup> Ormond M. Adoption, genealogical bewilderment and biological heritage bricolage. H. Muzaini and C. Minca (eds), *Critical Geographies of Heritage-From-Below*, London: Edward Elgar. Wageningen University & Research, 2018. Available: [https://www.researchgate.net/publication/318876801\\_%27Adoption\\_genealogical\\_bewilderment\\_and\\_biological\\_heritage\\_bricolage%27](https://www.researchgate.net/publication/318876801_%27Adoption_genealogical_bewilderment_and_biological_heritage_bricolage%27) [viewed 21.02.2021.]

<sup>24</sup> Ravitsky V. The right to know one’s genetic origins and cross-border medically assisted reproduction. *Israel Journal of Health Policy Research*, 2017.

adoptētie bērni.<sup>25</sup> Ievērojot tiesību zināt savu izcelšanos būtību un attīstību tiesu praksē, jāsecina, ka ģeoloģiskais apjukums piemīt visiem bērniem, kuru tiesības šajā jomā tikušas skartas un kuru labsajūta tādēļ ir traucēta, neattiecinot jēdzienu tikai uz adopcijas gadījumiem.

Tiesībām zināt savu izcelsmi ir komplicēts raksturs. Ir iespējams izšķirt vairākus šīs tiesības veidojošos aspektus, piemēram, medicīnisko (tiesības zināt pilnīgu medicīniski nozīmīgu informāciju par bioloģiskajiem vecākiem), identitātes (tiesības uz priekštečus aprakstošu informāciju, kas palīdzētu personai veidot viņas identitāti) vai attiecību (tiesības zināt bioloģisko vecāku identitāti nolūkā nodibināt ar tiem attiecības). Katrs no šiem aspektiem ietver atšķirīgu izpratni par to, ko nozīmē būt ģenētiski saistītam ar citu personu, proti, no bioloģiskā skatupunkta līdz psiholoģiskai un pat eksistenciālai nozīmei.<sup>26</sup> Medicīniskais aspekts var pamatot jebkuras personas interesi izzināt savu bioloģisko ģimeni ne vienā vien paaudzē, arī Gaskina lietā tas bijis viens no iesniedzēja argumentiem, kādēļ informācija par savu pagātņi viņam bija svarīga. Turklāt medicīniski nozīmīga informācija bieži vien kļūst aktuālāka līdz ar vecumu, taču laika gaitā iespēja iegūt informāciju paliek sarežģītāka. Identitātes aspekts, tieši pretēji, svarīgāku lomu ieņem agrākā vecumā. Autentiskas personības veidošanās notiek pusaudžu gados individuācijas procesā, kad bērnam ir jārod atbildes uz jautājumiem, kas viņš ir un kāds viņš vēlas kļūt.<sup>27</sup> Izmaiņas šajā vecumposmā ietekmē arī bioloģiskie faktori,<sup>28</sup> līdz ar to zināšanas par savām saknēm, dzimtu var sekmēt daudzu atbilžu rašanu, tostarp arī tādu, kas var ievērojami uzlabot personas dzīves kvalitāti. Attiecību aspekts savukārt var kļūt nozīmīgs gan agrākā vecumā (tostarp arī identitātes veidošanās dēļ), gan arī vēlākā vecumā. Šajā sakarā ir vērts runāt ne vien par starppersonālām attiecībām, bet arī par to juridisko nostiprinājumu, proti, par paternitātes vai maternitātes fakta konstatēšanu, kas ļauj bērnam iegūt zināmus labumus, piemēram, materiālus (uzturlīdzekļus un mantošanas tiesības) un nemateriālus (saskarsmes tiesības). Lai arī kāda būtu personas motivācija iegūt ziņas par savu izcelšanos, tā nav nedz jāpierāda, nedz jāpamato, lai personai šīs tiesības tiktu atzītas.

Teju vai visos gadījumos, kad jautājums par tiesībām zināt savu izcelšanos aktualizējas, tiek iesaistītas vairākas personas, kuru intereses nav saskanīgas. Nav noslēpums, ka strīdi, kas izceļas uz bērna izcelšanās fakta pamata, ir sarežģīti, un nereti novērojamas tiesību sadursmes.

<sup>25</sup> Ravelingien A. Pennings G. The Right to Know Your Genetic Parents: From Open-Identity Gamete Donation to Routine Paternity Testing. *The American Journal of Bioethics*, 13(5): 33–41, 2013, p. 33. Available: [https://www.researchgate.net/publication/236112388\\_The\\_Right\\_to\\_Know\\_Your\\_Genetic\\_Parents\\_From\\_Open-Identity\\_Gamete\\_Donation\\_to\\_Routine\\_Paternity\\_Testing](https://www.researchgate.net/publication/236112388_The_Right_to_Know_Your_Genetic_Parents_From_Open-Identity_Gamete_Donation_to_Routine_Paternity_Testing) [viewed 15.02.2021.]

<sup>26</sup> Ravitsky V. The right to know one's genetic origins and cross-border medically assisted reproduction. *Israel Journal of Health Policy Research*, 2017.

<sup>27</sup> Dubava M. Pusaudžu procesi. [b. d.] Pieejams: <https://www.arstipsihoterapeiti.lv/lv/pusaudzu-procesi.html> [aplūkots 26.03.2021.]

<sup>28</sup> Miltuze A. Attīstības psiholoģija. 08.02.2021. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/7374> [aplūkots 27.03.2021.]

ECT judikatūrā ir uzsvērts, ka ECK 8. pantam ir zināmas robežas. Valstīm ir pozitīvs pienākums novērst iespējamus tiesību zināt savu izcelšanos ierobežojumus, atrodot taisnīgu līdzsvaru starp visām iesaistītajām personām. Bērna tiesības zināt savu izcelšanos var būt pretrunā ne tikai citu personu interesēm (piemēram, domājamā vecāka), bet arī publisko tiesību subjektu interesēm, kā tas noticis, piemēram, Gaskina lietā.<sup>29</sup> Neskatoties uz to, informācija par bērna izcelšanos ir atzīstama par konstantu vērtību, kura nav automātiski pakārtojama ikvienai citai konkurējošai tiesībai vai interesei.

## 1.2. Tiesību zināt savu izcelšanos apjoms

Konstatējot personas tiesību zināt savu izcelšanos pastāvēšanu, kļūst nozīmīgi noteikt apjomu, kādā šīs tiesības var tikt īstenotas. Ievērojot to, ka būtībā šo tiesību priekšmets ir informācija jeb zināšanas, rodas loģisks jautājums, vai vien attiecīgas informācijas sniegšana ir atzīstama par pietiekamiem pasākumiem tiesību zināt savu izcelšanos aizsardzībā? Atkarībā no katra gadījuma apstākļiem uz šo jautājumu ir iespējams atbildēt kā apstiprinoši, tā arī noraidoši.

Svarīgi ir apzināties, ka tiesības uz informāciju par saviem bioloģiskajiem vecākiem neparedz automātiskas personas tiesības uz juridisku ģenētiskās saiknes apstiprināšanu. Jau pati tiesību zināt savu izcelšanos būtība un apstākļi, ka tās kā atsevišķs elements tiek izceltas no tiesību uz privāto dzīvi tvēruma, liecina par to, ka izšķirošā nozīme ir tieši apzināšanās faktam, un tātad pieeja informācijai vai informācijas sniegšana ir minimālais šo tiesību aizsardzības standarts.

Par tiesībām iegūt tikai informāciju par saviem bioloģiskajiem vecākiem ir pamatoti runāt adopcijas un mākslīgās apaugļošanas gadījumos. Lai arī pirmajā gadījumā attiecīgas prasības celšana dažkārt ir pieļaujama, bioloģiskajam vecākam iebilstot pret adopciju, tomēr lielākoties turpmākā rīcība ir ierobežota, it sevišķi mākslīgās apaugļošanas gadījumā. Tas ir pamatoti vairāku apstākļu dēļ. Ja bērns ir ieņemts mākslīgās apaugļošanās ceļā, visticamāk neviens nepiekrīst kļūt par dzimumšūnu donoru, zinot, ka nākotnē pastāvētu iespēja tikt iesaistītam tiesvedībā kā potenciālajam bērna vecākam. Par pretējo nedz valstu starpā, nedz to tiesās nepastāv diskusijas. Arī Latvijā medicīniskās apaugļošanas procesu regulējošais Seksuālās un reproduktīvās veselības likums<sup>30</sup> izslēdz jebkādu iespēju donoriem tikt atzītiem par bērna juridiskajiem vecākiem (21. un 22. pants). Savukārt adopcijas procesā atbilstoši

<sup>29</sup> Fortin J. Children's right to know their origins – too far, too fast? *Child and Family Law Quarterly*, Vol 21, No 3, 2009, p. 347.

<sup>30</sup> Seksuālās un reproduktīvās veselības likums: LV likums. Pieņemts 31.01.2002. [23.03.2021. red.]

Ministru kabineta 2018. gada 30. oktobra noteikumu Nr. 667 "Adopcijas kārtība"<sup>31</sup> (turpmāk – Adopcijas noteikumi) 4. un 5. punktam vecāku piekrišana ir obligāti noskaidrojama. Tā nav nepieciešama, ja vecākam ir atņemtas aizgādības tiesības, jo aizgādības tiesību atņemšana nozīmē, ka vecāka viedoklis un attieksme pret bērnu jau tikusi noskaidrota un izvērtēta, kā arī tikuši veikti pasākumi ģimenes apvienošanai, kuri nav rezultējušies ar panākumiem. Vairumā situāciju tas ir pietiekami, lai droši konstatētu bioloģisko vecāku neieinteresētību saiknes ar bērnu nodibināšanā.

Tādos gadījumos valstij būtu jānodrošina informācijas par bērna bioloģiskajiem vecākiem iegūšana, saglabāšana un pieejas tai nodrošināšana. Ziņas par savu identitāti var būt daudzpusīgas, arī tādas, kas konkrētas personas neidentificē, taču atklāj nozīmīgus faktus. Tāda ir visa medicīniska rakstura informācija par personu – ģenētiskas saslimšanas vai īpatnības, noslieces, iegūtās saslimšanas, tostarp, kas skar psihisko veselību. Ir vispārzināms, ka vairāku veselības problēmu ārstēšanai un manipulāciju veikšanai ir svarīgi iegūt ziņas par tuvāko radnieku veselību, līdz ar to šādu informāciju nevar atzīt par tādu, kas nav aizsardzības vērtā – galu galā no tās var būt atkarīga pat cilvēka dzīvība. Tāpat kā personu neidentificējošu informāciju var minēt arī antropometriskos datus vai vispārīgas ziņas par dzīves gājumu, kurai, lai arī nav izšķirošas nozīmes personas labklājības konstruēšanā, tomēr var būt ietekme personības veidošanā.

Pašu personu, kas ieņemti mākslīgās apaugļošanas rezultātā, viedoklis var būt pretējs. Daži no šiem cilvēkiem vēlas zināt donora identitāti, vismaz vienu reizi satikties ar donoru un, iespējams, arī ar viņa radniekiem. Līdz ar to apjoms, kādā persona var vēlēties īstenot savas tiesības zināt savu izcelšanos, pārsniedz tiesības uz pieeju donoru identificējošai informācijai, sasniedzot interesi veidot attiecības ar donoru un tā ģimeni. Šādu pieeju atbalsta ECK 8. pants, jo "privātās dzīves" jēdziens ir elastīgs un ietver sevī vairāk nekā tikai pieeju vecāku vārdam, un tieši minētā norma vismaz daļēji pamato apgalvojumu, ka personai ir likumīgas tiesības uz identificējošu informāciju.<sup>32</sup> Tādējādi iespēja bērnam zināt savu bioloģisko vecāku identitāti būtībā ir apskatāmo tiesību kodols.

Vienlaikus tiesību literatūrā izteikts viedoklis, ka tiesību zināt savu izcelšanos absolutizēšana praksē var radīt arī problēmas. Ja šīs tiesības piemīt visām personām, kas jau ir dzimušas mākslīgas apaugļošanas rezultātā, tad arī tām ir tiesības noteikt savu ģenētisko izcelsmi. Tomēr nav saprātīgi atzīt, ka gadījumā, ja bērna ģenētiskā saistība ar vecākiem pēc pārbaudes neapstiprinās, šim bērnam ir tiesības pārbaudīt arī personas, no kurām viņš,

<sup>31</sup> Adopcijas kārtība: Ministru kabineta 2018. gada 30. oktobra noteikumi Nr. 667 [01.01.2021. red.]

<sup>32</sup> Draper H. Why There is No Right to Know One's Genetic Origins. *Philosophical Reflections on Medical Ethics*, Edited by Athanassoulis N. PALGRAVE MACMILLAN: 2005. p. 78.

iespējams, izcēlies. Atzīstot, ka tiesības zināt savu izcelšanos nav ierobežojamas, šādai testēšanai būtu jābūt obligātai.<sup>33</sup> Šāds viedoklis gan ir vairāk attiecināms uz bērniem, kas jau ir radīti, un nepietiekami pamato pastāvošās prakses maiņas nepieciešamību šajā jautājumā.

Par to, vai donora identitātei ir jābūt atklātai, norisinās plašas diskusijas tiesību un medicīnas zinātnieku, arī filozofu, vidū. Kopumā pastāv teju vienprātīga pārliecība par to, ka bērnam ir tiesības zināt savu izcelšanos, tātad tas nozīmē arī kaut kādas informācijas sniegšanu. Taču ne visi piekrīt, ka donora identitāte ir tā, kas varētu nodrošināt bērna tiesības zināt savu izcelsmi. Pirmkārt, bērnam netiek garantētas tiesības uzturēt attiecības ar donoru, tas varētu nebūt arī paša donora interesēs, kurš faktiski ir tikai dzimumšūnas ziedotājs un nekad nav uzņēmis šādas saistības. Otrkārt, anonīmai informācijai, tādai kā ziņām par etnisko piederību, dzimšanas gadu, bērnu esību u.c., varētu būt pat lielāka nozīme.<sup>34</sup>

Daži autori kā risinājumu tiesību zināt savu izcelšanos nodrošināšanai saistībā ar dzimšanas reģistrā norādāmajām ziņām piedāvā izveidot atsevišķu ierakstu, kurā būtu norādīta “ģenētiskā patiesība”.<sup>35</sup> Šāds ieraksta apzīmējums gan ir kritizējams, jo “ģenētisks” ir medicīnisks jēdziens, līdz ar to ieraksts varētu tikt veikts, pamatojoties tikai uz ģenētiskā testa rezultātu, kas būtu teju neizpildāms uzdevums. Tomēr ieraksts, kas sniegtu personai uz tās izcelšanos attiecināmas ziņas, ir saprātīgs veids, kā nodrošināt tiesību zināt savu izcelšanos minimālo aizsardzības standartu. Var teikt, ka daļēji šādu funkciju pilda ieraksts, kas veikts, pamatojoties uz tiesas spriedumu par adopcijas apstiprināšanu. Proti, personai, uz kuru tas attiecināms, ir pieeja ierakstam, tādējādi to var uzskatīt par sākumpunktu savas izcelšanās izpētei. Savukārt, ja atzīt, ka arī medicīniskas apaugļošanas rezultātā dzimušajiem bērniem ir tiesības zināt viņu ieņemšanas apstākļus un iegūt kaut neidentificējošu informāciju par donoriem, tad ir visnotaļ pamatoti ir arī šādos gadījumos tiesības zināt savu izcelšanos nodrošināt ar atsevišķa ieraksta dzimšanas reģistrā izveidi.

Jautājumi par vecākus neidentificējošas informācijas pietiekamību ir skatīti arī ECT, un tās judikatūra parāda, ka citu iesaistīto personu intereses šķietami arī var būt iemesls, kādēļ atsevišķos gadījumos bērna tiesības zināt savu izcelšanos tiks ierobežotas. Šāda problēma tika risināta lietā *Odièvre (Odièvre)* pret Franciju<sup>36</sup>. No iesniedzējas *Odièvres* kundzes uzreiz pēc dzimšanas atteicās māte, aizpildot speciālu formu un rakstiski paužot vēlmi dzimšanas faktu

<sup>33</sup> Draper H. Why There is No Right to Know One's Genetic Origins. *Philosophical Reflections on Medical Ethics*, Edited by Athanassoulis N. PALGRAVE MACMILLAN: 2005. p. 84.

<sup>34</sup> Rosani D. The right to know one's origin as common standart. Conference "Healthcare in Europe - a Safe Haven? Standard of Care from a Mul:disciplinary Perspec:ve" - Innsbruck, September 26-27, 2016. Available: [https://www.researchgate.net/publication/309636854\\_The\\_Right\\_to\\_Know\\_One%27s\\_Origins\\_as\\_a\\_Common\\_Standard](https://www.researchgate.net/publication/309636854_The_Right_to_Know_One%27s_Origins_as_a_Common_Standard) [viewed 04.03.2021.]

<sup>35</sup> Clapton G. The birth certificate, 'father unknown' and adoption. University of Edinburgh, UK. *Adoption & Fostering* 2014, Vol. 38(3), p. 210. Available: <https://www.researchgate.net/publication/285569785> [viewed 28.02.2021.]

<sup>36</sup> ECT 2003. gada 13. februāra spriedums lietā *Odièvre v. France*, pieteikums Nr. 42326/98.

saglabāt noslēpumā, vēlāk iesniedzēja tika adoptēta. Pieaugušā vecumā viņai izdevās iegūt neidentificējošu informāciju par saviem bioloģiskajiem vecākiem – izskatu, personības raksturojumu, nodarbošanos, tautību –, kā arī dažus faktus par viņu kopdzīvi un attiecībām, tostarp uzzinot par brāļa vai māsas pastāvēšanu. Tomēr radniekus identificējošas informācijas izsniegšanu iesniedzējai atteica. Sakarā ar minēto izskatot pieteikumu, ECT nekonstatēja ECK 8. panta pārkāpumu. Tiesa atzina, ka cilvēkam ir tiesības zināt viņa izcelsmi, taču arī mātes interese palikt anonīmai nav noliedzama. Turklāt vecāku identitātes atklāšana nepārprotami skars arī adoptētājus un citus bioloģiskās ģimenes locekļus, un katrai no šīm personām ir tiesības uz privāto un ģimenes dzīvi. No sprieduma var secināt, ka bioloģiskās mātes intereses pašas par sevi nav bijušas noteicošais iemesls, kādēļ tiesa atzinusi valsts rīcību par pareizu, – māšu vēlmju respektēšana ir tieši saistīta ar nepieciešamību aizsargāt kā bērna, tā dzemdētājas veselību, nodrošinot iespēju dzemdēt atbilstošos medicīniskos apstākļos. Tieši minētais aspekts, lai arī spriedumā nav īpaši uzsvērts un analizēts, būtībā ir galvenais iemesls, kādēļ bērnam būtu liedzamas viņa tiesības zināt savu izcelšanos, jo, iespējams, ka tikai anonimitātes garantēšana varējusi atturēt māti no noziedzīga nodarījuma pastrādāšanas. Papildus tiesa spriedumā ir atzīmējusi, ka saskaņojamās divas privātās intereses neattiecas uz pieaugušo un bērnu, bet gan uz diviem pieaugušajiem (iesniedzēju un viņas bioloģisko māti), kas liek domāt, ka sprieduma rezultāts varētu būt bijis citādāks, ja iesniedzēja būtu nepilngadīga.

Jāsaka gan, ka tiesa sprieduma pieņemšanā nav bijusi vienprātīga, jo septiņi no septiņpadsmit tiesnešiem ir izteikuši atsevišķās domas, norādot, ka nepiekrīt tiesas secinājumam par to, ka ECK 8. pants nav pārkāpts. Problēmas būtība bija tajā, vai Francijas sistēma ir nodrošinājusi saprātīgu līdzsvaru starp konkurējošām tiesībām un interesēm, kas tiesai bija jāpārbauda. Tiesneši secināja, ka praksē mātes lēmums bija absolūts šķērslis visiem iesniedzējas pieprasījumiem pēc informācijas, neatkarīgi no šī lēmuma iemesliem vai likumības. Visos apstākļos mātes atteikums bijis galīgs un saistošs bērnam, kura rīcībā nebija juridisku līdzekļu, lai to apstrīdētu. Faktiski mātei bija tiesības laist pasaulē bērnu un nolemt viņu mūžīgai neziņai, pilnīgi ignorējot ne vien bērna, bet arī citu bioloģisko radnieku tiesības. Diskusija, kas tiesnešu vidū ir raisījusi minētās lietas sakarā, liecina par bērna tiesību zināt savu izcelsmi izpratnes attīstību, un varētu teikt, ka gandrīz pēc 20 gadiem tiesas skatījums uz ziņu par bioloģisko ģimeni pietiekamību varētu būt savādāks.

Adoptēto un mākslīgās apaugļošanas rezultātā ieņemto bērnu tiesību zināt savu izcelšanos apjoma – iegūt vecākus identificējošu vai neidentificējošu informāciju – pietiekamība zināmā mērā var tikt pamatota ar apstākli, ka šiem bērniem ir juridiskie vecāki, kas īsteno viņu aprūpi, tātad lielākā vai mazākā mērā tiem ir nodrošināta ģimeniska vide, kurā augt. Līdz ar to ziņas par izcelšanos, ja vien tās vispār ir nepieciešamas, nav vajadzīgas tādēļ,

lai būtu sava bioloģiskā vecāka / -u aizgādībā, lai gan iepriekšminētais spriedums parāda, ka interese par izcelšanos nav aprobežojama tikai ar ziņām par vecākiem. Citādi ir gadījumos, kur jautājums par izcelšanos radies saistībā ar paternitātes (arī maternitātes) fakta konstatēšanu vai apstrīdēšanu. Tas vien, ka tiesvedības procesā bērns tiks informēts par sava bioloģiskā vecāka / -u identitāti, nav pietiekami, lai atzītu bērna tiesības zināt savu izcelšanos par ievērotām. Jauna ieraksta dzimšanas reģistrā veikšana vai esošā maiņa rada jaunas tiesiskās attiecības starp bērnu un bioloģisko vecāku, tostarp ir pamats uzturlīdzekļu došanai un saskarsmes tiesību īstenošanai. Lai arī izcelšanās konstatēšana nav pats sasniedzamais rezultāts, tomēr nepieciešamība ievērot šīs tiesības kalpo par svarīgu argumentu likumīgu attiecību ar bioloģisko vecāku nodibināšanai. Proti, strīdā starp bērna bioloģisko tēvu un juridisko tēvu par paternitātes atzīšanas apstrīdēšanu bērna tiesību zināt savu izcelšanos nodrošināšana būs galvenais ieraksta maiņas pamatojums, jo pārējie argumenti (piemēram, stabilas dzīves un ģimeniskas vides nodrošināšana) runā pretim tiesiskās un faktiskās situācijas maiņai. Gan normatīvais regulējums, ļaujot bioloģiskajiem vecākiem iebilst pret ierakstu bērna dzimšanas reģistrā, gan tiesu prakse, apmierinot šādas prasības, parāda, ka tiesības zināt savu izcelšanos ietver ne vien informācijas par ģenētiski saistītajām personām sniegšanu, bet arī konkrēta juridiska fakta konstatēšanu un pilnvērtīgu bērna–vecāku attiecību veidošanu. Arī Senāts ir nepārprotami atzinis, ka tiesības zināt savu izcelšanos neaprobežojas tikai ar bērna informēšanu, ka viņa bioloģiskais tēvs ir cita persona. Iespējai zināt (pazīt) savus vecākus un detalizēti noskaidrot savu identitāti jābūt faktiskai, nevis formālai, un to var īstenot tad, ja bērns var komunicēt ar savu vecāku un tuvāk iepazīt viņa personību. Protams, ja vien tam nav kādi īpaši šķēršļi.<sup>37</sup>

Bērnu tiesību konvencijas 8. pantā minētās ģimenes saites, uz ko bērnam ir tiesības, nav attiecināmas tikai uz attiecībām ar vecākiem, tiesības uzturēt attiecības bērnam ir arī ar citiem bioloģiskās ģimenes locekļiem – brāļiem un māsām –, ja tādi ir. Iepriekš veiktā analīze par spriedumu lietā *Odjevre pret Franciju* liecina, ka ECT nav atzinusi personas tiesības iegūt informāciju par saviem iespējamiem radniekiem, taču vairāki apstākļi – lietas izskatīšanas laiks, tiesnešu nevienprātība, judikatūras attīstība – ļauj noprast, ka šobrīd citā salīdzināmā lietā bērnam varētu tikt atzītas tiesības zināt arī viņa brāļus un māsas. Šādu iespēju paredz nacionālās tiesas. Piemēram, Itālijas Augstākā tiesa 2018. gadā kādā lietā ir lēmusi, ka adoptētajam ir tiesības iegūt informāciju ne vien par savu bioloģisko vecāku identitāti, bet arī par savu īsto pieaugušo brāļu vai māsu identitāti. Valstij gan ir jā rūpējas par pēdējo piekrišanas identitātes atklāšanai iegūšanu un procesa konfidencialitāti, tādējādi garantējot iesaistīto personu cieņas ievērošanu. Tiesa atsaukusies uz konstitucionāliem principiem, kas

<sup>37</sup> Senāta Civillietu departamenta 2020. gada [...] sprieduma lietā Nr. SKC-[D]/2020 16.4.2.3. punkts.

saistīti ar personas tiesībām uz identitāti un harmonisku attīstību, un norādījusi, ka adoptētajam ir tiesības zināt savu izcelsmi, kas tostarp paredz arī tiesības uz piekļūšanu informācijai par bioloģisko ģimeni.<sup>38</sup>

Visbeidzot jāsecina, ka, lai arī tiesības zināt savu izcelšanos ir garantējamas ikvienai personai, absolūtu šo tiesību atzīšana rada risku bērniem tikt iesaistītiem tiesvedībās par viņa izcelšanās noteikšanu, tostarp arī uz kļūdainas pārliecības par radniecību ar bērnu pamata.<sup>39</sup> Līdz ar to interesei iegūt ziņas par bērna ģenētiskajām saknēm ir pretstatāma nepieciešamība nodrošināt bērnam stabilu vidi, lai nepieļautu nepamatotu iejaukšanos bērna privātajā dzīvē. Katrā konkrētā gadījumā nepieciešams izvērtēt bērna labākās intereses un atbilstoši tām jārikojas.

### 1.3. Tiesības nezināt savu izcelšanos

Ir jāsaprot, ka objektīvā patiesība par savu izcelšanos ir sensitīva informācija, tā var būt psiholoģiski smaga un grūti pieņemama. Ne katrs ir gatavs un vēlas būt informēts par savas dzimšanas patiesajiem apstākļiem. Ņemot vērā, ka šādas ziņas faktiski attiecas tikai uz bērnu, kam ir tādas tiesības, nebūtu pareizi tās uzspiest. Tikai paša bērna pārziņā ir izlemt par labu tam, vai informācija par izcelšanos viņam ir svarīga un nepieciešama eksistences nodrošināšanai. Līdz ar to tiesības zināt savu izcelšanos ir jāskata arī kā tiesības to nezināt, lai nezaudētu jau izveidotu dzīves stabilitāti. Bērnam, un vēlāk arī pilngadīgai personai, ir jābūt iespējai izvēlēties, vai viņam vispār ir nepieciešama informācija par ģenētiskajām saknēm, jo tā nepārprotami var radīt spriedzi jau izveidojušās attiecībās ar ģimeni.

Galvenais arguments, kādēļ bērnam būtu jābūt iespējai izvēlēties, vai viņš vēlas zināt savus izcelšanās apstākļus, ir viņa tiesības uz stabilu dzīves vidi, kura pavisam noteikti tiks ietekmēta, skaidrojot bioloģisko izcelsmi. Tādēļ nebūtu pareizi uzskatīt, ka bērna tiesību nezināt savu izcelšanos aizsardzība ir sākama no bērna dzimšanas brīža, jo tāda pieeja liegtu savlaicīgi noskaidrot ar bērna izcelšanos saistītos jautājumus. Proti, iekams bērna ģimenes apstākļus nevar pārliecinoši nosaukt par ilglaicīgi stabiliem, bērna patiesā izcelsme var tikt noskaidrota, un tā pat ir jānoskaidro.

Bērna tiesības neuzzināt savu izcelsmi ir tieši saistītas ar viņa viedokli – kolīdz bērns šajā sakarā spēj paust savu attieksmi, ir jāņem vērā arī viņa nevēlēšanās zināt aspektus, kas

<sup>38</sup> Cocco A. Do Adopted Children Have a Right to Know Their Biological Siblings? The Italian Law Journal [Vol. 04–No. 02 2018], p. 531-533. Available: <http://theitalianlawjournal.it/data/uploads/4-italj-2-2018/531-cocco.pdf> [viewed 20.04.2021.]

<sup>39</sup> Fortin J. Children's right to know their origins – too far, too fast? Child and Family Law Quarterly, Vol 21, No 3, 2009, p. 336.

saistīti ar viņa identitāti. Bērna viedokļa nozīmīgums ir uzsvērts Bērnu tiesību konvencijas 12. pantā, kurā paredzēts, ka ikvienam bērnam, kas ir spējīgs formulēt savu viedokli, ir nodrošināmas tiesības brīvi to paust visos jautājumos, kas viņu skar, turklāt bērna viedoklim jāpievērš pienācīga uzmanība atbilstoši bērna vecumam un brieduma pakāpei. Šajā nolūkā bērnam tiek dota iespēja tikt uzklausītam jebkādā ar viņu saistītā tiesvedībā un administratīvā procesā. Bērnu tiesību komiteja norāda, ka 12. pantā ir pausts viens no četriem Bērnu tiesību konvencijas vispārīgajiem principiem, tātad tiek uzsvērts tas, ka šis pants ne tikai paredz tiesības, bet tas ir arī jāņem vērā, interpretējot un ievērojot pārējās tiesības. Bērna viedoklis ir nopietni jāņem vērā, ja bērns ir spējīgs to formulēt. Brieduma pakāpe 12. panta kontekstā ir bērna spēja pamatoti un neatkarīgi paust viedokli par jautājumiem.<sup>40</sup>

Otrs aspekts, kas pamato tiesības nezināt, ir cilvēka cieņā balstīta personas pašnoteikšanās tiesība jeb privātautonomijas princips.<sup>41</sup> Lai personas varētu baudīt autonomiju, tām jābūt spējīgām ar zināmu noteiktību plānot savu darbību un tādējādi arī paredzēt tās sekas.<sup>42</sup> Arī šī aspekta sakarā bērna briedums būs kritērijs, lai noteiktu, vai bērns pats ir spējīgs izdarīt neatkarīgu izvēli attiecībā uz jautājumiem, kas viņu skar.

Bērna viedoklis, lai arī tiek ņemts vērā, tomēr netiek uzskatīts par ilglaicīgu un tādu, kas nemainīsies, laikam ritot. Arī Latvijas tiesu praksē ir iesakņojusies atziņa, ka bērna vislabākās intereses var nesakrist ar bērna subjektīvo viedokli,<sup>43</sup> un nav noslēpums, ka bērna viedokli lielā mērā ietekmē arī to personu uzskati, ar kuriem viņš dzīvo. Taču nebūt nav neiespējams tas, ka bērns savu viedokli pauž pārdomāti un apzinoties sekas. Tā kā nepastāv universāla formula, pēc kuras var konstatēt, vai bērns ir sasniedzis tādu brieduma pakāpi, lai viņa nostāja nezināt ģenētisko patiesību tiktu ņemta vērā kā noteicošā, katrā individuālā gadījumā ir detalizēti un padziļināti jāvērtē konkrētās lietas apstākļi.

Situācija, kādā var rasties nepieciešamība ievērot bērna tiesības nezināt savu izcelšanos, lielākoties saistīta ar strīdiem starp likumiskajiem vecākiem un iespējamiem bioloģiskajiem vecākiem, ja strīda izskatīšanā rodas vajadzība noteikt bērna bioloģisko saikni ar vienu vai otru pusi. Kamēr bērns pilnībā neizprot procesu, kurā viņš ir iesaistīts, tikmēr bērna nogādāšana uz ģenētisko testēšanu ir pilnībā atkarīga no tā, kurš veic bērna aprūpi. Tiklīdz

---

<sup>40</sup> ANO Bērnu tiesību komitejas Vispārējais komentārs Nr. 12 (2009) "Bērna tiesības tikt uzklausītam", 20.07.2009., 2. punkts (Valsts valodas centra tulkojums, 2017). Pieejams: [https://vvc.gov.lv/index.php?route=product/search&search=b%C4%93rna%20ties%C4%ABbas&category\\_id=60&sub\\_category=true&description=true](https://vvc.gov.lv/index.php?route=product/search&search=b%C4%93rna%20ties%C4%ABbas&category_id=60&sub_category=true&description=true) [aplūkots 16.03.2021.]

<sup>41</sup> Pārskats par Satversmes tiesas darbu 2020. Rīga: Satversmes tiesa, 2021. 10. lpp. Pieejams: [https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2021/02/WEB\\_pa\\_atverumiem\\_2020\\_Satversmes-tiesas-gada-gramata.pdf](https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2021/02/WEB_pa_atverumiem_2020_Satversmes-tiesas-gada-gramata.pdf) [aplūkots 01.04.2021.]

<sup>42</sup> Satversmes tiesas 2020. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2020-14-01 12. punkts.

<sup>43</sup> skat., piemēram, Senāta 2013. gada 20. jūnija spriedumu lietā Nr. SKA-359/2013.

bērns plānotās manipulācijas nozīmi un sekas spēj apzināties, testēšanu pretēji bērna gribai varētu saukt par viņa interesēm neatbilstošu.

Šādu problēmu uzskatāmi ataino kāda 2006. gada lieta, kas tika skatīta Apvienotajā Karalistē. Konkrētajā gadījumā bērns dzīvojis ar sievieti, kura, kā viņam likās, bija viņa bioloģiskā tēva māte, viņa vecāmāte. Kad bērnam apritēja 10 gadi, viņam nepazīstams vīrietis iesniedza tiesā prasību par paternitātes noteikšanu, apgalvojot, ka ir bērna bioloģiskais tēvs. Bērns šādai prasībai kategoriski iebilda un atteicās ierasties uz ģenētisko testēšanu, turklāt, kā atzina tiesa, pauda savu gribu pats, citu personu neietekmēts. Tiesa secināja, ka bērna interesēs ir uzzināt patiesību agrāk, nevis vēlāk, tādēļ noteica ģenētiskās ekspertīzes veikšanu pusēm. Vienlaikus, lai aizsargātu bērna stāvokli un respektējot viņa vēlmes, tiesa nenoteica laiku, kādā testēšana veicama, atstājot to paša bērna pārziņā. Aizbildnim tika uzlikts pienākums skaidrot bērnam ieguvumus no ekspertīzes rezultātiem un iedrošināt viņu tās veikšanai. Iespējamajam tēvam, savukārt, tiesa uzlika par pienākumu nodot ģenētiskā materiāla paraugus ilgstošai glabāšanai, lai tos varētu izmantot tad, kad bērns piekritīs testēšanai. Tādā veidā tiesa mēģinājusi nodrošināt taisnīgumu arī attiecībā pret vīrieša interesēm.<sup>44</sup>

Tāda veida risinājums acīmredzami uzsver tiesību zināt savu izcelšanos nozīmi, taču neapšaubāmi praksē rada problēmas. Latvijas civilprocesuālās tiesības paredz, ka tiesas nolēmumam jābūt izpildāmam, līdz ar to loģisks kļūst jautājums, vai nolēmumu ar šādiem nosacījumiem ir iespējams izpildīt? Kas notiks līdz ar bērna pilngadības sasniegšanu? Vai tādējādi netiek pārkāpts tiesiskās noteiktības princips, iespējamam tēvam liekot gaidīt nezināmu laiku, pirms tiek panākta stabilitāte pušu attiecībās? Atstājot vietu šiem un līdzīgiem jautājumiem, strīds faktiski nebūs izšķirts, līdz ar to jāsecina, ka tiesai tomēr būtu konkrēti jāizlemj šādas lietas iznākums un sadūrušies viedokļi jāsasakaņo.

Civillikuma 155. panta septītā daļa kā robežpunktu, no kura paternitātes noteikšanai ir nepieciešama bērna piekrišana, nosaka bērna divpadsmit gadu vecumu. No šī momenta tikai bērna pārziņā ir jautājums par tā bioloģiskā tēva apstiprināšanu likumīgās vecāka tiesībās. Nav pamata normu tulkot sašaurināti un attiecināt to vienīgi uz juridiska akta vai nolēmuma taisīšanu. Piešķirot pienācīgu nozīmi bērna tiesībām zināt savu izcelšanos, normu būtu jāskata arī kā tādu, kas pieprasa bērna piekrišanu ģenētiskai testēšanai nolūkā noskaidrot bioloģisko patiesību. Vienlaikus Bērnu tiesību konvencijas 12. pants skaidri nosaka, ka bērna vecumu

---

<sup>44</sup> PATERNITY: Re D [2006] EWHC 3545 (Fam), 20.10.2006. Available: [https://www.familylaw.co.uk/news\\_and\\_comment/re-d-2006-ewhc-3545-fam](https://www.familylaw.co.uk/news_and_comment/re-d-2006-ewhc-3545-fam) [viewed 04.03.2021.]

nevar izmantot kā kritēriju tam, lai novērtētu viņa viedokļa nozīmību,<sup>45</sup> no kā secināms, ka arī divpadsmit gadu vecumu nesasnējušiem bērniem ir tiesības iebilst ģenētiskai testēšanai.

Patiesās izcelsmes noskaidrošanai ir liela ietekme uz bērna dzīvi, jo līdz ar to bērnam var nākties saskarties ar jaunu dzīves režīmu, piemēram, ja bioloģiskais vecāks vēlēšies saskarsmes tiesību īstenošanas kārtības noteikšanu vai iesaistīties bērna aprūpes un attīstības jautājumu izlemšanā. Tādēļ, lai bērns īstenotu savas tiesības paust savu viedokli brīvi un pēc iespējas objektīvi, personām, kuras ir atbildīgas par bērna uzklauššanu, ir jāinformē bērns par jautājumiem un iespējamajiem lēmumiem, kuri ir jāpieņem, kā arī par šādu lēmumu sekām. Informācijas nodrošināšana ir būtiska, jo tas ir priekšnoteikums tam, lai bērns pieņemtu pamatotu lēmumu.<sup>46</sup> Noskaidrojot bērna viedokli jautājumā par patieso izcelsmi, nebūtu pareizi uzticēt informācijas sniegšanu tā likumiskajiem vecākiem, jo tie lielākoties nebūs objektīvi. Viedokļa skaidrošanai ir jāpiekrīt valsts varas pārstāvjiem, pieaicinot arī speciālistus, kas palīdzēs bērnam saprotamā veidā sniegt informāciju.

Tiesības nezināt patiesību par savu izcelšanos ir nozīmīgas arī situācijās, kur strīds starp likumiskajiem un iespējamajiem bioloģiskajiem vecākiem nepastāv, proti, mākslīgās apaugļošanas un adopcijas gadījumos. Abi procesi tiek regulēti likumu līmenī, un valstij faktiski ir pieejama visa informācija par bērna izcelšanos, ciktāl tā vispār var būt zināma. Abos gadījumos bērnam ir tiesības piekļūt informācijai, kas attiecas uz viņa ģenētisko izcelsmi un dzimšanas apstākļiem, un valstij ir pienākums šo pieeju nodrošināt (sīkāk turpmākās nodaļās). Tomēr, ievērojot bērna pašnoteikšanās tiesības, šī informācija nedrīkst būt uzspiesta tikai tādēļ, ka tā ir un ka bērnam uz to ir tiesības – tā ir jānodrošina tad, ja persona to pati vēlas. Pretējā gadījumā iespējams panākt tā saucamo biogrāfiskā pārrāvuma efektu. Ar šo jēdzienu apzīmē tādu būtisku notikumu ietekmi uz indivīdu, kas nozīmīgi maina tā dzīvi. Biogrāfiskais pārrāvums tostarp raksturo veidu, kādā individuāla rakstura notikumi lauž indivīda sociālo un kultūras pieredzi, pakļaujot viņu pašidentitātes apdraudējumam.<sup>47</sup> Ir saprotams, ka bērnības un pusaudža un jaunieša vecumā (*adolescence*) piedzīvot personības krīzi ir sevišķi bīstami, jo tas var veicināt deviantu uzvedību.

Praksē saskaņot tiesības zināt savu izcelšanos ar tiesībām to nezināt ir mazāk sarežģīti, nekā varētu šķist. Tiesībām nezināt savu izcelšanos atbilstošs būtu tāds regulējums, saskaņā ar kuru ziņas par dzimšanas apstākļiem neizriet no personai pieejamajiem un sadzīvē

---

<sup>45</sup> ANO Bērnu tiesību komitejas Vispārējais komentārs Nr. 12 (2009) "Bērna tiesības tikt uzklaušītam", 20.07.2009., 29. punkts

<sup>46</sup> ANO Bērnu tiesību komitejas Vispārējais komentārs Nr. 12 (2009) "Bērna tiesības tikt uzklaušītam", 20.07.2009., 25. punkts

<sup>47</sup> Pranka M. Promocijas darbs "Biogrāfiskā pieeja biogrāfiskā pārrāvuma individuālo un sociālo aspektu analīzē", RSU 2015, 11. lpp.

nepieciešamajiem dokumentiem, bet tās tiek atklātas tad, ja persona pati tās izprasa. Šādai izpratnei atbilst regulējums attiecībā uz adopcijas noslēpumu.

Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likuma<sup>48</sup> 5. panta trešā daļa paredz dzimšanas reģistrā norādīt ziņas par adopcijas apstiprināšanu un adopcijas atcelšanu. Atbilstoši Ministru kabineta 2013. gada 3. septembra noteikumu Nr. 761 “Noteikumi par civilstāvokļa aktu reģistriem”<sup>49</sup> (turpmāk – Civilstāvokļa aktu reģistru noteikumi) 133.6. apakšpunktam reģistra ierakstu, ja apstiprināta vai atcelta adopcija, papildina, pamatojoties uz tiesas spriedumu. Šo noteikumu 139. punkts nosaka, ka atzinumu par reģistra ieraksta papildināšanu kopā ar lietu glabā dzimtsarakstu nodaļā, un saskaņā ar 141.1. apakšpunktu pēc papildinājumu izdarīšanas dzimtsarakstu nodaļa izsniedz jauna satura apliecību. Praktiski tas nozīmē, ka adoptēta bērna dzimšanas apliecībā kā māte un tēvs ir norādīti adoptētāji, un no apliecības vien bērns nevar konstatēt pamatu, uz kura tikuši ierakstīti vecāki – apliecībā tas netiek atspoguļots.

Adopcijas lietas tiek turētas sevišķā slepenībā, un tiesības iepazīties ar dzimšanas reģistra ierakstiem tādās ir ierobežotas. Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likuma 6. panta sestā daļa noteic, ka tiesības iepazīties ar pilngadīgas adoptētas personas dzimšanas reģistra ierakstu ir personai, par kuru ieraksts izdarīts, bet ar nepilngadīgas adoptētas personas dzimšanas reģistra ierakstu – adoptētājam vai bērna likumiskajam pārstāvim. Tāds regulējums, kurā pieeja ziņām par adopciju personai rodas tikai ar pilngadību, ir saglabājies no Latvijas neatkarības atgūšanas (likuma “Par civilstāvokļa aktiem”<sup>50</sup> 9. panta otrā daļa).

Ja persona speciāli nevēršas pēc informācijas par dzimšanas reģistra ierakstiem, adopcijas faktu nekādā citādā veidā viņa nevar atklāt (protams, izņemot gadījumus, kad par to informē likumiskie vecāki vai kāds cits, kas ir ārpus tiesību normu ietekmes), jo personai izsniedzamā dzimšanas apliecība ir identiska jebkurai citai un nesatur sevišķus ierakstus, kas ļautu noprast izcelsmi. Vienlaikus ikkatram ir tiesības veikt padziļinātu reģistra ziņu izpēti, ja ir vēlme īstenot savas tiesības zināt patieso izcelšanos.

Atsakoties no anonīmas dzimumšūnu ziedošanas un paredzot mākslīgas apaugļošanas rezultātā ieņemtiem bērniem tiesības noskaidrot savu bioloģisko vecāku identitāti (vai vismaz neidentificējošu informāciju par tiem), valstij būtu jānosaka līdzvērtīgs regulējums arī attiecībā uz mākslīgo apaugļošanu. Šī medicīniskā manipulācija tiek veikta stingrā valsts uzraudzībā, un praktiski šķēršļi donoru identitātes noskaidrošanai nepastāv. Līdz ar to sadarbībā ar medicīnas iestādēm, kuras veic minēto procedūru, ir pilnīgi iespējams ievākt ziņas par donoru identitāti un veikt dzimšanas reģistrā līdzīgu ierakstu kā adopcijas gadījumā.

<sup>48</sup> Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likums: LV likums. Pieņemts 29.11.2012. [01.04.2021. red.]

<sup>49</sup> Noteikumi par civilstāvokļa aktu reģistriem: Ministru kabineta 2013. gada 3. septembra noteikumi Nr. 761 [03.04.2020. red.]

<sup>50</sup> Likums “Par Civilstāvokļa aktiem”: LV likums. Pieņemts 21.10.1993. Spēkā 28.10.1993.– 15.04.2005.

Tādējādi persona, kuras reģistrā ziņas ir ierakstītas, būtu brīva savā izvēlē, vai tai ir nepieciešama informācija par patieso izcelšanos, kura, iespējams, atšķiras no dzimšanas apliecībā norādītās.

Tiesības nezināt savu izcelšanos, jo īpaši ņemot vērā medicīnisko šo tiesību aspektu, var salīdzināt ar tiesībām nezināt informāciju par savu veselību. Arī šajā gadījumā privātautonomijas princips nosaka, ka personu nevar piespiest saņemt informāciju, ko tā nevēlas saņemt, jo tas nozīmētu, ka viņa nevalda pār savu dzīvi. Tomēr ir pietiekami daudz iemeslu, lai personas vēlēšanos nezināt varētu ierobežot. Pirmkārt, atteikšanās saņemt svarīgu informāciju par sevi nozīmē to, ka jautājumi ko šī informācija varētu ietekmēt, tiek atstāti nejaušības pārziņā, kas ir pretēji tam pašam privātautonomijas principam. Otrkārt, neziņa var kaitēt ne vien pašai personai, bet arī citām. Piemēram, tas notiek gadījumos, kad personai ir saslimšana, kura jāņem vērā saskarsmē ar citiem cilvēkiem, vai tā būtu ģenētiski mantota, vai iegūta. Kā piemēru var iedomāties cilvēku, kurš nevēlas zināt, ka ir HIV pozitīvs, bet vēlas turpināt veidot attiecības ar citiem.<sup>51</sup> Uz paternitātes vai maternitātes noteikšanu šie iemesli ir mazāk attiecināmi, taču, iespējams, kādā konkrētā gadījumā arī var kalpot par argumentu lemšanai pretēji bērna nostājai nezināt savus bioloģiskos vecākus.

#### 1.4. Bērna labāko interešu princips

Bērnu tiesību konvencijas 3. panta pirmā daļa nosaka, ka visās darbībās attiecībā uz bērniem neatkarīgi no tā, vai šīs darbības veic valsts iestādes vai privātas iestādes, kas nodarbojas ar sociālās labklājības jautājumiem, tiesas, administratīvās vai likumdevējas iestādes, primārajam apsvērumam jābūt bērna interesēm. Preambulā ir skaidrots, ka bērni ir fiziski un garīgi vēl nenobriedušas būtnes un tāpēc viņiem vajadzīga īpaša aizsardzība un gādība, tostarp pienācīga tiesiskā aizsardzība gan pirms, gan pēc dzimšanas.

Jēdziens “bērna labākās intereses” nav jauns. Tas bijis nostiprināts jau 1959. gada Bērnu tiesību deklarācijā<sup>52</sup> (2. princips), 1979. gada Konvencijā par jebkuras sievietes diskriminācijas izskaušanu<sup>53</sup> (5. panta “b” apakšpunkts, 16. panta “d” un “f” apakšpunkts), kā

---

<sup>51</sup> Davies B. The right not to know and the obligation to know. Journal of Medical Ethics. BMJ Publishing Group Ltd.: May 1, 2020. Available: <https://jme.bmj.com/content/46/5/300> [viewed 04.03.2021.]

<sup>52</sup> ANO Bērnu tiesību deklarācija. Pieņemta 03.09.1979. [18.03.2021. red.]

<sup>53</sup> ANO Konvencija par jebkuras sievietes diskriminācijas izskaušanu. Pieņemta 1979. gada 3. septembrī. [18.03.2021. red.]

arī ir ietverts daudzos starptautiskajos nolīgumos un nacionālajos likumos.<sup>54</sup> Šobrīd tas ir plaši pazīstams, un būtībā tiek pieminēts ikreiz, kad kādā procesā tiek iesaistīts nepilngadīgais.

ANO Bērnu tiesību komiteja ir skaidrojusi, ka jēdzienam “bērna intereses” ir trīs nozīmes. Pirmkārt, tās ir materiālās tiesības – bērna tiesības uz to, lai viņa labākās intereses ir novērtētas un ņemtas vērā kā galvenās jebkāda lēmuma pieņemšanā, ja tiek apsvērtas dažādas intereses. Valstij jāgarantē, ka šīs tiesības tiks īstenotas ikreiz, kad tiks pieņemts lēmums par konkrētu bērnu, identificētu vai neidentificētu bērnu grupu vai bērniem kopumā. Bērnu tiesību konvencijas 3. panta 1. punkts ir tieši piemērojams, un uz to var atsaukties tiesā. Otrkārt, jēdziens apzīmē principu, kādā interpretējamās normas, proti, ja tiesību normu var interpretēt vairāk nekā vienā veidā, jāizvēlas interpretācija, kas visefektīvāk kalpo bērna interesēm. Treškārt, tā ir procedurālā pamatnostādne – ikreiz, kad lēmums var skart konkrētu bērnu, identificētu vai neidentificētu bērnu grupu vai bērnus kopumā, tā pieņemšanas procesā ir jāiekļauj iespējamās ietekmes (pozitīvās vai negatīvās) izvērtējums. Jebkuram lēmumam jābūt pamatotam, lai no tā varētu nešaubīgi noteikt, ka bērna labākās intereses tikušas ņemtas vērā, kādas ir šīs intereses, pēc kādiem kritērijiem tās ir noteiktas, kā tās tikušas samērotas ar citām interesēm. Bērna labāko interešu noteikšana un izvērtēšana pieprasa procesuālo garantiju esību.<sup>55</sup>

Bērna labākās intereses kā ģenerālklausula ir papildāma ar saturu katrā individuālā gadījumā, taču itin visās lietās, kur valstij ir jāiejaucas personas privātajā vai ģimenes dzīvē, bērna labāko interešu nodrošināšana ir primārais uzdevums. Nepastāv izsmeļoša bērna labāko interešu uzskaitījuma, jo tām ir jābūt pielāgojamām konkrētajā brīdī pastāvošajām vērtībām un atziņām par to, kas ir labi un pareizi. Bērnām ir jānodrošina tiesības nevis uz abstraktām “labākajām interesēm”, bet uz viņa vajadzību izvērtējumu konkrētā situācijā.<sup>56</sup>

Bērna labākās intereses ir iespējams skatīt caur universālu cilvēktiesību prizmu, kas ir drošs instruments kazuistiskai jēdziena papildīšanai ar saturu. Valstij ir jānovērš iespējamā nevienlīdzības situācija saskaņā ar diskriminācijas aizlieguma principu, jānodrošina pilnīga bērnu tiesību uz dzīvību, izdzīvošanu un attīstību ievērošana, izveidojot cilvēka cienīgu vidi. Vērtējot bērna intereses, ir jāņem vērā arī citi Bērnu tiesību konvencijā ietvertie principi,

---

<sup>54</sup> Committee on the Rights of the Children. General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1), paragraph 2. Available: [https://www2.ohchr.org/English/bodies/crc/docs/GC/CRC\\_C\\_GC\\_14\\_ENG.pdf](https://www2.ohchr.org/English/bodies/crc/docs/GC/CRC_C_GC_14_ENG.pdf) [viewed 28.03.2021.]

<sup>55</sup> Committee on the Rights of the Children. General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1), paragraph 6.

<sup>56</sup> Kronberga I. Bērna labāko interešu principa realizācija praksē. Jurista Vārds, 07.01.2020., Nr. 01 (1111), 52.–56. lpp.

piemēram, saskaņā ar 12. pantu ir jānodrošina bērna tiesības brīvi paust savu viedokli, un viņa uzskatam ir piešķirama pienācīga nozīme visos jautājumos, kas skar bērnu.<sup>57</sup>

Bērna labāko interešu princips ir iestrādāts arī Latvijas normatīvajā regulējumā. Bērnu kā īpašas grupas aizsardzība ir paredzēta Satversmes<sup>58</sup> 110. pantā. Aizsardzība apjoms ir konkretizēts Bērnu tiesību aizsardzības likumā, kura 6. panta pirmajā daļā ir definēts bērna tiesību un interešu prioritātes princips, savukārt otrajā daļā ir noteikts, ka visām darbībām attiecībā uz bērnu neatkarīgi no tā, vai tās veic valsts vai pašvaldību institūcijas, sabiedriskās organizācijas vai citas fiziskās un juridiskās personas, kā arī tiesas un citas tiesībaizsardzības iestādes, prioritāri ir jānodrošina bērna tiesības un intereses.

Satversmes tiesa ir secinājusi, ka no iepriekšminētām normām izriet šāds princips: tiesiskajās attiecībās, kas skar bērnu, un visās darbībās attiecībā uz bērnu prioritāras ir bērna tiesības un intereses. Tas nozīmē, ka ne vien tiesai un citām institūcijām savi lēmumi jāpieņem, pamatojoties uz to, kas ir bērna interesēs, bet arī likumdevējam jā rūpējas par to, lai pieņemtie vai grozītie normatīvie akti aizsargātu bērna intereses iespējami labākajā veidā.<sup>59</sup> Turklāt ir jāpieņem, ka bērna intereses tiek skartas ne tikai tad, kad lēmums jāpieņem tieši attiecībā uz bērnu, bet arī tad, kad lēmums var būt tikai attiecināms uz bērnu vai var netieši skart bērnu. Arī tad, ja bērns nav lēmuma objekts, minētais prioritātes princips ir jāievēro, ja vien šis lēmums bērnu var skart. Jebkuras citas prioritātes atzīšana bez nopietna iemesla un attaisnojuma nav pieļaujama.<sup>60</sup>

Elementi, kas vērtējami konkrēta bērna labāko interešu novērtēšanas procesā, var atšķirties, arī saturs katram elementam nebūs identisks. Šī iemesla dēļ ir svarīgi pielietot visaptverošu jeb holistisku pieeju, ņemot vērā izvērtējuma mērķi. Tāpat jāpatur prātā, ka bērna spējas un vajadzības ir mainīgas, tādēļ lēmumiem, kas skar bērnu, jābūt iespējami elastīgiem un pārskatāmiem, izvairoties no galīgiem un neatgriezeniskiem. Lai to īstenotu, ir pēc iespējas vispusīgāk jāapsver bērna attīstības scenāriji un tie jāizvērtē gan īstermiņā, gan ilgtermiņā. Lēmumi balstāmi uz bērna šobrīža un nākotnes situācijas nepārtrauktību un stabilitāti.<sup>61</sup>

Latvijas tiesu praksē ir atklāti daudzi elementi, kas atkarībā no izskatāmā jautājuma tiek ņemti vērā, pieņemot ar bērnu saistītu nolēmumu. Piemēram, gan bērna tiesības uz aizsardzību no vardarbības, gan bērna uzaugšana ģimeniskā vidē ir tādi bērna tiesību

<sup>57</sup> Committee on the Rights of the Children. General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1), paragraph 41-45.

<sup>58</sup> Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [13.03.2021. red.]

<sup>59</sup> Satversmes tiesas 2004. gada 11. oktobra sprieduma lietā Nr. 2004-02-0106 11. punkts

<sup>60</sup> Satversmes tiesas 2005. gada 22. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-19-01 11. punkts.

<sup>61</sup> Kronberga I. Bērna labāko interešu principa realizācija praksē. Jurista Vārds, 07.01.2020., Nr. 01 (1111), 52.-56. lpp.

aizsardzības apsvērumi, kas ir vienlīdz prioritāri un abi atbilst bērna vislabākajām interesēm.<sup>62</sup> Stabils vides apsvēruma kontekstā vērtē arī to, vai bērnam ir atbalsta personas, kas spētu apmierināt emocionālās vajadzības.<sup>63</sup> Tāpat bērna interesēs ir viņa sagatavošana patstāvīgai dzīvei sabiedrībā.<sup>64</sup> Gadījumos, kad starp vairākiem apsvērumiem pastāv kolīzija, tos nepieciešams savstarpēji līdzsvarot, lai atrastu bērna vislabākajām interesēm atbilstošu situācijas risinājumu.<sup>65</sup> Tāpat atzīmējams, ka bērna labāko interešu ievērošanas nepieciešamība var pamatot subjektīvo tiesību piešķiršanu personai situācijās, kad normatīvie tiesību akti šādas tiesības neparedz, vai procesuālo tiesību pārkāpumu.<sup>66</sup>

Lietās par bērna izcelšanās noteikšanu saduras vairākas intereses, kuru līdzsvarošana ir katras valsts pienākums. Jautājumos par dzimšanas reģistra ierakstu maiņu Latvijas tiesu prakses atziņas par bērna labākajām interesēm ilgu laiku ir bijušas samērā konsekventas un noturīgas – tika atzīts, ka tiesība uz stabilu un drošu dzīves vidi ir teju noteicošā bērna tiesība.

Visupirms jebkādu iejaukšanos jau izveidotā ģimenē ļoti ierobežo normatīvie tiesību akti. Maternitātes apstrīdēšana Latvijā normatīvi nav regulēta, līdz ar to bioloģiskajai mātei “ienākt” izveidotā ģimenē ir sarežģīti. Savukārt paternitātes apstrīdēšanas iespējas ir saistītas ar dažādiem termiņiem un nosacījumiem. Piemēram, Civillikuma 149. pantā noteikts paternitātes pieņemuma apstrīdēšanas ierobežojums – divu gadu termiņš, kas nav atjaunojams. Tāda pieeja ir atbilstoša cilvēktiesību normām. Ģimenes dzīves aizsardzību paredz ECK 8. pants, un iejaukšanās tajā ir 8. panta 2. punkta pārkāpums, izņemot gadījumus, kad attiecīgais līdzeklis ir pieņemts likumā noteiktā kārtībā, tā mērķis ir likumīgs ECK 8. panta 2. punkta izpratnē un to var uzskatīt par nepieciešamu demokrātiskā sabiedrībā.<sup>67</sup>

Arī Senāta judikatūra liecina, ka sadursmē starp bioloģiskā tēva interesēm (tātad arī bērna tiesībām zināt savu izcelšanos) un bērna interesēm dzīvot stabilā ģimenes vidē pēdējām visbiežāk tiek dota priekšroka. Šāds secinājums ir izdarīts kādā 2012. gada lietā,<sup>68</sup> vērtējot, vai ir anulējams paternitātes atzīšanas rezultātā izdarīts ieraksts bērna dzimšanas reģistrā par bērna tēvu, papildinot dzimšanas reģistra ziņas ar ierakstu par bērna bioloģiskā tēva paternitāti. Tiesa bija konstatējusi, ka bērns dzīvo apvienotā ģimenē, par tēvu uzskata

<sup>62</sup> Senāta 2020. gada 31. janvāra spriedums lietā Nr. SKA-34/2020 (A420154116)

<sup>63</sup> Administratīvās rajona tiesas 2013. gada 28. augusta sprieduma lietā Nr. A420368413 13.2. punkts.

<sup>64</sup> Ibid. 13.3.1. punkts.

<sup>65</sup> Senāta 2020. gada 31. janvāra spriedums lietā Nr. SKA-34/2020

<sup>66</sup> Administratīvās rajona tiesas 2013. gada 28. augusta sprieduma lietā Nr. A420368413 15. punkts un Senāta Civillietu departamenta 2017. gada [...] spriedumā lietā Nr. SKC-[J]/2017 5.4. punktā citētais Senāta Civillietu departamenta 2013. gada spriedums.

<sup>67</sup> skat. ECT 2011. gada 13. decembra sprieduma *X v. Latvia*, pieteikums Nr. 27853/09, 56. punktu un tajā minēto judikatūru. Valsts valodas centra 2013. gada tulkojums. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/ect-nolemumu-arhivs/eiropas-cilvektiesibu-un-pamatbrivibu-aizsardzibas-konvencija/pec-pantiem?list=2344&etclaw=true&page=13> [aplūkots 2021. gada 11. aprīlī]

<sup>68</sup> Senāta Civillietu departamenta 2012. gada [...] spriedums lietā Nr. SKC-[A]/2012

likumīgo tēvu, tādēļ prasības apmierināšana nav viņa interesēs, un bioloģiskā tēva tiesību uz privāto dzīvi aizskārums ir attaisnojams. Lai arī publiski pieejamajā sprieduma izvilkumā tas nav tieši norādīts, faktiski no sprieduma izriet, ka bērna labākajās interesēs ir saglabāt stabilu dzīves vidi, nevis nodrošināt viņa tiesības zināt savu izcelšanos.

Tomēr faktisko apstākļu un tiesvedības gaitas atreferējums citā nesenajā Senāta spriedumā<sup>69</sup> liecina, ka šī lieta 2012. gadā nebija noslēgusies, un 2020. gadā tiesa par tiem pašiem apstākļiem ir taisījusi pretēju spriedumu. Cita starpā Senāts uzsvēris bērna interesi noskaidrot viņa patieso izcelsmi un norādījis, ka “nevar prezumēt, ka bērna interesēs ir dzīvot pie dzimšanas reģistrā par tēvu ierakstītās personas, ja bērnam ir cits bioloģiskais tēvs”. No minētās lietas apstākļiem un tiesas atziņām var secināt, ka ziņas par bērna izcelšanos ir ilglaiīgāka un noturīgāka vērtība, nekā stabila dzīves vide, jo bioloģiskie vecāki bērnam nav aizstājami, savukārt ģimene, kurā bērns sākotnēji aug, mēdz izirt.

Tā kā bērna labākās intereses ir bieži pieminēts un vērtēts jēdziens starptautiskā mērogā, atsevišķi to veidojošie elementi ir izkristalizējušies un kļuvuši par konstantu vērtību. Viens no apsvērumiem, kas tiek ņemts vērā jebkurā ar bērnu saistītā situācijā, ir bērna identitāte.

ANO Bērnu tiesību komisija ir skaidrojusi, ka bērni nav homogēna grupa, tādēļ katrā atsevišķā gadījumā ir jāņem vērā viņu dažādība. Bērna identitātes jēdzienā ietilpst tādas pazīmes kā dzimums, seksuālā orientācija, nacionālā izcelsme, reliģija un pārliecība, kultūras identitāte, personība. Lai arī kopumā nepilngadīgajiem ir līdzīgas pamatvajadzības, tomēr to izpaušme ir atkarīga no plaša spektra personiskajiem, fiziskajiem, sociālajiem un kultūras aspektiem, tostarp ieskaitot viņu pašu spēju attīstību. Bērna tiesības veidot un saglabāt savu identitāti nav apšaubāmas, tādēļ tās katrā ziņā ir jāievēro. Piemēram, apsverot bērna ievietošanu audžuģimenē, būtu jāpievērš pienācīga uzmanība gan bērna audzināšanas nepārtrauktībai, gan bērna etniskajai, reliģiskajai, kultūras un valodas izcelsmei, lai nodrošinātu jau iegūtas reliģiskās un kultūras identitātes saglabāšanu. Līdzīgi ir jārikojas arī adoptijas un šķiršanās no vecākiem gadījumā. Pienācīga bērna interešu ievērošana nozīmē, ka bērniem ir pieejama viņa izcelsmes valsts un ģimenes kultūra (un, ja iespējams, valoda), kā arī nodrošināta iespēja piekļūt informācijai par savu bioloģisko ģimeni.<sup>70</sup>

Jautājums par bērna labākajām interesēm no tiesībām uz identitāti aspekta ECT judikatūrā ticis plaši apspriests, lielu nozīmi piešķirot tiesībām zināt savu izcelšanos.

---

<sup>69</sup> Senāta Civillietu departamenta 2020. gada [...] spriedums lietā Nr. SKC-[D]/2020

<sup>70</sup> Committee on the Rights of the Children. General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1), paragraf 55-57.

Viena no pirmajām lietām, kurā ECT nācās vērtēt informācijas par izcelšanos nozīmi no bērna labāko interešu skatupunkta, bija lieta Mandē pret Franciju.<sup>71</sup> Lietas faktiskie apstākļi bija šādi. Mandē kundzei 1996. gadā pēc laulības šķiršanas ar Mandē kungu bija piedzimis dēls, tomēr Mandē kungs labprātīgi atzina bērna paternitāti, un pāris vēlāk apprecējies otrreiz. 2005. gadā Gluzmana kungs apstrīdēja Mandē kunga paternitātes atzīšanu, un nacionālā tiesa prasību apmierināja, jo konstatēja, ka bērns bija piedzimis Mandē kundzes un Gluzmana kunga kopdzīvē un ģenētiskais tests apstiprināja pēdējā paternitāti. Skatot lietu sakarā ar Mandē ģimenes iesniegumu, ECT konstatēja, ka ar nacionālās tiesas nolēmumu tikusi izmainīta ģimenes struktūra, kurā bērns dzīvojis vairākus gadus, to aizvietojot ar jaunām tēva un dēla attiecībām, kas vērtējama kā iejaukšanās bērna privātajā un ģimenes dzīvē. Tādējādi vērtējams, vai tikušas ievērotas bērna labākās intereses, kas ir vissvarīgākās. Lai arī bērns bija lūdzis saglabāt viņa attiecības ar likumisko tēvu Mandē kungu, ECT atzinusi par pareizu nacionālās tiesas secinājumu, ka viņa interese zināt savu izcelsmi bija primāra. Konkrētajā gadījumā bērna labākās intereses bija saistāmas ar viņa patiesās izcelsmes noskaidrošanu, nevis ar nodibinātās paternitātes un emocionālās stabilitātes, kurā bērns atradās, saglabāšanu. Gluzmana kunga intereses strīda izšķiršanā nebija noteicošās, bet viņam labvēlīgs lietas iznākums bija saistāms tikai ar to, ka viņa intereses ir daļēji pārklājušās ar bērna interesēm. Vērtējot samērīgumu, ECT konstatēja, ka nacionālās tiesas bija uzticējušas vecāku varas īstenošanu bērna mātei Mandē kundzei un to lēmumi neradīja šķēršļus bērnam saskaņā ar viņa vēlēšanos turpināt ikdienas dzīvi sākotnējā ģimenē.

Salīdzinot Mandē lietā izdarītos secinājumus ar Latvijas tiesu praksi līdzīgos jautājumos, jāatzīst, ka ECT judikatūra ir kategoriskāka bērna labāko interešu noteikšanā. Lai arī bērna tiesības dzīvot stabilā ģimenes vidē un tikt aizsargātam no liekas iejaukšanās tajā netiek apšaubītas, tomēr ilgtermiņa interese zināt savu izcelšanos tiek vērtēta augstāk par tām neērtībām, kas dabiski rodas, ja bioloģiskais vecāks vēlas nodibināt juridisku saikni ar savu pēcnācēju. Novērojams, ka arī Latvijas tiesas šobrīd iet to pašu ceļu, lai arī krietni gausāk.

Netieši ģenētiskās saiknes nozīmīgums un valsts pienākums bērnam to nodrošināt ticis uzsvērts spriedumā lietā Uzbyakovs pret Krieviju.<sup>72</sup> ECT atzinusi, ka ECK 8. pants uzliek valstij pozitīvas saistības, kas raksturīgas efektīvai ģimenes dzīves aizsardzībai, tostarp – pienākumu censties atkalapvienot bioloģisko vecāku ar viņa bērnu. Tas ietver arī vecāka

<sup>71</sup> ECT 2016. gada 14. janvāra spriedums lietā *Mandet v. France*, pieteikums Nr. 30955/12. Sprieduma atreferējumā izmantots Judikatūras un zinātniski analītiskā nodaļas tulkojums, 17.09.2020. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/ect-nolemumu-arhivs/eiropas-cilvektiesibu-un-pamatbrivibu-aizsardzibas-konvencija/pec-pantiem?list=2344&etclaw=true&page=7> [aplūkots 21.03.2021.]

<sup>72</sup> ECT 2020. gada 5. maija spriedums lietā *Uzbyakov v. Russia*, pieteikums Nr. 71160/13. Sprieduma atreferējumā izmantots Judikatūras un zinātniski analītiskā nodaļas tulkojums, 17.09.2020. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/ect-nolemumu-arhivs/eiropas-cilvektiesibu-un-pamatbrivibu-aizsardzibas-konvencija/pec-pantiem?list=2344&etclaw=true&page=12>

tiesības veikt pasākumus ar mērķi atkalapvienoties ar bērnu un valsts varas iestāžu pienākumu veikt šādas darbības. Turklāt pozitīvais pienākums gulstas uz kompetentajām varas iestādēm ar pieaugošu spēku no brīža, kad bērns ir nošķirts no vecāka, un tādējādi pasākumu piemērotība jāvērtē pēc to piemērošanas ātruma, ņemot vērā, ka laika ritējumam var būt neatgriezeniskas sekas attiecībās starp bērnu un to no vecākiem, kurš nedzīvo ar viņu kopā.

Neapšaubāmi, bērna labākās intereses saistībā ar tiesībām zināt savu izcelšanos ir nosakāmas arī jautājumā par to, vai bērnu ir nepieciešams informēt par viņa bioloģiskajiem vecākiem un izcelšanās apstākļiem situācijās, kad paši bioloģiskie vecāki nekādā veida neiejaucas bērna ģimenes dzīvē. Tādi gadījumi ir adopcija, bērnam esot mazā vecumā, un bērna ieņemšana mākslīgas apaugļošanas rezultātā. Taču, kā norādīts iepriekšējā apakšnodaļā, ja bērns neapzinās savu patieso izcelšanos, tad viņa neinformēšanu par to var pamatot ar tiesībām nezināt izcelšanos, kas no bērna labāko interešu viedokļa arī ir atbilstoša rīcība. Proti, gribēdams izzināt savas saknes, bērns var vēlēties nodibināt komunikāciju ar bioloģiskajiem radniekiem, taču brieduma trūkuma dēļ var nebūt spējīgs izprast līdz galam savas rīcības sekas. Tostarp bērns var saskarties arī ar negatīvu reakciju no bioloģiskajiem radniekiem un tādējādi piedzīvot psiholoģisku satricinājumu. Šādos gadījumos bērna tiesību nezināt savu izcelšanos jo īpaši pamato viņa interese uz dzīvi stabilā vidē un harmonisku attīstību.

## 2. IERAKSTS DZIMŠANAS REĢISTRĀ. NORMATĪVAIS REGULĒJUMS UN PRAKSE

### 2.1. Vispārējais regulējums

ANO Bērnu tiesību konvencijas 7. panta pirmā daļa nosaka, ka ikvienu bērnu reģistrē tūlīt pēc dzimšanas, un viņam kopš piedzimšanas brīža ir tiesības uz vārdu, tiesības iegūt pilsonību, kā arī, ciktāl iespējams, tiesības zināt savus vecākus un būt viņu aizgādībā.

Visupirms ieraksts par personu dzimšanas reģistrā ir apliecinājums tam, ka šī persona eksistē. Savukārt personām, kuru juridiskie vecāki nav bioloģiskie, dzimšanas reģistra ieraksts var sniegt arī ziņas par tās izcelšanos.

Kā jau minēts 1. nodaļā, viens no tiesību zināt savu izcelšanos veidojošiem aspektiem ir personas tiesības piekļūt informācijai par saviem bioloģiskajiem vecākiem un spēt tos sameklēt. Šādā jautājumā dzimšanas reģistra ieraksts ir loģisks sākumpunkts meklējumiem.<sup>73</sup>

Latvijā dzimšanas datu reģistrācija notiek Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likumā noteiktajā kārtībā. Atbilstoši šī likuma 2. pantam civilstāvokļa akts ir fakts vai notikums personas dzīvē, kas rada, izmaina vai izbeidz ar personas radniecību saistītās ģimenes un citas mantiskās un nemantiskās tiesības un pienākumus, savukārt 5. panta pirmā daļa kā vienu no civilstāvokļa aktu reģistru ierakstiem noteic dzimšanas faktu.

Atbilstoši Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likuma 5. panta trešajai daļai dzimšanas reģistra ierakstā norāda ziņas arī par paternitātes atzīšanu, paternitātes noteikšanu, paternitātes fakta konstatēšanu, paternitātes pieņēmuma apstrīdēšanu, paternitātes atzīšanu par neesošu, adopcijas apstiprināšanu vai adopcijas atcelšanu. Saskaņā ar Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likuma 31. panta pirmās daļas 3. punktu vienas no dzimšanas reģistra ierakstā norādāmajām ziņām ir vecāku vārds, uzvārds, personas kods (ja tāds ir piešķirts), dzimšanas datums, dzīvesvietas adrese, tautība un valstiskā piederība. Ieraksts dzimšanas reģistrā ir juridisks nostiprinājums ziņām par personas izcelšanos, vienlaikus tas ir arī galvenais instruments attiecīgo tiesību īstenošanai.

Latvijā bērna izcelšanos nosaka saskaņā ar Civillikuma Ģimenes tiesību daļas regulējumu. Civillikuma 146. pants izsmeltoši nosaka, ka par bērna māti atzīstama sieviete, kas bērnu dzemdējusi. Maternitātes noteikšana šādā veidā Civillikumā pastāv jau kopš tā pieņemšanas 1937. gadā, taču princips "*mater est quam gestation demonstrat*" (grūtniecība parāda māti), kas atspoguļoja mātes un bērna bioloģisko sasaisti, bija pazīstams jau senajā

---

<sup>73</sup> Clapton G. The birth certificate, 'father unknown' and adoption. University of Edinburgh, UK. Adoption & Fostering 2014, Vol. 38(3), p. 215.

Romā. Romiešu uzskats, ka māte vienmēr ir zināma (*mater semper certa est*), pamato arī šobrīd pastāvošo maternitātes prezumpciju.<sup>74</sup>

Atbilstoši šai prezumpcijai Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likuma 34. panta pirmā daļa noteic, ka ziņas par bērna māti ieraksta, pamatojoties uz ārstniecības iestādes vai ārstniecības personas izsniegtu medicīnas apliecību, kas apliecina bērna dzimšanas faktu. Norma ir izsmeļoša, un atkāpes no šīs kārtības nav paredzētas. Ja bērns ir dzimis bez ārstniecības personas klātbūtnes, tad maternitāti būs nepieciešams pierādīt tiesvedības kārtībā, lai ziņas par bērna māti varētu nostiprināt dzimšanas reģistrā. Lielākoties ieraksts par bērna māti atspoguļos arī bērna bioloģisko izcelsmi. Gadījumi, kad tas tā nav, attiecas uz adopciju un mākslīgo apaugļošanu un tiks apskatīti turpmākās nodaļās.

Ieraksts par māti, kas bērnu dzemdējusi, retākos gadījumos var arī nebūt. Tas ir iespējams tad, ja māte no bērna atsakās tūlīt pēc piedzimšanas, nesniedzot par sevi ziņas.

Latvijā kopš 2009. gada darbojas glābējsilītes (*Baby Box*). Tās ir īpašas vietas, kur mātei (vai vecākiem) ir iespēja anonīmi atstāt savu jaundzimušo bērnu.<sup>75</sup> Par glābējsilītē ievietotu bērnu ārstniecības iestāde paziņo dzimtsarakstu nodaļai, kura, reģistrējot bērnu, dzimšanas reģistra ierakstā norāda: “Atradenis, vecāki nezināmi.”<sup>76</sup> Atradeņa statuss ļauj uzreiz uzsākt adopcijas procesu.<sup>77</sup> Sprotams, ka apskatāmā temata ietvaros rodas jautājums, vai bērna tiesības zināt savu izcelšanos tiek ievērotas, taču, kā norāda *Baby Box* projekta īstenotāji, glābējsilīšu kustība nav standarta risinājums, bet gan traģiska nozieguma profilakses projekts, tā ir iespēja izdzīvot tiem bērniņiem, kuri, iespējams, citādi tiku nogalināti vai atstāti bezpalīdzības stāvoklī.<sup>78</sup> Lai arī glābējsilīšu izveide publiskajā telpā raisa diskusijas par to nepieciešamību,<sup>79</sup> tās lielākoties nav saistītas ar bērna izcelšanās noteikšanas problēmu, jo ir diezgan acīmredzami, ka bērna tiesības uz izdzīvošanu ir jāvērtē augstāk par viņa tiesībām zināt savu izcelšanos.<sup>80</sup>

Valsts rīcībā nav ziņu par bērnu, kurš atstāts glābējsilītē, bioloģiskajiem vecākiem, un mēģināt tās iegūt būtu pretrunā glābējsilīšu projekta mērķim – radīt iespēju atstāt bērnu

<sup>74</sup> Tieslietu ministrijas pētījums Ģimenes tiesībās, 2008, 120. lpp. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/petijumi> [aplūkots 03.04.2021.]

<sup>75</sup> Daukule I. Glābējsilītes jēdziens un tās vēsturiskā attīstība. Rezekne Academy of Technologies, 2020, 132. lpp. Pieejams: <file:///C:/Users/ProBook/AppData/Local/Temp/5277-7020-1-PB.pdf> [aplūkots 03.03.2021.]

<sup>76</sup> Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likuma 29. panta ceturrtā un piektā daļa

<sup>77</sup> Projekta “Glābējsilīte – vieta bērna dzīvībai” mājaslapa. Pieejams: <http://babybox.lv/biologiskajiem-vecakiem/> [aplūkots 03.03.2021.]

<sup>78</sup> Projekta “Glābējsilīte – vieta bērna dzīvībai” mājaslapa. Pieejams: <http://babybox.lv/2020/11/30/sabiedriba-gatava-palidzet-aicina-atsaukties-glabejsilite-ievietotas-meitenites-vecakus/> [aplūkots 03.03.2021.]

<sup>79</sup> skat., piemēram, “Baby Box atbilde publikācijām par ideju aizliegt glābējsilītes”, 29.11.2012. Pieejams: <https://www.delfi.lv/calis/jaunumi/baby-box-atbilde-publikacijam-par-ideju-aizliegt-glabejsilites.d?id=42866524> [aplūkots 03.03.2021.]

<sup>80</sup> Šķerberga O. Bērna tiesības zināt savu izcelsmi: tiesību apjoms un aktuālie problēmjautājumi. RSU Elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls 2015, Nr. 1 (1), 67.–68. lpp.

drošībā anonīmi, lai nenodarītu viņam pāri. Vienlaikus nevar apgalvot, ka tiesības zināt savu izcelšanos bērnam tiek atņemtas pēc būtības. Labklājības ministrija veic adoptējamo bērnu un adoptētāju uzskaiti, izdarot attiecīgus ierakstus adopcijas reģistrā,<sup>81</sup> kur ir apkopota visa iespējamā informācija par glābējsilītēs atstātajiem bērniem – kas bērnam atstāšanas brīdī bija mugurā, kādas lietas iedotas pūriņā. Ja nu pēc gadiem kāds bērns par savu izcelšanos vēlēties kaut ko uzzināt – būs vismaz šī nelielā informācija.<sup>82</sup> Šobrīd Ministru kabinetam izskatīšanai ir iesniegts noteikumu projekts “Adopcijas reģistra noteikumi”, atbilstoši kuram adopcijas reģistrā būs paredzēts uzkrāt detalizētu informāciju par adoptējamo bērnu. Tostarp tiks veikta atzīme par to, vai bērns ir atradenis vai glābējsilītē ievietots bērns, iekļautas ziņas par bērna veselības stāvokli un dzimšanas un attīstības dati, kā arī jebkāda cita attiecināma informācija. Noteikumu projekta izstrādes dokumentos ir norādīts, ka reģistrā iekļaujamā informācija sniedz ieskatu par bērna izcelšanos un gūto pieredzi ģimenē.<sup>83</sup>

Iepriekšminētais attiecas arī uz bērnu, kurš nav ievietots glābējsilītē, bet kura vecāki tomēr nav zināmi, piemēram, ja māte nav uzrādījusi personu apliecinošu dokumentu, iestājoties ārstniecības iestādē, un pēc dzemdībām pametusi bērnu. Arī tādā gadījumā bērnu reģistrē kā atradēni,<sup>84</sup> un attiecībā uz iespējam uzzināt savu izcelšanos viņš būs identiskā stāvoklī.

Daudzkārt sarežģītāk norit ieraksta par bērna tēvu izdarīšana dzimšanas reģistrā. Bērna un tēva bioloģiskās attiecības nav acīmredzamas, lai paternitātes noteikšana būtu vienveidīga un nekļūdīga, līdz ar to gadu gaitā ir ieviesti vairāki veidi, kā bērnam noteikt likumisku tēvu. Tomēr paternitāte ar bērna un vīrieša bioloģiskajām attiecībām tieši pamatota netiek.<sup>85</sup>

Laikā, kad ģimenes tradīcijas ir kļuvušas pielaidīgākas, bet ģenētiskā testēšana vispārpieejama, bērna ģenētiskās radniecības ar vīrieti noteikšana kļūst arvien vairāk nozīmīga paternitātes noteikšanai. Mūsdienu iespējas nešaubīgi noteikt bērna izcelšanos no konkrēta vīrieša ir jo īpaši svarīgas arī valsts ekonomiskajām interesēm, nemaz nerunājot par bērnu labklājību. Nereti bērna bioloģiskā saikne ar vīrieti ir vienīgais pamatojums pēdējā ierakstīšanai dzimšanas reģistrā un secīgai uzturlīdzekļu pieprasīšanai<sup>86</sup>

Atbilstoši Civiltāvokļa aktu reģistrācijas likuma 34. panta otrajai daļai ziņas par bērna tēvu ir ierakstāmas, pamatojoties uz dokumentiem, kas Civillikumā noteiktajā kārtībā ļauj

<sup>81</sup> Saskaņā ar Adopcijas noteikumu 3. punktu.

<sup>82</sup> Projekta “Glābējsilīte – vieta bērna dzīvībai” mājaslapa. Pieejams: <http://babybox.lv/par-projektu/> [aplūkots 03.03.2021.]

<sup>83</sup> Ministru kabineta noteikumu projekta “Adopcijas reģistra noteikumi” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40489465> [aplūkots 03.03.2021.]

<sup>84</sup> Saskaņā ar Civiltāvokļa aktu reģistru noteikumu 81. punktu.

<sup>85</sup> Tieslietu ministrijas pētījums Ģimenes tiesībās, 2008, 121. lpp.

<sup>86</sup> Fortin J. Children’s right to know their origins – too far, too fast? Child and Family Law Quarterly, Vol 21, No 3, 2009, p. 343.

konstatēt paternitāti – laulības noslēgšanu apliecinošu dokumentu un, ja ir, dokumentu, kas apliecina laulības izbeigšanās pamatu, ja kopš tās dienas līdz bērna piedzimšanai nav pagājušas vairāk kā 306 dienas (paternitātes pieņēmums atbilstoši Civillikuma 146. panta otrajai daļai); bērna mātes un tēva kopīgs paternitātes atzīšanas iesniegums (paternitātes atzīšana atbilstoši Civillikuma 155. panta pirmajai daļai); bērna mātes, tēva un bērna mātes vīra (arī bijušā vīra) paternitātes atzīšanas iesniegums (paternitātes atzīšana atbilstoši Civillikuma 155. panta astotajai daļai).

Paternitātes pieņēmums ir viens no senākajiem un drošākajiem bērna izcelšanās noteikšanas veidiem, atbilstoši kuram likumīgas bērna un tēva attiecības tiek nodibinātas, pamatojoties uz tēva un mātes savstarpējām attiecībām – laulību.<sup>87</sup> Paternitātes prezumpcijas lietderību nevajadzētu apšaubīt, jo vairumā gadījumu tā pareizi ataino bērna izcelšanos no bērna mātes vīra. Vienlaikus ne visos gadījumos ieraksts dzimšanas reģistrā, kas izdarīts uz paternitātes prezumpcijas pamata, atspoguļo patieso bērna izcelšanos. Sīkāk problēmas, kas saistītas ar bioloģiskajai saiknei neatbilstošu paternitātes prezumpciju, tiks apskatītas nākamajā nodaļā.

Ziņas par personas piedzimšanu un viņa vecākiem sākotnēji sniedz citi cilvēki, visbiežāk bērna māte vai bērna mātes vīrs. Ja bērna tēvs nav nosakāms, pamatojoties uz paternitātes prezumpciju, bioloģiskajam tēvam ir tiesības atzīt paternitāti atbilstoši Civillikuma 155. panta pirmajai daļai. Vienlaikus paternitātes atzīšana var notikt tikai ar bērna mātes piekrišanu, jo dzimtsarakstu nodaļai ir iesniedzams kopīgs abu domājamo vecāku iesniegums. No vienas puses šāda kārtība ir objektīvi saprotama, jo kuram citam, ja ne bērna mātei, ir vislabāk zināms par bērna izcelšanos no konkrētā vīrieša. Taču medaļai ir otra puse, jo ne vienmēr pati bērna māte ir ieinteresēta tajā, lai bērna paternitāte tiktu atzīta bioloģiskajam tēvam.

Normatīvie akti neuzliek par pienākumu pieteicējam norādīt vai pierādīt bērna bioloģisko izcelšanos no personām, ko dzimšanas reģistrā norāda kā vecākus – tas būtu nesamērīgs un nevajadzīgs slogs kā pašiem vecākiem, tā arī iestādei. Tomēr vienlaikus jāsecina, ka apstākļos, kad par norādāmo ziņu patiesumu pieteicējam nav jāuzņemas atbildība, tiek radīta iespēja apzināti nenorādīt bērna bioloģisko vecāku, lai tādā veidā panāktu sev vēlamu rezultātu, piemēram, bērna mātei “paslēpjot” bērnu no īstā tēva. Kā secināms no iepriekš pieminētā Senāta Civillietu departamenta 2020. gada [...] sprieduma lietā Nr. SKC-[D]/2020, tieši tā ir noticis konkrētajā lietā, kur 2006. gadā dzimušam bērnam, pamatojoties uz brīvprātīgas paternitātes atzīšanas iesniegumu, kā tēvs tika reģistrēta persona, kas nav bērna bioloģiskais tēvs, lai gan bērna bioloģiskais tēvs bijis zināms un arī vārdos un darbībās

---

<sup>87</sup> Tieslietu ministrijas pētījums Ģimenes tiesībās, 2008, 121. lpp.

apliecinājais vēlmi atzīt paternitāti. Rezultātā 2007. gadā celtā prasība par brīvprātīgi atzītas paternitātes apstrīdēšanu un paternitātes noteikšanu vēl 2020. gadā nebija izskatīta, kas nozīmē, ka jau 15 gadus nav skaidrības par bērna dzimšanas reģistra ierakstu saturu.

Lai novērstu līdzīgus gadījumus, dažviet pasaulē tiek meklēti risinājumi. Piemēram, atsevišķos Amerikas Savienoto Valstu štatos bioloģiskajiem tēviem ir iespējas ne vien atspēkot paternitāti, bet arī pieprasīt mātēm kaitējuma atlīdzību par cita vīrieša paternitātes reģistrēšanu.<sup>88</sup> Nevarētu apgalvot, ka Latvijā nebūtu iespējama bioloģiskā tēva prasība pret bērna māti, lūdzot atlīdzināt nemantisko kaitējumu, kas radies, bērna mātei sniedzot apzināti nepatiesas ziņas par bērna tēvu dzimtsarakstu nodaļai un tādā veidā liedzot bioloģiskajam tēvam kļūt par bērna likumīgo vecāku. Šāda situācija būtu atbilstoša Civillikuma 1635. panta pirmās daļas tiesiskajam sastāvam – katrs tiesību aizskārums, tas ir, katra pati par sevi neatļauta darbība, kuras rezultātā nodarīts kaitējums (arī morālais kaitējums), dod tiesību cietušajam prasīt apmierinājumu no aizskārēja, ciktāl viņu par šo darbību var vainot.

Par priekšnoteikumu “kaitējums” un “cēloņsakarība” esību aprakstītajā situācijā šaubas varētu nepastāvēt, jo gan personas tiesiskā interese un garīgās ciešanas, gan šo ciešanu iemesls ir diezgan acīmredzams. Tomēr par kaitējuma atlīdzināšanas pienākuma iestāšanos ir pamats runāt vien tad, ja izpildās arī trešais priekšnoteikums “neatļauta vainojama darbība”. Vainojama darbība pēc būtības ir tiesiski kļūdaina rīcība konkrētos faktiskos apstākļos, kas noveda pie tiesību aizskāruma.<sup>89</sup> Formāli bērna mātei nav liegts lūgt dzimtsarakstu nodaļu ierakstīt par bērna tēvu personu, no kura bērns nav izcēlies, paternitātes atzīšanai nav nepieciešams būt radniecībā ar bērnu. Turklāt nevajadzētu aizmirst, ka tas nevarētu notikt bez reģistrā ierakstāmā tēva piekrišanas ( kaut arī motīvi tādai rīcībai var pat nebūt saistīti ar bērna interešu nodrošināšanu). Tomēr nebūtu pareizi tikai tādēļ neatzīt bioloģiskā tēva tiesības pieprasīt kaitējuma atlīdzināšanu. No Civillikuma 1635. panta pirmās daļas pats par sevi izriet aizliegums nodarīt citai personai nepamatotu kaitējumu, arī tiesību sistēma kopumā aizsargā personas privāto un ģimenes dzīvi<sup>90</sup>, kura tādas rīcības rezultātā tiek ietekmēta. Lai arī Latvijas tiesu praksē par lietām, kurās kaitējuma atlīdzība būtu pieprasīta sakarā ar nepatiesu ierakstu par bērna tēvu dzimšanas reģistrā, nav dzirdēts, ir jāsecina, ka šāda prasība nebūtu neiespējama vai atzīstama par pirmšķietami nepamatotu.

Vēloties saņemt nemantiskā kaitējuma atlīdzību, bioloģiskajam tēvam būtu jāvēršas tiesā ar civiltiesisku prasību. Viens no civilprocesā nostiprinātajiem pamatprincipiem ir

---

<sup>88</sup> Clapton G. The birth certificate, 'father unknown' and adoption. University of Edinburgh, UK. Adoption & Fostering 2014, Vol. 38(3), p. 210.

<sup>89</sup> Torgāns K., Kārklīšs J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 289. lpp.

<sup>90</sup> Torgāns K., Kārklīšs J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 289. lpp.

dispozivitātes princips, proti, tā ir pušu brīva rīcība ar savām subjektīvām tiesībām un to aizsardzības procesuālajiem līdzekļiem.<sup>91</sup> Minētais nozīmē arī to, ka katrs prāvas dalībnieks ir pats atbildīgs par savu argumentu pierādīšanu (Civilprocesa likuma<sup>92</sup> 93. panta pirmā daļa), un, kā atzīts tiesību doktrīnā un nostiprināts tiesu praksē, *onus probandi* (pierādīšanas pienākums) vispirms gulstas uz prasītāju, kurš griežas tiesā ar lūgumu aizsargāt aizskartās tiesības. Līdz brīdim, kamēr prasītājs nav pierādījis prasību (savu prasījumu pamatotību), atbildētājam nekas nav jāpierāda, viņš var prasību noliegt bez jebkādiem pierādījumiem.<sup>93</sup> Ievērojot minēto, bioloģiskajam tēvam tiesā būs jāpierāda bērna mātes un likumīga tēva negodprātīgais nolūks un abu ģimenes dzīves nepastāvēšana, kas varētu būt diezgan problemātiski. Jau vien pierādīšanas grūtības varētu atturēt personu no vērsšanās tiesā savu interešu aizsardzībai.

Iekams nepastāv stabila tiesu prakse par kaitējuma atlīdzināšanas pienākumu par bērna “nobēdzināšanu” no tā bioloģiskā tēva, apšaubāms, ka teorētiska naudas piedziņas iespējamība atturēs bērna māti no rīcības, kas var negatīvi skart bioloģiskā tēva tiesības nodibināt likumiskas ģimenes saites ar bērnu. Un patiesībā apskatāmā temata kontekstā tēva tiesības nebūt nav tās, kuru nodrošināšanas dēļ būtu jāveic preventīvi pasākumi. Tieši bērna intereses uz identitāti un stabilu ģimenes vidi ir noteicošās, savukārt atsevišķos gadījumos bioloģisko vecāku intereses ar bērna interesēm sakrīt. Nepilngadīgais nespēj ietekmēt to, kas un kādā veidā tiek noteikts kā viņa vecāks, līdz ar to pieaugušo rīcība ir vērtējama no bērna labāko interešu skatupunkta. Situācijā, kad bērna, kas ir vecumā līdz diviem gadiem, paternitāti vēlas atzīt viņa bioloģiskais tēvs un cits vīrietis (ar kuru, pavisam iespējams, bērnam nav pat ģimenisku attiecību), ir acīmredzami, ka priekšroka dodama bioloģiskā tēva tiesībām tādēļ, ka tādā veidā tiek nodrošinātas bērna tiesības zināt savu izcelšanos.

Civilprocesa likuma 30. nodaļā, kurā ietverti atsevišķi noteikumi attiecībā uz lietām par bērna izcelšanas noteikšanu, nav noteikts termiņš, kādā šīs lietas skatāmas, līdz ar to uz tām attiecas vispārējais princips par lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā. Prasības pieteikuma iesniegšana tiesā jau pati par sevi nozīmē, ka pusēm ir pretēja nostāja šajā jautājumā, tātad strīda izskatīšana var ilgt gadiem, un neretums otra puse ir pat ieinteresēta novilcināt procesu. Ja prasības celšanas brīdī bērna mazā vecuma dēļ vēl varētu teikt, ka bērna attiecības ar likumisko tēvu nav izveidojušas stabilu ģimenes vidi, tad sprieduma taisīšanas laikā šī interese būs šķērslis ieraksta par tēvu maiņai.

---

<sup>91</sup> Senāta Civillietu departamenta 2018. gada 21. februāra lēmuma lietā Nr. SKC-407/2018 7.3. punkts.

<sup>92</sup> Civilprocesa likums: LV likums Pieņemts 14.10.1998. [07.04.2021. red.]

<sup>93</sup> Līcis A. Prasības tiesvedība un pierādījumi, Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003, 72. lpp.

Nolūkā samazināt paternitātes atzīšanas apstrīdēšanas iespējas valstīs nacionālajos normatīvos aktos var paredzēt dažādas procedūras. Piemēram, valsts var noteikt, ka brīvprātīgas atzīšanas sekas ir atkarīgas no kompetentas iestādes piekrišanas vai apstiprinājuma. Šāda prakse pastāv vairākās valstīs un var palielināt bērna ģimenes stāvokļa stabilitāti. Tomēr iestādei var būt iemesli atteikties no savas piekrišanas sniegšanas, viens no tiem – pierādījumu trūkums, kas neļauj pārliecināties, vai persona, kas vēlas atzīt paternitāti, ir bērna bioloģiskais tēvs, vai gadījumos, kad bērns ieņemts mākslīgas apaugļošanas rezultātā, bērna bioloģiskais tēvs ir devis savu piekrišanu.<sup>94</sup>

Cits risinājums bērna tiesību zināt savu izcelšanos nodrošināšanai un vienlaikus arī bioloģiskā tēva interešu aizsardzībai varētu būt bioloģiskajam tēvam piešķirtas tiesības iniciēt sevis ierakstīšanu reģistrā un iesniegt iesniegumu dzimtsarakstu nodaļā ar lūgumu reģistrēt viņu par bērnu tēvu. Ierakstu veikt bez bērna mātes piekrišanas nebūtu racionāli, jo domājamam tēvam varētu būt arī kļūdaina pārliecība par viņa radniecību ar bērnu. Taču labums no šāda iesnieguma būtu tāds, ka tas liegtu ierakstīt ziņas par bērna tēvu, pamatojoties uz citas personas paternitātes atzīšanas iesniegumu. Ja bērna māte piekrišanu nedotu, tad situācija būtu jārisina tiesvedības kārtībā, paredzot konkrētu termiņu, kādā iesnieguma iesniedzējs varētu celt prasību tiesā par paternitātes noteikšanu vai, tieši pretēji, laiku, pēc kura dzimšanas reģistrā būtu veicams ieraksts, ja bērna māte iesniegumu neapstrīd.

Vienlaikus ECT judikatūrā ir nostiprināta atziņa, ka jēdziens “ģimenes dzīve” ECK 8. panta izpratnē var ietvert arī citas *de facto* ģimenes saites,<sup>95</sup> tādēļ tiesai tāpat būs jāņem vērā attiecības, kas bērnam būs izveidojušās ar personu, kurš, lai arī nav bērna bioloģiskais tēvs, bet tomēr uzņēmis bērna aprūpi un, iespējams, izteicis vēlmi atzīt paternitāti. Tādā situācijā galvenais pretarguments bioloģiskā tēva atzīšanai par likumisko tēvu joprojām būtu bērna intereses uz stabilu ģimenes vidi. Tādējādi šādās lietās par bērna izcelšanos būtu lietderīgi noteikt procesuālos termiņus lietas izskatīšanai, līdzīgi kā tas noteikts, piemēram, Civilprocesa likuma 644.<sup>19</sup> panta pirmajā daļā attiecībā uz pieteikumiem par bērna atgriešanos valstī, kurā ir viņa dzīvesvieta. Ātrāka lietas izskatīšana ļautu izvairīties no tā, ka strīdā būs jārisina kolīzija starp bērna tiesībām zināt savu izcelšanos un tiesībām uz stabilu dzīves vidi.

---

<sup>94</sup> Committee of experts on family law (CJ-FA). Report on principles concerning the establishment and legal consequences of parentage – “The White paper”, 15-17 November 2006, paragraph 34. Available: <https://rm.coe.int/16807004c6> [viewed 31.03.2021.]

<sup>95</sup> skat. ECT 2010. gada 21. decembra sprieduma lietā *Anayo v. Germany*, pieteikums Nr. 20578/07, 55. punktu un tajā norādīto judikatūru.

## 2.2. Adopcija

Adopcija ir tiesību institūts, ar kuru kāda persona pieņem citas personas bērnu par savu, un tā rada tādas personiskās un mantiskās tiesības un pienākumus kā radniecība sakarā ar izcelšanos.<sup>96</sup>

Adopcija procesa pamati ir noteikti Civillikuma pirmās daļas otrajā apakšnodaļā "Adopcija". Bērnu var adoptēt tad, ja tas ir tā interesēs (162. panta pirmā daļa). Adopcija ir brīvprātīgs akts, tādēļ svarīgs priekšnoteikums ir visu adopcijas dalībnieku piekrišanas saņemšana, tostarp arī bērna, ja viņš sasniedzis divpadsmit gadu vecumu (169. panta pirmā daļa). Ja bāriņtiesa lemj par to, ka adopcija ir bērna interesēs (169. panta piektā daļa), tiesa var adopciju apstiprināt (171. panta pirmā daļa). No minētajām normām izriet, ka adopcija ir process, kura rezultātā bērns – adoptējamais – kļūst par noteiktu vecumu sasniegušas pilngadīgas personas – adoptētāja – ģimenes locekli un adoptētājs iegūst tiesības īstenot aizgādību.<sup>97</sup>

Pēc tā, kā stājies spēkā tiesas nolēmums, ar kuru apstiprināta adopcija, dzimtsarakstu nodaļa papildina reģistra ierakstu un izsniedz jauna satura apliecību (Civilstāvokļa aktu reģistru noteikumu 133.6. un 141.1. apakšpunkts). Līdz ar šīm darbībām adoptētājs vai adoptētāji iegūst likumīgu bērna vecāku tiesības, un no dzimšanas fakta reģistrāciju apliecinoša dokumenta – dzimšanas apliecības – bērns nevarēs noteikt, uz kāda pamata veikts ieraksts par viņa vecākiem (protams, ja vien adopcijas brīdī viņš nav bijis pietiekami pieaudzis, lai spētu izprast notiekošo).

Kā minēts iepriekš, Civilstāvokļa aktu reģistrācijas 6. panta sestajā daļā ir paredzētas adoptētā tiesības iepazīties ar dzimšanas reģistra ierakstu, taču tikai pēc pilngadības sasniegšanas. Līdz tam šādas tiesības ne vien nav paredzētas, bet pat aizliegts izpaust bez adoptētāja piekrišanas. Civillikuma 171. panta trešajā daļā ir regulēts adopcijas noslēpums – aizliegums izpaust ziņas par adopciju bez adoptētāja piekrišanas, kā arī izpaust ziņas par adopcijas apstākļiem, bioloģiskajiem vecākiem un adoptētājiem.<sup>98</sup> Aizlieguma nopietno raksturu izsmēloši ataino apstākļi, ka par adopcijas noslēpuma izpaušanu pret adoptētāja gribu paredzēta kriminālatbildība saskaņā ar Krimināllikuma<sup>99</sup> 169. pantu.

Kā skaidrojis Senāts, likumīga aizsardzība ir nepieciešama, lai pasargātu gan bērnu un viņa vecākus, gan adoptētāju, jo kāda no pusēm vai arī citas personas var izmantot adopcijas

<sup>96</sup> Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 16.3.1. punkts.

<sup>97</sup> Ibid. 18.1. punkts.

<sup>98</sup> Tiesu prakse adopcijas jautājumos, Augstākā tiesa, 2014, 1.2.6. punkts.

<sup>99</sup> Krimināllikums: LV likums. Pieņemts 17.06.1998. [02.03.2021. red.]

faktu, lai mēģinātu iegūt materiālu labumu vai radītu morālu kaitējumu.<sup>100</sup> Šis arguments ir ļoti pamatots un nepārprotami ir nepieciešams adoptētāju un adoptētā ģimenes un privātās dzīves aizsardzības nolūkos, it sevišķi ņemot vērā no adopcijas fakta izrietošo jautājumu sensitīvo raksturu.

Jebkuram bērnam ir tiesības zināt savu izcelšanos, taču vienlaikus neatbildēts paliek jautājums, kā šīs tiesības īstenošana izpaužas adopcijas gadījumā? Tiesības zināt savu izcelšanos tiek saistītas ar identitātes veidošanos, līdz ar to būtu vērtējams, kāda nozīme ir piešķirama informācijai par izcelšanos katrā atsevišķā gadījumā. Rezultāts var būt atkarīgs no dažādiem apstākļiem, piemēram, vai bērns zina par adopciju, kāda ir viņa brieduma pakāpe, u.c.

Apskatot identitāti kā konceptu, kas ietver sevī to, ko indivīds integrējis sava dzīves gājuma laikā<sup>101</sup>, jāsecina, ka ne par visiem adoptētiem bērniem varētu teikt, ka notikumi pirms adopcijas apstiprināšanas ir palikuši viņu apziņā. Ja bērns ticis adoptēts mazā vecumā un pirms tam viņa dzīves pieredze ir bijusi salīdzinoši mazāk traumatiska, viņam var nebūt atmiņu par viņa bioloģisko ģimeni, tādējādi viņa identitāte veidosies, balstoties uz pieredzi jaunajā adoptētāju ģimenē. Lai arī ziņas par dzimšanas apstākļiem arī ir daļa no bērna dzīves, sniedzot tās bērnam, kuram nav nojausmas par viņa patieso izcelšanos, viņa jau izveidojusies identitāte tiks apdraudēta.

Riskējot negatīvi ietekmēt bērna personības veidošanos, nepieciešamība ievērot tiesības nezināt savu izcelšanos ir atzīstamas par bērna interesēm atbilstošāku pieeju, taču tikai līdz brīdim, kad bērns būs sasniedzis tādu brieduma pakāpi, kas ļaus viņam racionāli uztvert jauno informāciju. No Civiltāvokļa aktu reģistrācijas likuma 6. panta sestās daļas izriet, ka Latvijā likumdevējs par šo robežu ir noteicis pilngadības sasniegšanu, jo līdz ar to personai ir iespējams piekļūt ziņām par savu pagātņi. Ja bērns ir sasniedzis pilngadību un grib iegūt informāciju par adopcijas apstākļiem un saviem bioloģiskajiem vecākiem, tad viņam ziņas likumā noteiktā kārtībā sniegs attiecīgā bāriņtiesa vai Valsts arhīvs.<sup>102</sup> Nav pamata spriest par to, vai katrā atsevišķā gadījumā pilngadību sasniegusi persona ir pietiekami nobriedusi, lai uzzinātu patiesību par savu izcelšanos, jo pēc pilngadības sasniegšanas personu vairs neuzskata par bērnu un tā juridiski ir patstāvīga savās darbībās.<sup>103</sup> Tāpat, lai arī vēl pirms likumā paredzētās pilngadības iestāšanās bērns var sasniegt pietiekamu briedumu šīs informācijas saņemšanai, nav pamata tādēļ pastāvošo kārtību informācijas saņemšanai mainīt,

---

<sup>100</sup> Augstākā tiesa. Tiesu prakse adopcijas jautājumos, 2014, 1.2.6. punkts.

<sup>101</sup> Pranka M. Promocijas darbs "Biogrāfiskā pieeja biogrāfiskā pārrāvuma individuālo un sociālo aspektu analīzē", RSU 2015, 34. lpp.

<sup>102</sup> Augstākā tiesa. Tiesu prakse adopcijas jautājumos, 2014, 1.2.6. punkts

<sup>103</sup> Bērnu tiesību aizsardzības likuma 3. panta pirmā daļa, Civillikuma 219. panta pirmā daļa

jo ziņas par izcelšanās apstākļiem var sniegt bērna likumiskie vecāki paši, ja konstatē, ka tas ir iespējams. Tādējādi kopumā šobrīd pastāvošais regulējums attiecībā uz personas iespējām iegūt informāciju par saviem bioloģiskajiem vecākiem vai dzimšanas / agrās bērnības apstākļiem nodrošina personas tiesības izvēlēties, vai tai ir nepieciešams zināt par savu izcelšanos, un, ja jā, tad arī iespējas atbilstošu informāciju iegūt.

Jautājumā par to, vai bērns būtu informējams par adopciju ir arī pretēji viedokļi. Daži autori kritiski vērtē adopcijas noslēpumu un norāda, ka adoptētājiem būtu uzliekams par pienākumu atklāt adopcijas faktu.<sup>104</sup> Tomēr nevarētu piekrist, ka šāds viedoklis ir pilnībā saderīgs ar bērna labāko interešu principu. Jau pats vien apstāklis, ka tiesībām zināt savu izcelšanos tiek piešķirta vieta starp tiesībām, kuras tiek aizsargātas gan nacionālā, gan starptautiskā līmenī, liek saprast, ka sabiedrība kopumā un katrs tās loceklis atsevišķi lielu nozīmi piešķir ģenētiskajām saknēm, tādējādi padarot bioloģisko saistību ar saviem tuviniekiem par vērtību. Adoptētiem bērniem nav iespējas uzturēt tuvas attiecības ar saviem bioloģiskajiem radniekiem, līdz ar to šo vērtību viņi nevar baudīt, un tas var radīt zināmu personiskās labklājības iztrūkumu, nepiepildījumu. Vēl jo vairāk, informācija par patieso izcelsmi var atklāt arī sevišķi smagus bērna dzīves momentus, piemēram, to, ka pret bērnu bijusi vērsta vardarbība, ko bērnam ir tiesības nezināt harmoniskas attīstības vārdā. Taisnības labad jāsaka, ka arī minētais autors uzskata, ka tiesības tikt informētam par adopciju personai rodas līdz ar pilngadības sasniegšanu,<sup>105</sup> taču nevajadzētu ignorēt faktu, ka, pirmkārt, persona kopš šī brīža vairs nav uzskatāma par bērnu un, otrkārt, atbilstoši privātautonomijas principam viņai ir tiesības pašai izvēlēties, vai informācija par dzīves gājumu ir nepieciešama. Ja jā, tad Latvijā pastāvošais regulējums nodrošina to, ka ikvienam ir iespējams pārliecināties par ieraksta dzimšanas reģistrā atbilstību izcelšanās apstākļiem adopcijas gadījumā, personiski izprasot ziņas iestādei. Ja persona to nedara, tad saprotams, ka viņa neizjūt “iztrūkumu” savas identitātes atsevišķos aspektos un nepieciešamību tos “papildināt”.

Citādi ir jāvērtē situācijas, kur bērni zina, ka ieraksti dzimšanas reģistrā neatbilst patiesībai par viņu izcelšanos. Izpratne par pagātnes notikumiem *per se* nozīmē, ka tiem ir ietekme bērna identitātes veidošanās procesā, līdz ar to nepietiekama informētība par tiem var radīt šķēršļus sevis izzināšanā.

Liela nozīme ir adoptētāju attieksmei pret bērna vajadzību izpētīt savas saknes. Juridiskajiem vecākiem nav šķēršļu informēt bērnu par visiem ar viņa dzimšanu un bērnību saistītajiem jautājumiem, tāpat kā nav šķēršļu iegūt trūkstošo informāciju, ja tā ir

---

<sup>104</sup> skat. Jumakova A. Promocijas darbs “Bērna tiesību uz identitāti ģenēze Latvijā un to apdraudējums adopcijas tiesiskā regulējuma kontekstā”, 2019, 5.3.4. apakšnodaļa.

<sup>105</sup> Ibid.

nepieciešama.<sup>106</sup> Savukārt, ja šajā jautājumā bērna interese nesakrīt ar adoptētāju uzskatiem, bērnam faktiski nav iespēju patstāvīgi izzināt savu izcelšanos. Minētais gan nenozīmē, ka bērna tiesības zināt savu izcelšanos būtu jāuzskata par ignorētām un tādēļ būtu jāmaina normatīvais regulējums. Atbilstoši Bāriņtiesu likuma<sup>107</sup> 17. panta 1. punktam bāriņtiesas pienākumos ietilpst bērna personisko un mantisko interešu un tiesību aizstāvēšana, līdz ar to šī iestāde jebkuram bērnam var būt par starpnieku komunikācijā ar vecākiem jebkurā jautājumā, tostarp arī par bērna bioloģiskās izcelsmes izzināšanu.

Tādējādi kopumā var teikt, ka normatīvais regulējums adopcijas jomā ir atbilstošs tam, lai bērnam nodrošinātu gan tiesības zināt savu izcelšanos, gan tiesības to nezināt un saglabāt stabilu ģimenes vidi.

### 2.3. Mākslīgā apaugļošana

Līdz ar zinātnes attīstību cilvēkiem ir arvien lielākas iespējas ietekmēt dabiski notiekošos procesus, tostarp arī bērnu radīšanu. Mūsdienās iespēja ieņemt bērnu mākslīgās apaugļošanas rezultātā ir diezgan ikdienišķa parādība.

Seksuālās un reproduktīvās veselības likuma 13. panta pirmajā daļā noteikts, ka mākslīgā (medicīniskā) apaugļošana ir vīrieša un sievietes dzimumšūnu mākslīga sapludināšana. Medicīniskās apaugļošanas regulējums ir ietverts likuma IV nodaļā “Neauglība”, no kā secināms, ka mākslīgā apaugļošana ir neauglības ārstēšanas metode.

Apaugļošanas rezultātā dzimuša bērna juridiskais statuss ir nosakāms saskaņā ar Seksuālās un reproduktīvās veselības likuma 21. pantu. Tādējādi par bērna māti dzimšanas reģistrā tiks ierakstīta sieviete, kas bērnu dzemdējusi, lai arī tā varētu nebūt viņa bioloģiskā māte. Savukārt tēvs tiks noteikts vai uz paternitātes pieņēmuma pamata (Civillikuma 146. pants), vai uz paternitātes atzīšanas pamata (Civillikuma 155. pants), iespējams, arī noteikts tiesas ceļā (Civillikuma 157. pants). Ievērojot Seksuālās un reproduktīvās veselības likuma 22. pantu, bērnam nekādā veidā nevar tikt atzīta donora paternitāte, tādējādi gadījumos, ja apaugļošana notiek, izmantojot ne potenciālo vecāku, bet citu personu dzimumšūnas, bērna juridiskie vecāki nebūs tie, no kuriem bērns izcēlies.

Atbilstoši iepriekšminētā likuma IV nodaļas normām personām, kuras vēlas veikt medicīnisko apaugļošanu, nav tiesību izvēlēties konkrētu personu, kas būs viņu dzimumšūnu donors. Tas izriet arī no likuma 14. panta, kurš nosaka medicīniskās apaugļošanas noslēpumu un aizliedz potenciālajiem vecākiem un donoriem zināt viena otra identitāti. Vienlaikus ir

<sup>106</sup> Paredzēts Civiltāvokļa aktu reģistrācijas likuma 6. panta sestajā daļā.

<sup>107</sup> Bāriņtiesu likums: LV likums. Pieņemts 22.06.2006. [01.04.2021. red.]

pieļauts potenciālajiem vecākiem izpaust tikai informāciju par dzimumšūnu donora ģenētiskajiem un antropometriskajiem datiem. Likums nenosaka, cik detalizētas ziņas medicīnas iestādei būtu jāsniedz potenciālajiem vecākiem, nenosaka arī vienotu standartu un informēšanas kārtību. Jo vairāk – tiesību norma nepiešķir potenciālajiem vecākiem tiesības šādu informāciju pieprasīt, tas ir atstāts ārstniecības personu pārziņā. Secīgi Latvijā bērnam nav itin nekādu iespēju iegūt informāciju par personu, no kuras viņš ir cēlies arī tad, ja par mākslīgās apaugļošanas faktu viņš ir informēts.

Kad pasaulei sāka piedāvāt medicīniskās apaugļošanas pakalpojumus, lielākoties valdība vienprātība par to, ka dzimumšūnu donoriem ir jāpaliek anonīmiem. Tam ir zināms racionāls izskaidrojums – gan iecerētai ģimenei, gan pašam donoram ir “ērtāk” nezināt vienam otra identitāti, jo process ir sensitīvs, bet jebkura iesaistīto personu saskarsme var radīt iepriekš neparedzamas problēmas. Tomēr laika gaitā, apaugļošanas rezultātā dzimušiem bērniem pieaugot, arvien vairāk tiek runāts par to, ka dzimumšūnu donoru identitātei ir jāklūst atklātai.

Galvenais arguments dzimumšūnu atklātai ziedošanai ir tiesību zināt savu izcelšanos atzišana. Donora anonimitāte viņa pēcnācējam rada ģeoloģisko neizpratni – bērniem tiek liegta piekļuve informācijai par pusi vai pat visu viņa vai viņas ģenētisko vēsturi, ko pats bērns var uzskatīt par nozīmīgu viņa dzīves daļu.<sup>108</sup> Šajā ziņā situācija ir salīdzināma ar adopcijas procesu, jo abos gadījumos valstij ir zināmi bērna vecāki (vai arī iespējas tos uzzināt). Vēl jo vairāk – ja adopcijas gadījumā informācija par bērna vecākiem var būt nepilnīga vai pat kļūdaina, tad donoru gadījumā tā ir pilnīga un neapšaubāma. Tomēr ziņas par adopciju adoptētajai personai ir pieejamas, savukārt anonīmas dzimumšūnu ziedošanas gadījumā jebkāda informācija par bioloģisko vecāku ir liegta.

Abu gadījumu salīdzināmība rosina valstu tiesas un tiesību speciālistus arvien vairāk runāt par vienlīdzīgu pieeju personas tiesību ievērošanā. Piemēram, Kanādas tiesa kādā lietā ir atzinusi, ka normas, kas pieļauj anonīmu dzimumšūnu ziedošanu, ir diskriminējošas attiecībā pret konkrētajiem bērniem, kuru radīšanā šīs dzimumšūnas ir izmantotas, jo tās nepiešķir tādas pat tiesības kā adoptētajiem bērniem.<sup>109</sup>

Kaut arī apskatāmā temata kontekstā adopcija ir salīdzināma ar mākslīgo apaugļošanu, tomēr pastāv būtiska atšķirība starp abos procesos iesaistītajiem bērniem – pirmajā gadījumā bērna atšķiršana no bioloģiskajiem vecākiem ir iepriekš neparedzama situācija, taču otrajā visas iesaistītās personas (donori, domājamie vecāki un ārstniecības personas) jau iepriekš

<sup>108</sup> Ravelingien A. Pennings G. The Right to Know Your Genetic Parents: From Open-Identity Gamete Donation to Routine Paternity Testing. *The American Journal of Bioethics*, 13(5): 33–41, 2013, p. 34.

<sup>109</sup> Ibid.

apzinās savas rīcības sekas un arī vēlas, lai tās iestātos. Dzimumšūnu ziedošana ir brīvprātīga, un donoram ir zināms, ka nākotnē viņam var būt pēcnācējs.

Iespēja paredzēt riskus, kas saistīti ar donora attiecībām ar bērnu, ir galvenais arguments, kādēļ mākslīgai apaugļošanai būtu jābūt atklātai.

ECT jau ir secinājusi, ka ECK 8. panta izpratnē tiesības uz privāto dzīvi aptver gan tiesības kļūt, gan tiesības nekļūt par vecāku.<sup>110</sup> Vecāka jēdzienam ir vairākas izpausmes, ar to jāsaprot ne vien “likumīgu vecāku”, bet arī bioloģisku, kāds nepārprotami ir donors. Tādējādi, lai arī ne klasiskā izpratnē, tomēr arī donors ir uzskatāms par vecāku bērnam, kas dzimis no viņa ziedotajām dzimumšūnām. Brīvprātīgais donēšanas raksturs un iespēja izvēlēties, kā rīkoties, ir iemesls, kādēļ nevarētu atzīt, ka identitātes atklāšana bērnam varētu ierobežot donora tiesības uz privāto dzīvi – ja vien šādam regulējumam nepiešķir atpakaļejošu spēku, katrs jaunais donors ir tiesīgs izvērtēt, vai apstākļi, ka no viņa bioloģiskā materiāla dzimušajam bērnam nākotnē tiks izpausta viņa identitāte, varēs negatīvi ietekmēt viņa privāto dzīvi. Apstiprinošas atbildes gadījumā kļūt par donoru nevajadzētu.

Lai arī mākslīgajai apaugļošanai ir cēls mērķis – ārstēt neauglību – un arī kopumā dzimstības pieaugums ir valsts interesēs, valstij nav pienākuma nodrošināt katrai personai kļūšanu par vecāku, Līdz ar to donora anonimitātes atcelšanu nevar vērtēt kā pasākumu ar negatīvu ietekmi, pamatojoties uz to, ka tas atturēs personas no šī pakalpojuma izmantošanas. Apaugļošanas rezultātā vienmēr būs dzimis viens vai vairāki bērni, kuru interešu nodrošināšana ir primāra, tātad par šīm interesēm ir jā rūpējas vēl pirms viņu dzimšanas.

Racionāli un pamatoti argumenti, kādēļ šiem bērniem būtu pilnībā liedzamas viņu tiesības zināt savu bioloģisko izcelšanos, nav atrodami. Regulējums, kas attiecas uz adopcijas noslēpumu, parāda, ka valstij ir iespējas nodrošināt personai tiesības izvēlēties, vai viņai ir nepieciešamas ziņas par izcelšanos, kā arī iespēju šīs ziņas iegūt. Būtībā nav šķēršļu līdzvērtīgu regulējumu ieviest arī attiecībā uz bērniem, kas dzimuši mākslīgās apaugļošanas rezultātā, paredzot dzimšanas reģistrā ierakstu par ģenētisko izcelšanos, kurš personai būtu pieejams pēc pilngadības sasniegšanas.

Runājot par bērna ieņemšanu medicīnisku manipulāciju ceļā, atsevišķi ir jāpiemin surogācija – sievietes mākslīga apaugļošana, izmantojot citu konkrētu personu dzimumšūnas.<sup>111</sup> Surogātmāte ir sieviete, kas iznēsā bērnu citai (-ām) personai (-ām) un pirms grūtniecības ir piekritusi, ka bērns pēc dzimšanas būs jāatdod šai (šīm) personai (-ām).<sup>112</sup>

<sup>110</sup> ECT 2007. gada 10. aprīļa sprieduma lietā *Evans v. The United Kingdom*, pieteikums Nr. 6339/05, 71. punkts.

<sup>111</sup> Cilvēktiesību gida mājaslapa. Pieejams: <https://www.cilvektiesibugids.lv/lv/temas/gimene/reproduktivas-tiesibas/surogacija> [aplūkots 10.03.2021.]

<sup>112</sup> Council of Europe, Texts of the Council of Europe on bioethical matters Volume II. DH-BIO/INF (2014) 5, Strasbourg, April 2014.

Valstu nostāja šajā jautājumā krasi atšķiras – ir tādas, kas surogāciju neatzīst (piemēram, Vācija, Francija, Īrija, Itālija), tādas, kas atzīst tikai bezatlīdzības surogāciju (piemēram, Grieķija, Portugāle, Apvienotā Karaliste) un tādas, kas atzīst surogāciju par atlīdzību (piemēram, Krievija, Ukraina, Albānija).<sup>113</sup>

Nenoteiktība jautājumā par bioloģisko vecāku tiesībām tikt ierakstītiem bērna dzimšanas dokumentā, ja bērns ir dzimis, izmantojot surogātmātes pakalpojumus, tiek risināta arī ECT. Tiesa ir atzinusi, ka valstu rīcības brīvība attiecībā uz jutīgiem morāliem un ētiskiem jautājumiem, kāds nepārprotami ir surogācijas institūts, ir samērā plaša, tā kā joprojām valstu starpā nav vienprātības par iespēju bioloģiskajai mātei tikt atzītai par bērna vecāku, kā arī par šīs intereses aizsardzības līdzekļiem. Tomēr šobrīd judikatūrā pārsvaru gūst viedoklis, ka gadījumos, kad ir apdraudēts īpaši svarīgs indivīda identitātes aspekts, piemēram, likumīgas vecāku un bērnu attiecības, valsts tiesības neatkarīgi rīkoties ir samazināmas. Vēl vairāk – jautājumi saistībā ar likumīgu bērnu, kas dzimuši ar surogācijas palīdzību, un tā bioloģisko vecāku attiecību atzīšanu pārsniedz bērna identitātes aspektu. Tie attiecas arī uz vidi, kurā bērnam būs jāaug, un personām, kas viņu aprūpēs un nodrošinās dzīves apstākļus. Tādējādi valstīm ir jānodrošina bērna, kas dzimis ar surogācijas palīdzību, un viņa bioloģisko vecāku attiecību atzīšana, neatkarīgi no tā, vai valstī surogācija ir atļauta. Vienlaikus minētais nenozīmē, ka valstij ir jāatzīst bērna un domājamo vecāku likumiskās attiecības *ab initio* – tādām mērķim var kalpot arī citi instrumenti, proti, likumisko vecāku tiesības bērna bioloģiskie vecāki var iegūt adopcijas ceļā.<sup>114</sup>

Kā secināms no Adopcijas noteikumiem, Latvijā nav paredzēta iespēja bērna likumiskajiem vecākiem nodot bērnu adopcijai konkrētām personām, izņemot tikai gadījumu, ja bērnu vēlas adoptēt otra vecāka laulātais (18. punkts), līdz ar to surogātmātei un bērna domājamiem (bioloģiskajiem) vecākiem panākt ieraksta bērna dzimšanas reģistrā maiņu būs diezgan liels izaicinājums, domājams, iesniedzot dzimtsarakstu nodaļai visu pušu pieteikumu par attiecīgu ierakstu dzimšanas reģistrā izdarīšanu. Lai arī rakstītās tiesību normas šādu situāciju neatrisina, ir jāņem vērā ECT atziņas šajā jautājumā – ņemot vērā bioloģisko vecāku kā identitātes sastāvdaļas nozīmi, nevar teikt, ka bērna interesēs ir atņemt viņam šāda veida tiesiskas attiecības, ja ir konstatēta šo attiecību bioloģiskā realitāte un attiecīgais bērns un

---

Available: [https://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/Texts\\_and\\_documents/INF\\_2014\\_5\\_vol\\_II\\_textes\\_%20CoE\\_%20bio%20C3%A9thique\\_E%20\(2\).pdf](https://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/Texts_and_documents/INF_2014_5_vol_II_textes_%20CoE_%20bio%20C3%A9thique_E%20(2).pdf) [viewed 31.02.2021.]

<sup>113</sup> Cuddy A. Where in Europe is surrogacy legal? 13.09.2018. Pieejams: <https://www.euronews.com/2018/09/13/where-in-europe-is-surrogacy-legal> [aplūkots 10.03.2021.]

<sup>114</sup> skat. European Court of Human rights Grand chamber “Advisory opinion concerning the recognition in domestic law of a legal parent-child relationship between a child born through a gestational surrogacy arrangement abroad and the intended mother”, request no. P16-2018-001, 10 April 2019, paragraf 35–42, 52–55 and the case-law cited therein. Available: [https://hudoc.echr.coe.int/spa#{%22itemid%22:\[%22003-6380464-8364383%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/spa#{%22itemid%22:[%22003-6380464-8364383%22]}) [viewed 03.03.2021.]

vecāks pieprasa tā pilnīgu atzīšanu.<sup>115</sup> Valsts var vēlēties atturēt savus valstspiederīgos no došanās uz ārzemēm, lai izmantotu apaugļošanas metodes, kas tās teritorijā ir aizliegtas. Taču sekas, neatzīstot bioloģisko vecāku un bērnu, kas radīti šādā veidā, likumiskās attiecības, neattiecas tikai uz personām, kas izvēlējušās savā valstī neatļautu pakalpojumu. Vispirms tās ietekmē pašu bērnu tiesības uz privāto dzīvi, tostarp tiesības izveidot savu identitāti. Likumisku bērna–vecāku attiecību neatzīšana nav savienojama ar bērna labākajām interesēm.<sup>116</sup> No iepriekšminētā secināms, ka, neskatoties uz to, ka Latvijā nedz surogācija, nedz atteikšanās no bērna par labu konkrētām personām nav atļauta, bērna, kurš dzimis surogātmātei, likumīgu attiecību ar viņa bioloģiskajiem vecākiem neatzīšana ir pretēja šī bērna interesēm situācijā, kad starp iesaistītajām personām strīds par dzimšanas reģistra ierakstu saturu nepastāv. Attiecīga pieteikuma iesniegšanas gadījumā tiesai būtu jāļauj dzimšanas reģistrā ierakstīt ziņas par bērna bioloģiskajiem vecākiem arī tad, ja rakstītās tiesību normas tādu iespēju neparedz.

---

<sup>115</sup> ECT 2014. gada 26. jūnija sprieduma lietā *Menesson v. France*, pieteikums Nr. 65192/11, 100. punkts.

<sup>116</sup> *Ibid.* 99. punkts.

### 3. BĒRNA UN VIŅA BIOLOĢISKO VECĀKU SAVSTARPĒJO ATTIECĪBU JURIDISKIE ASPEKTI

#### 3.1. Bioloģisko vecāku iespējas apstrīdēt ierakstu bērna dzimšanas reģistrā

Mūsdienu ģimeņu daudzveidības dēļ vecāku jēdziens ir jāskata plaši. Pastāv vismaz trīs veidi, kādā persona dabiski var kļūt par vecāku. Pirmais ir ģenētiskā saikne. Otrais ir kļūšana par vecāku gestācijas jeb grūtniecības rezultātā. Trešais veids, kādā persona var uzskatīt sevi par vecāku, ir sociāli un psiholoģiski. Ne vienmēr notiek tā, ka viena persona aptver visas vecāka izpausmes, tādējādi bērnam var būt vairāki vecāki dažādās “formās”. Neviena no uzskaitītajām vecāku “formām” nav nedz precīza medicīniska, nedz precīza juridiska kategorija, un kopumā tās parasti netiek skaidri nodalītas vai kā citādi šķirotas.<sup>117</sup>

Juridiskā un bioloģiskā vecāka jēdzienus netieši ir diferencējusi arī Satversmes tiesa. Tā atzinusi, ka ar paternitāti ir jāsaprot bērna un tēva attiecību sociālu un tiesisku atzīšanu. Nedrīkst jaukt tiesisko paternitāti ar bioloģisko paternitāti, kas ir medicīnisks jautājums. Tiesiskā paternitāte ir vērsta uz to, lai panāktu līdzsvaru starp “bioloģisko patiesību”, kas atspoguļo bioloģisko un ģenētisko paternitāti, un “sociālajām vecāku un bērnu attiecībām”, kuras attiecas uz personu, kas dzīvo kopā ar bērnu un rūpējas par to.<sup>118</sup>

Par bērna bioloģiskajiem vecākiem uzskata personas, no kurām bērns ir cēlies, proti, tās ir personas, no kurām bērns ir mantojis ģenētisko kodu (DNS).

Savukārt vecāka likumīgās tiesības persona iegūst tad, kad tā tiek ierakstīta bērna dzimšanas reģistrā. Tādējādi juridiskais vecāks ir tiesīgs ietekmēt un regulēt jautājumus, kas saistīti ar bērna interešu un labklājības nodrošināšanu, kā arī izmantot citas Civillikumā paredzētās tiesības.

Juridisko vecāku jēdziens no bioloģisko vecāku jēdziena ir nošķirams. Tas vien, ka bērns ir cēlies no personas, nerada šai personai beznosacījuma tiesības tikt atzītai par bērna vecāku. Gan tiesību zinātnieki, gan ECT prakse neatzīst īpašas bioloģiskās saiknes maģisko nozīmi jautājumos, kas skar vecāku tiesības būt kopā ar saviem bioloģiskajiem bērniem,<sup>119</sup> kā primāro faktoru izvirzot bērna vislabākās intereses.

<sup>117</sup> Sutherland Elaine E, Barnes Macfarlane Lesley-Anne. Implementing Article 3 of the United Nations Convention on the Rights of the Child: Best Interests, Welfare and Well-being. December 2016, Publisher: Cambridge University Press. Available: [https://www.researchgate.net/publication/317539101\\_Implementing\\_Article\\_3\\_of\\_the\\_United\\_Nations\\_Convention\\_on\\_the\\_Rights\\_of\\_the\\_Child\\_Best\\_Interests\\_Welfare\\_and\\_Well-being](https://www.researchgate.net/publication/317539101_Implementing_Article_3_of_the_United_Nations_Convention_on_the_Rights_of_the_Child_Best_Interests_Welfare_and_Well-being) [viewed 27.03.2021.]

<sup>118</sup> Satversmes tiesas 2004. gada 11. oktobra sprieduma lietā Nr. 2004-02-0106 8. punkts.

<sup>119</sup> Fortin J. Children's right to know their origins – too far, too fast? Child and Family Law Quarterly, Vol 21, No 3, 2009, p. 338.

Vienlaikus universālais princips, pēc kura nosakāmi bērna likumiskie vecāki, ir tieši izcelšanās fakts, proti, ģenētiskā saistība starp vecākiem un bērnu. Asinsradniecības princips visā pasaulē ir pamatā bērna vecāku noteikšanai un ģimenes iezīmēšanai. Tomēr normatīvā regulējuma nepilnību dēļ vai citu, specifisku apstākļu rezultātā rodas situācijas, kad bērna likumiskie vecāki nav tie, ar kuriem bērnu vieno ģenētiskās saites. Ja iepriekšminētās vecāku “formas” īsteno dažādas personas, strīdi starp tām dažkārt ir neizbēgami, jo asinsradniecība ar bērnu joprojām ir tā, kura personai ļauj pretendēt uz likumiska vecāka lomu.

Latvijā, ja persona vēlas apstrīdēt iepriekš izdarītos ierakstus bērnu dzimšanas reģistros, tad jautājums izšķirams vai nu administratīvajā procesā, vai nu prasības tiesvedībā. Lai arī jautājumi par bērna izcelšanos vistiešākajā veidā skar likumīgos un bioloģiskos vecākus, vispirms katrā konkrētā gadījumā ir ņemamas vērā bērna tiesības un intereses. Tā kā bērnam pašam trūkst rīcībspējas, lai realizētu savas tiesības, procesi, kas ierosināti pēc citas personas (visbiežāk – bioloģiskā vecāka) iniciatīvas, ir instrumenti, ar kuriem bērnam ir nodrošināmas viņa tiesības zināt izcelšanos.

### 3.1.1. Tēva tiesības

Atbilstoši Civillikuma regulējumam ieraksta par tēvu bērna dzimšanas reģistrā pamats ir 1) paternitātes pieņēmums (146.panta otrā daļa); 2) paternitātes atzīšana (155. pants); 3) tiesas nolēmums (157. pants). Vienlaikus likums regulē, vai un kādā veidā ir iespējams ierakstus bērna dzimšanas reģistrā apstrīdēt.

Līdz likuma grozījumiem 2012. gadā<sup>120</sup> paternitātes pieņēmuma apstrīdēšana varēja notikt tikai tiesvedības kārtībā, neskatoties uz to, ka bērna bioloģiskais tēvs ir cits un starp personām nav strīda par to, kurš ir bērna tēvs. Šobrīd Civillikuma 155. panta astotajā daļā ir paredzēts vienīgais gadījums, kas paternitātes atzīšanai ir priekšroka pār paternitātes pieņēmumu, proti, tas ir trīs personu – bērna mātes, bērna mātes vīra vai bērna mātes bijušā vīra un bērna bioloģiskā tēva – kopīgs iesniegums dzimtsarakstu nodaļai. Pārējos gadījumos ieinteresētajām personām ir jāvērsas tiesā.

Savukārt līdz grozījumiem 2014. gadā<sup>121</sup> bērna bioloģiskajam tēvam nebija itin nekādu tiesību iebilst pret ierakstu par tēvu bērna dzimšanas reģistrā, kas izdarīts uz paternitātes pieņēmuma pamata. Ja bērna māte vai viņas vīrs, kam bija tiesības paternitāti apstrīdēt, kādu

---

<sup>120</sup> Grozījumi Civillikumā: LV likums. Pieņemts 29.11.2012.

<sup>121</sup> Grozījumi Civillikumā: LV likums. Pieņemts 08.05.2014.

ieneslu dēļ to darīt nevēlējās, tad bērna bioloģiskais tēvs, lai kā arī gribēdams, nevarēja bērnu likumīgā ceļā atzīt par savu, jo juridiski bērnam dzimšanas reģistrā jau ir ieraksts par tēvu.<sup>122</sup>

Arī šobrīd bērna bioloģiskajam tēvam iespēja apstrīdēt paternitātes pieņemumu ir ļoti ierobežota. Saskaņā ar Civillikuma 149. panta sesto daļu personai, kas sevi uzskata par bērna bioloģisko tēvu, izņemot gadījumu, kad bērns ieņemts noziedzīga nodarījuma pret tikumību un dzimumneaizskaramību rezultātā, ir tiesības apstrīdēt paternitātes pieņemumu divu gadu laikā no bērna piedzimšanas šādos gadījumos: 1) bērna māte ir mirusi dzemdībās; 2) bērna māte un bērna mātes vīrs dzīvo šķirti vismaz 306 dienas pirms bērna piedzimšanas.

Vērtējot minēto normu apskatāmās tēmas kontekstā, jāsaka, ka tā nav sevišķi "labvēlīga" bērna tiesībām zināt savu izcelšanos. Ierobežotas iespējas bērna bioloģiskajam tēvam iebilst pret paternitātes pieņemumu varētu būt skaidrojamas ar nepieciešamību piešķirt ierakstam par bērna tēvu stabilitāti, kā arī ar vajadzību aizsargāt laulību. Gan vienā, gan otrā gadījumā ierobežojuma samērīgumu ir pamats apšaubīt.

Apstrīdēt paternitātes pieņemumu bērna bioloģiskais tēvs var vēlēties tad, ja to nedara nedz bērna māte, nedz viņas vīrs, kurš vai nu neiebilst neziņas pēc, vai arī ir gatavs labprātīgi kļūt par bērna likumīgo tēvu. Bērna mātes motivācija paternitātes noteikšanas sakarā nav izšķiroša, tādēļ to nav pamata vērtēt. Kas attiecas uz bērna mātes vīru, tad pirmajā (neziņas) gadījumā arguments par paternitātes noteikšanas stabilitāti neiztur kritiku, jo jebkurā mirklī likumīgais tēvs var izmantot savas paternitātes pieņemuma apstrīdēšanas tiesības atbilstoši Civillikuma 149. gada pirmajai daļai, ja par bērna patieso izcelšanos viņam taps zināms. Paternitātes fakta noteikšana, par kuru jau sākotnēji zināms, ka tā var tikt apstrīdēta jebkurā laikā līdz bērna pilngadībai, pavisam noteikti nav bērna interesēs. Tas nav arī bērna bioloģiskā tēva interesēs, jo pastāv iespēja, ka pret viņu vēlāk var tikt celta prasība par paternitātes noteikšanu. Ierobežojums celt iebildumus pret paternitātes pieņemumu šādā gadījumā mērķi – nodrošināt bērna intereses – nenasniedz. Otrajā gadījumā situācija ir salīdzināma ar paternitātes brīvprātīgu atzīšanu, proti, neapstrīdot paternitātes pieņemumu, apzinoties, ka bērns nav cēlies no viņa, bērna mātes vīrs faktiski labprātīgi atzīst paternitāti. Situācijā, kad gan bērna mātes vīrs, gan bērna bioloģiskais tēvs vēlas atzīt paternitāti, ja nepastāv Civillikuma 149. panta sestajā daļā paredzētie priekšnoteikumi, likumdevējs priekšroku ir devis bērna mātes vīram. Pieņemot likuma grozījumus, kas paredz personai, kas uzskata sevi par bērna bioloģisko tēvu, tiesības apstrīdēt paternitātes pieņemumu, vienlaikus Civillikuma 148. pants tika papildināts ar teikumu "Paternitātes pieņemuma apstrīdēšana ir samērojama ar bērna tiesībām uz identitāti un stabilu ģimenes vidi." Šis apstāklis liek noprast, ka, ierobežotās

---

<sup>122</sup> Tieslietu ministrijas pētījums Ģimenes tiesībās, 2008, 130. lpp. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/petijumi> [aplūkots 03.04.2021.]

bioloģiskā tēva iespējas ir pamatojamas ar vēlmi nodrošināt bērnam stabilu ģimenes vidi un novērst iespēju iejaukties izveidotā ģimenē kādai citai personai. Arī šāda motivācija ir kritiski vērtējama, jo ierobežojums savu mērķi nesasniedz. Pirmkārt, atbilstoši ECT judikatūrai bioloģiskajam tēvam tāpat ir tiesības uz saskarsmi ar savu bērnu (par to sīkāk 3.2. apakšnodaļā), tātad ierobežojums no “iejaukšanās” ģimenes dzīvē nepasargā. Otrkārt, nevarētu teikt, ka bērna bioloģiskā tēva paternitātes atzīšana izjauktu bērna ģimenes dzīves stabilitāti. Mūsdienās vairs nav nekas neparasts, ka bērna bioloģiskie vecāki nedzīvo kopā, bet bērns dzīvo ar vienu no tiem un viņa partneri. Statistikas dati liecina, ka teju puse no noslēgtajām laulībām tiek šķirta,<sup>123</sup> līdz ar to paternitātes pieņēmuma apstrīdēšanas ierobežojums negarantē bērnam uzaugšanu t.s. “pilnā ģimenē” kopā ar abiem likumiskajiem vecākiem, ģimenes dzīves stabilitāti var ietekmēt laulātie paši.

Pieņemot Civillikuma 149. panta sesto daļu, tika noteikts, ka paternitātes pieņēmuma apstrīdēšanai ir piemērojami tādi paši vispārīgie principi, kādi ir noteikti attiecībā uz paternitātes atzīšanas apstrīdēšanu.<sup>124</sup> Tomēr, salīdzinot abus gadījumus, jāsecina, ka paternitātes atzīšanas apstrīdēšanai nav paredzēti nekādi citi priekšnosacījumi, izņemot termiņu, kas bioloģiskajam tēvam jāievēro. Atšķirība ir tikai laulības esības faktā.

Laulības aizsardzība ir paredzēta Satversmes 110. pantā, tā ir konstitucionāla vērtība, kura iespēju robežās valstij jāaizsargā,<sup>125</sup> vienlaikus pantā nav konkretizēts, kādā veidā šī aizsardzība var tikt īstenota.<sup>126</sup> ECT ir nešaubīgi atzinusi, ka ECK 8. pantā ietvertais jēdziens “ģimenes dzīve” pārsniedz uz laulībām balstītas attiecības, turklāt tas ietver arī tādas attiecības starp bioloģisko tēvu un viņa bērnu, kas vēl tikai veidosies nākotnē.<sup>127</sup> Nevarētu teikt, ka pati par sevi laulība ir pietiekams pamats, lai atzītu uz paternitātes pieņēmuma pamata izveidotās bērna un viņa mātes vīra attiecības par vairāk privilēģētām nekā tās, kas izveidotas starp bērnu un viņa likumisko tēvu uz paternitātes atzīšanas pamata, ņemot vērā to, ka laulības aizsardzības interesei tiek pretstatītas bērna tiesības zināt savu izcelšanos, kā arī bērna un viņa bioloģiskā tēva tiesības uz ģimenes (privāto) dzīvi. Pretējā gadījumā ir pat jādomā, ka tiek pieļauta nesamērīga iejaukšanās ārļaulībā dzimušo bērnu ģimenes dzīvēs, jo paternitātes atzīšanas apstrīdēšana ir ierobežota tikai ar termiņu. Arī Satversmes tiesa, atsaucoties uz ECT atziņu, ka bioloģiskā un sociālā realitāte ir prioritāra salīdzinājumā ar

<sup>123</sup> skat. Centrālās statistikas pārvaldes datus par noslēgto un šķirto laulību skaitu. Pieejams: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/laulibas/galvenie-raditaji/noslegto-un-skirto-laulibu-skaiti>[aplūkots 04.04.2021.]

<sup>124</sup> Latvijas Republikas 11. Saeimas rudens sesijas divdesmit pirmās sēdes 2013. gada 19. decembra stenogramma. Pieejams: <https://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/215#atb> [aplūkots 03.04.2021.]

<sup>125</sup> Satversmes tiesas 2005. gada 22. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-19-01 5. punkts.

<sup>126</sup> Satversmes tiesas 2004. gada 11. oktobra sprieduma lietā Nr. 2004-02-0106 10. punkts.

<sup>127</sup> European Court of Human Rights “Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights. Right to respect for private and family life, home and correspondence”, 2020, paragraf 309. Available: [https://www.echr.coe.int/documents/guide\\_art\\_8\\_eng.pdf](https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_8_eng.pdf) [viewed 04.04.2021.]

likumisko pieņēmumu, savulaik laulību nav atzinusi par pietiekamu iemeslu, lai ignorētu ECK 8. pantā paredzētās tiesības uz ģimenes dzīves aizsardzību.<sup>128</sup>

Iespējām iebilst paternitātes pieņēmumam nav jābūt neierobežotām. Arī ECT vairākās lietās nesaskatīja pamatu mainīt uz paternitātes pieņēmuma pamata izdarīto ierakstu bērna dzimšanas reģistrā. Piemēram, lietā Šavdarovs pret Bulgāriju<sup>129</sup> tiesa nesaskatīja ECK 8. panta pārkāpumu tajā, ka pieteicējam liedza apstrīdēt viņa bioloģisko bērnu paternitāti, atbilstoši kurai par bērnu tēvu dzimšanas reģistros ticis ierakstīts bērnu mātes vīrs. Lai arī bērni bija dzimuši pieteicēja un bērnu mātes faktiskās kopdzīves laikā un bērni ar pieteicēju dzīvojuši arī pēc bērnu mātes aiziešanas no ģimenes, bet nacionālie tiesību akti liedza viņam apstrīdēt paternitātes pieņēmumu, tiesa atzina, ka likumīgas bērnu un vecāka attiecības pieteicējs varējis nodibināt arī citādā veidā, piemēram, adopcijas ceļā. Valsts nevar būt atbildīga par paša pieteicēja pasivitāti. Līdzīgi arī lietā R. L. un citi pret Dāniju<sup>130</sup> tiesa bioloģiskajai realitātei nedeva priekšroku pār paternitātes prezumpciju abu bērnu (kas nebija juridiskā tēva, bērnu mātes vīra, bioloģiskie bērni) interešu nodrošināšanas nolūkos, jo likumiskais tēvs zināja, ka otrs bērns nav cēlies no viņa, bet tāpat uzņēmas atbildību pār viņu. Turklāt bioloģiskais tēvs savu paternitāti atzīt nevēlējās. Jāsaka gan, ka, lai arī tiesnešu vairākums nobalsoja par tiesību uz ģimenes dzīvi aizskāruma neesību, daži tiesneši pauda savas atsevišķās domas, kritizējot vairākuma lēmumu. Proti, tiesnesis *Paul Lemmens* norādīja, ka bioloģiskā realitāte ir svarīgs pamatprincips, un atbilstoši ECT judikatūrai situācija, kurā juridiska prezumpcija prevalē pār bioloģisko realitāti, var nebūt saderīga ar pienākumu nodrošināt privātās un ģimenes dzīves aizsardzību, pat ievērojot valsts rīcības brīvību šajā jautājumā. Savukārt tiesneši *Julia Laffranque* un *Ksenija Turković* vērsa uzmanību uz to, ka jautājums par bērnu interesi uzzināt savu identitāti ir palicis neatrisināts. Ignorējot bērnu tiesības zināt savu izcelšanos, faktiski tika panākta situācija, kur ģimeniskas attiecības ar likumīgo tēvu vairs nepastāvēja (pēc tā, kā atklājās, ka bērni nav cēlušies no viņa), bet patiesā izcelšanās tā arī netika noteikta. Abi bērni domāja, ka viņu bioloģiskais tēvs ir vīrietis, kuru par tādu nosauca māte, taču ģenētiskā testēšana netika veikta. Arī šis bērnu viedoklis bija ņemams vērā.

Gan iesaistīto personu privātās un ģimenes dzīves aizsardzībai, gan bērna interesēm zināt savu izcelšanos būtu atbilstošs regulējums, kurā paternitātes pieņēmuma apstrīdēšana būtu bez priekšnoteikumiem, bet ar saprātīgu termiņu šīs tiesības realizācijai, tāpat kā tas ir

<sup>128</sup> skat. Satversmes tiesas 2004. gada 11. oktobra spriedumu lietā Nr. 2004-02-0106.

<sup>129</sup> ECT 2010. gada 21. decembra spriedums lietā *Shavdarov v. Bulgaria*, pieteikums Nr. 3465/03

<sup>130</sup> ECT 2017. gada 7. marta spriedums lietā *R.L and others v. Denmark*, pieteikums Nr. 52629/11

paternitātes atzīšanas apstrīdēšanas gadījumā. Tādējādi ir iespējams nodrošināt juridisko noteiktību un bērna intereses, ko arī ECT ir atzinusi par pamatotu.<sup>131</sup>

Ja ieraksts par tēvu bērna dzimšanas reģistrā ir izdarīts uz paternitātes atzīšanas pamata, tad bioloģiskajam tēvam, izņemot gadījumu, kad bērns ieņemts noziedzīga nodarījuma pret tikumību un dzimumneaizskaramību rezultātā, ir iespējams to apstrīdēt divu gadu laikā no bērna piedzimšanas (Civillikuma 156. panta trešā daļa). Satversmes tiesa ir atzinusi, ka brīvprātīgi atzītās paternitātes apstrīdēšanas termiņa mērķis ir nodrošināt to, lai bērna tiesiskā situācija nebūtu atkarīga no personām, kurām ir tiesības apstrīdēt paternitāti, un šo personu iespējām “mainīt savas domas” attiecībā uz paternitātes apstrīdēšanu.<sup>132</sup> Nebūtu jāapšaubā, ka noteikts termiņš ir ne vien bērna, bet arī tā likumisko un bioloģisko vecāku interesēs, jo garantē tiesisko stabilitāti un noteiktību.

Bioloģiskā tēva tiesības apstrīdēt paternitātes pieņēmumu un brīvprātīgi atzītu paternitāti nav ierobežotas ar termiņu vien. Atbilstoši Civillikuma 148. pantam un 156. panta piektajai daļai paternitātes pieņēmuma un paternitātes atzīšanas apstrīdēšana ir samērojama ar bērna tiesībām uz identitāti un stabilu ģimenes vidi, līdz ar to, nosakot bērna labākās intereses, visticamāk tiesai nāksies saskaņot abas minētās tiesības, kas paternitātes apstrīdēšanas gadījumā kolidē. Satversmes tiesa, atsaucoties uz 2002. gadā izstrādāto Eiropas Padomes Ģimenes tiesību ekspertu komitejas “Balto grāmatu” par principiem attiecībā uz paternitātes nodibināšanu un tās tiesiskajām sekām, ir noteikusi, ka bērna interesēs nepārprotami ir, pirmkārt, tas, ka paternitāte tiek noteikta ar dzimšanas brīdi, un, otrkārt, tas, ka paternitātei tiek piešķirta stabilitāte uz turpmāko laiku.<sup>133</sup> Lai arī konkrētajā spriedumā tikusi izvērtēta norma, kas pieļauj paternitātes atzīšanu apstrīdēt likumīgajam tēvam pašam, minētais secinājums ir vienlīdz attiecināms arī uz strīdiem, kuros bioloģiskais tēvs cīnās par tiesībām tikt ierakstītam bērna dzimšanas reģistrā. Proti, ja reģistrā jau eksistē ieraksts par tēvu uz brīvprātīgi atzītas paternitātes pamata, tad ieraksta maiņa būs pretēja principam par paternitātes ieraksta stabilitāti. Vienlaikus tas nenozīmē, ka ieraksts nebūtu papildināms – prasība par ieraksta stabilitāti uzsver nepieciešamību detalizēti izvērtēt katru situāciju un atrast tai atbilstošāko risinājumu, kas pilnībā atbilst bērna labākajām interesēm.

Tiesības uz stabilu ģimenes vidi ir viens no bērna labāko interešu stūrakmeņiem, un jo lielāks aug bērns, jo lielāka nozīme ir viņa ierastajai dzīvei. Divu gadu materiāltiesisks termiņš ir saprātīgs, lai vienlaikus dotu pietiekamu laiku bioloģiskajam tēvam savu tiesību realizācijai un nepārkāptu bērna interesi rast juridisku noteiktību. Taču potenciālais strīds

---

<sup>131</sup> skat. ECT 2005. gada 24. novembra sprieduma lietā *Shofman v. Russia*, pieteikums Nr. 74826/01 39. punktu un tajā minēto judikatūru.

<sup>132</sup> Satversmes tiesas 2009. gada 3. jūnija sprieduma lietā Nr. 2008-43-0106 9.2. punkts.

<sup>133</sup> Satversmes tiesas 2009. gada 3. jūnija sprieduma lietā Nr. 2008-43-0106 9.3. punkts.

netiek izbeigts ar prasības celšanu vien, dažkārt tiesvedības ilgums ir mērāms gados. Nereti tas noved pie diezgan absurdas situācijas – prasības celšanas brīdī šķēršļi prasības apmierināšanai un paternitātes maiņai faktiski nepastāv, taču lietas izskatīšanas brīdī bērnam ir izveidojušās noturīgas ģimeniskas attiecības ar juridisko tēvu, un prasība tiek noraidīta kā neatbilstoša bērna labākajām interesēm.<sup>134</sup> Turklāt, ja bērns sasniedz tādu vecumu un brieduma pakāpi, ka ir spējīgs paust savu viedokli, tad arī tas būs jāņem vērā, taču, kā zināms, jo ilgāk bērnam nav iespējams nodibināt kontaktu ar vienu vecāku, jo neobjektīvāks tas var kļūt.<sup>135</sup> Kā jau minēts 2.1. apakšnodaļā, strīdiem par bērna izcelšanos būtu lietderīgi noteikt procesuālos termiņus, kādā ir skatāma lieta. Tādējādi lietas dalībniekiem būtu mazākas iespējas novilcināt procesu un izmantot bērna izpratni par to, kas ir viņa vecāki, lai apietu bioloģiskā tēva likumā garantētās tiesības un panāktu sev labvēlīgu rezultātu, kurš citādi nebūtu sasniedzams.

### 3.1.2. Mātes tiesības

Maternitātes apstrīdēšanas prasības, lai arī tieši regulētas netiek, tomēr nav pēc būtības izslēgtas no Latvijas tiesību sistēmas. Tās ir ceļamas tādā pašā kārtībā kā prasības par paternitātes noteikšanu un paternitātes apstrīdēšanu.<sup>136</sup> Arī Civiltāvokļa aktu reģistru noteikumu 133.4. apakšpunktā paredzēts, ka, pamatojoties uz tiesas spriedumu, reģistra ierakstu papildina, ja noteikta vai apstrīdēta maternitāte.

Kā maternitātes noteikšanas prasība, tā arī maternitātes apstrīdēšanas prasība pamatota var būt tikai ar vienīgo šo institūtu regulējošo normu – Civillikuma 146. panta pirmo daļu –, kas maternitātes noteikšanu saista ar dzimšanas faktu. Ņemot vērā mūsdienu realitāti, šāda vecāku jēdziena izpratne ir nepamatoti sašaurināta. Minētā likuma norma būs absolūti bezjēdzīga surogācijas gadījumā, un pēc būtības izslēdz iespēju bioloģiskajai mātei pretendēt uz sevis atzīšanu par bērna likumisko vecāku.

Tas, ka valsts ir izvēlējusies neatzīt surogāciju, nenozīmē, ka tai neradīsies vajadzība noregulēt strīdus attiecības starp surogātmāti un bioloģiskajiem vecākiem. Arī Latvijas tiesu praksē ir sastopami gadījumi, kur tiesai ir jārisina surogātmātes un bērna bioloģisko vecāku strīdi, proti, no kāda Administratīvās rajona tiesas sprieduma<sup>137</sup> konstatējams, ka pieteicējam lietā ir bērns, bet bērna bioloģiskā māte ir viņa laulātā, savukārt trešā persona ir surogātmāte.

<sup>134</sup> skat., piemēram, Senāta Civillietu departamenta 2012. gada [...] spriedumu lietā Nr. SKC-[A]/2012.

<sup>135</sup> Senāta Civillietu departamenta 2020. gada [...] spriedums lietā Nr. SKC-[D]/2020.

<sup>136</sup> Tiesu prakses apkopojums “Tiesu prakse civillietu izskatīšanā par bērna izcelšanās noteikšanu, adopcijas apstiprināšanu un atcelšanu, uzturlīdzekļu piedziņu no vecākiem bērna uzturēšanai, laulības šķiršanu un neesamību”. Augstākā tiesa, 2004. gada septembris.

<sup>137</sup> Administratīvās rajona tiesas 2021. gada 14. janvāra spriedums lietā Nr. A420238820.

Par minēto situāciju ir ierosināta gan civillieta, gan krimināllieta, kā arī administratīvais process. Ņemot vērā sprieduma pasludināšanas datumu, var noprast, ka minētie procesi vēl turpinās, tādēļ šobrīd nevar zināt, nedz to izskatīšanas priekšmetu, nedz rezultātu, turklāt jāņem vērā, ka lietām visticamāk būs slēgtas lietas statuss, kas liegs tajā taisītos nolēmumus publiskot.

Izskatot dažādas situācijas, kas izriet no medicīniskas apaugļošanas, šobrīd Eiropas Padomē ir panākta vienošanās, ka princips “bērna māte ir tā, kas bērnu dzemdējusi” attiecas uz juridisko situāciju dzimšanas brīdī. Tāpēc jebkura iepriekšēja vienošanās par bērna piedzimšanu un pienākums vēlāk nodot šo bērnu citai personai neietekmē maternitātes prezumpciju bērna dzimšanas brīdī.<sup>138</sup>

Eiropas Padome ir skaidrojusi, ka valstīm, kas pieļauj surogāciju, kompetento iestāžu kontrolē būtu jāparedz procedūras, kas nodrošinātu bērna intereses, surogātmātei nododot bērnu jaunai likumīgajai mātei. Tādā gadījumā ir jāpiemēro principi, kas atspoguļoti Eiropas Padomes *ad hoc* biomedicīnas zinātnes progresa ekspertu komitejas (*Council of Europe's ad hoc Committee of experts on progress in the biomedical sciences (CAHBI)*) sagatavotajā ziņojumā “Cilvēka mākslīgā vairošanās”, viens no kuriem skan šādi: “Surogātmāte dzimšanas brīdī var izvēlēties, vai paturēt bērnu.”<sup>139</sup> Eiropas Padome nav skaidrojusi, kādā veidā minētais princips garantē bērna interešu ievērošanu, taču, ņemot vērā citus uz surogāciju attiecināmos principus (piemēram, līguma, kas noslēgts starp surogātmāti un domājamajiem vecākiem, spēkā neesību, reklāmas aizliegumu, atlīdzības nepieļaujamību<sup>140</sup>), var spriest, ka pamatā ir ētiski apsvērumi un nodrošināšanās pret procedūras komercializāciju (“bērnu tirdzniecību”), kas nepārprotami ir bērnu interesēs. Vienlaikus valstīm nav liegts lemt par surogācijas leģitimitāti, līdz ar to būtu jāņem vērā arī bērna, kas dzimis šādā veidā, intereses zināt savu izcelšanos.

Ja surogātmāte atteiksies nodot bērnu tā bioloģiskajiem vecākiem, bērna bioloģiskajam tēvam tāpat var tikt noteikta paternitāte, pamatojoties uz ģenētisko radniecību ar bērnu. Taču bioloģiskajai mātei, lai arī pēc būtības viņa ir “piedalījusies” bērna radīšanā un faktiski atrodas salīdzināmā situācijā ar tēvu, nekādu iespēju iebilst pret maternitātes prezumpciju nav. Šāda nevienlīdzība bioloģisko vecāku starpā šķiet zināmā mērā dīvaina un nelogiska, jo īpaši raugoties uz šo situāciju no bērna bioloģiskās izcelšanās noteikšanas viedokļa. Faktiski sanāk, ka bērnam viņa izcelšanās no bioloģiskā tēva var tikt konstatēta, bet no mātes – nē.

<sup>138</sup> Committee of experts on family law (CJ-FA). Report on principles concerning the establishment and legal consequences of parentage – “The White paper”, 15-17 November 2006, paragraf 14.

<sup>139</sup> Ibid, paragraf 13.

<sup>140</sup> Council of Europe, Texts of the Council of Europe on bioethical matters Volume II. DH-BIO/INF (2014) 5, Strasbourg, April 2014, p. 107.

Atstājot surogātmātes pārziņā jautājumu par bērna likumiskajiem vecākiem, var tikt radīta gan juridiski, gan emocionāli sarežģīta situācija. Ja bērna bioloģiskajam tēvam tiks atzīta paternitāte un noteiktas saskarsmes tiesības, tas nozīmē arī saskarsmi ar bērna bioloģisko māti. Vēl vairāk – nav izslēgts, ka bērna bioloģiskajiem vecākiem var būt citas atvases, kas ir bērna īstie brāļi vai māsas. Šādā gadījumā apšaubāms, ka vēsturiski izveidojusies prezumpcija maternitātes noteikšanai būs bērna interesēm atbilstoša, jo tādā veidā bērna psiholoģiskā labklājība un tiesības uz stabilu ģimenes vidi var būt neatgriezeniski traucētas.

Mākslīgā apaugļošana pati par sevi ir medicīniski sarežģīts process, kas paredz ievērojamus sagatavošanās pasākumus, līdz ar ko personas piekrišanai procedūrai ir jābūt pārdomātai. Savukārt, piekrītot kļūt par surogātmāti, sieviete jau iepriekš skaidri apzinās iznākumu un faktiski ar savu rīcību dod piekrišanu bērna atdošanai tā bioloģiskajiem vecākiem, taču rezultātā atbildība par viņas darbībām neseko. Saglabājot surogātmātei izvēles tiesības, paturēt bērnu vai nodot bioloģiskajiem vecākiem, būtībā jau pirms bērna ieņemšanas un dzimšanas tiek radīta tiesiskā nenoteiktība par to, kura tad īsti būs bērna ģimene. Šajā sakarā pat nav nozīmes bioloģisko vecāku interesēm, jo situācija, kādā nonāk bērns, ir pretrunā viņa labākajām interesēm un tiesībām zināt savu izcelšanos. Turklāt, atstājot vietu nenoteiktībai jautājumā par bērna likumiskajiem vecākiem, pastāv risks ne vien bērnam tikt iesaistītam cīņā starp divām ģimenēm par tiesībām viņu audzināt, bet pat tieši pretēji – tikt pamestam no surogātmātes un bioloģisko vecāku puses. Bioloģiskie vecāki, kas ir vērsušies pēc surogācijas pakalpojuma, nav apgrūtināti ar jebkādiem pienākumiem pret surogātmāti, jo valsts var neatzīt vienošanos starp abiem, līdz ar ko dažādu apsvērumu dēļ tie var atteikties pieņemt bērnu. Līdzīgi gadījumi pasaulē ir notikuši.<sup>141</sup> Savukārt surogātmāte, piekrītot bērnu iznēsāt un dzemdēt, var nebūt vēlējusies bērnu audzināt, un, attīstot šo domu tālāk, var būt ieinteresēta apstrīdēt maternitāti.

Rezumējot visu minēto, jāsecina, ka strikta pieeja jautājumā par maternitātes noteikšanu praksē var radīt vairāk problēmu, nekā spēj tās atrisināt. Prezumpcija, ka bērna māte ir tā, kas viņu dzemdējusi, dažkārt var būt pilnīgi pretēja bērna labākajām interesēm. Aprakstīto situāciju kontekstā jāsecina, ka, atzīstot par primārām bērna tiesības zināt savu izcelšanos un piesaistot arī bērna mātes noteikšanu bioloģiskai saiknei ar bērnu, ir iespējams nodrošināt bērna labsajūtu un stabilu ģimenes vidi, tostarp arī noteiktību jautājumā par to, kura būs vēl nedzimušā bērna ģimene.

---

<sup>141</sup> sal. Jabour B. Baby Gammy: conflicting reports about baby boy 'abandoned' in Thailand. 04.08.2014. Available: <https://www.theguardian.com/world/2014/aug/04/baby-gammy-conflicting-reports-about-baby-boy-abandoned-in-thailand> [viewed 27.03.2021.]

### 3.2. Bērna tiesības uzturēt attiecības ar bioloģiskajiem vecākiem

ECT judikatūrā vairākkārtīgi uzsvērts, ka iespēja bērnam un vecākam baudīt vienu otru sabiedrību ir ģimenes dzīves pamatelements ECK 8. panta izpratnē arī tad, ja attiecības starp abiem ir izjukušas.<sup>142</sup> Ņemot vērā vecāku jēdziena daudzpusību, rodas jautājums, vai personisko attiecību uzturēšana ir garantējama arī bērnam un viņa bioloģiskajam vecākam, ja pēdējais nav bērna likumīgais vecāks? ECT judikatūra pierāda, ka atbilde ir pozitīva.

Lietā *Anayo pret Vāciju*<sup>143</sup> vīrietis (iesniedzējs), kurš bija bioloģiskais tēvs dvīņiem, kas dzimuši sievietei laulībā ar citu vīrieti – bērnu juridisko tēvu –, bija cēlis nacionālajā tiesā prasību par saskarsmes tiesībām ar bērniem. Nacionālā tiesa prasību noraidīja, faktiski nemaz to nevērtējot pēc būtības, jo nacionālās tiesību normas vispār nepiešķir šādas tiesības bērna tēvam. Visupirms ECT konstatējusi, ka iesniedzējam nekad nav pastāvējušas ģimenes attiecības ar viņa bioloģiskajiem bērniem, un ar bioloģisko radniecību starp bioloģisko vecāku un bērnu nepietiek, lai piesaistītu ECK 8. panta aizsardzību, ja nav citu tiesisku vai faktisku elementu, kas norādītu uz ciešu personisko attiecību pastāvēšanu. Tomēr izņēmuma kārtā arī iecerētā ģimenes dzīve var ietilpt minētā panta tvērumā, jo īpaši tad, ja tā nav izveidojusies no iesniedzēja nesaistītu apstākļu dēļ. Tas jo īpaši attiecas uz attiecībām starp ārļaulībā dzimušu bērnu un bērna bioloģisko tēvu, kuri ir negrozāmi saistīti ar dabisku saiti, savukārt viņu faktiskās attiecības praktisku un juridisku iemeslu dēļ var noteikt bērna māte un, ja viņa ir precējusies, – viņas vīrs. Turklāt ECK 8. panta piemērošana var tikt pamatota arī ar to, ka pants aizsargā arī tiesības uz privāto dzīvi, un tās iesniedzēja gadījumā viennozīmīgi tikušas skartas. Atsaucoties uz iepriekš judikatūrā izteiktajām atziņām, ECT noteikusi, ka ierobežojumi, ko nacionālās varas iestādes nosaka vecāku saskarsmes tiesībām, ir stingri jāpārbauda, jo tie draud iegrozīt ģimenes attiecības starp mazu bērnu un vecāku, un šis princips piemērojams arī izskatāmajā lietā, kurā saziņas liegums starp bioloģisko tēvu un viņa bērniem ir iejaukšanās vismaz viņa tiesībās uz privāto dzīvi. Papildus tiesa norādīja, ka Eiropas Padomes dalībvalstīs nav vienotas pieejas jautājumam par to, vai un, ja jā, tad kādos apstākļos bioloģiskajam tēvam ir tiesības uz saziņu ar viņa bērnu, ja pēdējam ir cits likumiskais tēvs. Tomēr daudzās Eiropas valstīs nacionālās tiesas varētu pēc būtības pārbaudīt, vai iesniedzēja situācijā esošam bioloģiskajam tēvam saziņa ar bērnu būtu bērna interesēs, un šādā gadījumā varētu tēvam noteikt saskarsmes tiesības.

<sup>142</sup> skat. ECT 2021. gada 2. marta sprieduma lietā *Pavel Shishkov v. Russia*, pieteikums Nr. 78754/13, 75. punktu un tajā norādīto judikatūru.

<sup>143</sup> ECT 2010. gada 21. decembra spriedums lietā *Anayo v. Germany*, pieteikums Nr. 20578/07. Sprieduma atreferējumā izmantots Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas tulkojums, 17.09.2020. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/ect-nolemumu-arhivs/eiropas-cilvektiesibu-un-pamatbrivibu-aizsardzibas-konvencija/pec-pantiem?list=2344&etcclaw=true> [aplūkots 06.03.2021.]

Minētā lieta iezīmē situāciju, kāda varētu rasties arī Latvijā. Latvijā tradicionāli saskarsmes tiesību izmantošanas kārtības prasības tiek pakārtotas paternitātes noteikšanas prasībām. Civillikuma 181. pants noteic bērna tiesību uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar vecākiem, kā arī vecāku apgrieztu pienākumu uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar bērnu. Vecāka jēdzienu Civillikums tieši nedefinē, tomēr to var atklāt, tulkojot likuma 207. pantu – bērna radnieki taisnā līnijā, no kuriem bērns ir cēlies ar dzimšanu, ir vecāki jeb tēvs un māte. Tādējādi jāsecina, ka būtībā Civillikums vecāku jēdzienu saista tieši ar bioloģiskās radniecības faktu, un nav izslēgts, ka bērna bioloģiskais tēvs, kuram nav konstatēta paternitāte, varētu lūgt tiesu noteikt viņam saskarsmes tiesību izmantošanas kārtību ar bērnu. Šādas prasības apmierināšanas iespējamība atsevišķos gadījumos nav neiespējama, tomēr kopumā ir visnotaļ apšaubāma, jo ir situāciju, kurā bioloģiskajam tēvam nebūtu noteikta paternitāte, bet būtu pamatota interese īstenot saskarsmi, ir diezgan grūti iztēloties. Piemēram, Anajo lietā iesniedzēja interesi pret saskarsmi ar bērniem pretējā puse saistīja ar to, ka iesniedzējam tā bija iespēja uzturēties Vācijā, no kuras citādi viņš tiktu izraidīts. Neatkarīgi no bioloģiskā tēva motivācijas, iesniedzot šādu prasību tiesā, visticamāk iesniedzējs varētu saskarties ar grūtībām pierādīt tiesai savu prasības tiesību pastāvēšanu, jo, kā zināms, šādu tiesību esība ir kritērijs prasības pieteikuma pieņemšanai atbilstoši Civilprocesa likuma 132. panta pirmās daļas 2. punktam. Prasības tiesības savukārt bioloģiskais tēvs varētu pierādīt vien ar radniecību apstiprinoša ģenētiskā testa rezultātu, kuru veikt ārpusstiesas kārtībā varētu būt diezgan apgrūtināši un pat neiespējami. Ievērojot to, ka tiesu nolēmumi, kuros risināti procesuāli jautājumi, netiek anonimizēti un padarīti publiski pieejami, nav zināms, vai un kā praksē varētu būt risināta konkrētā problēma.

Anajo lietā konstruēto pieeju ECT ir apstiprinājusi vēlākā spriedumā lietā Šnaiders pret Vāciju,<sup>144</sup> kurā faktiskie apstākļi bija praktiski identiski ar atšķirību tajā, ka iesniedzēja ģenētiskā saikne ar bērnu nebija noskaidrota, bet māte bērna izcelšanos no iesniedzēja nevarēja nedz apstiprināt, nedz noliegt. Tiesa šai atšķirībai nepiešķīra nozīmi, jo tāpat kā Anajo lietā nacionālās tiesas noraidīja prasību, konstatējot vien to, ka prasītājs nav bijis bērna likumīgais tēvs. Abos gadījumos tiesas nebija vērtējušas iemeslus, kādēļ sociālās un ģimenes attiecības bioloģiskajiem tēviem ar viņu bērniem nebija nodibinātas. Šajā lietā valsts bija norādījusi, ka prioritātes piešķiršana jau pastāvošām likumiskās ģimenes interesēm iepretim bioloģisko tēvu tiesībām garantē stabilitāti, kurpretim bērna labāko interešu “meklēšana” neizbēgami uzliks juridiskajai ģimenei tiesvedības slogu. Citiem vārdiem sakot, valsts pieeja bija šāda – ja tika konstatēts, ka bērnam ar tā likumīgajiem vecākiem ir izveidojušās stabilas un ģimeniskas attiecības, tālāka iejaukšanās ģimenes dzīvē netika pieļauta un konfliktējošo

<sup>144</sup> ECT 2011. gada 15. septembra spriedums lietā *Schneider v. Germany*, pieteikums Nr. 17080/07.

pušu interešu līdzsvarošana netika veikta. ECT atzinusi, ka, ievērojot ģimenes dzīves realitāti 21. gadsimtā, kas citstarp atklāta salīdzinošo tiesību pētījumā, nav pārliecinoši, ka ar vispārīgu juridisku prezumpciju būtu iespējams noteikt bērna labākās intereses situācijā, kad bērns dzīvo kopā ar viņa likumisko tēvu, bet viņam ir cits bioloģiskais tēvs. Katrā šādā gadījumā tomēr ir ārkārtīgi svarīgi apsvērt, kas ir attiecīgā bērna labākajās interesēs. Ņemot vērā iespējamo dažādo ģimenes situāciju daudzveidību, visu iesaistīto personu tiesību taisnīgai līdzsvarošanai ir nepieciešams pārbaudīt konkrētos lietas apstākļus. Šī pieeja paredz arī tiesvedību, kas radīja apgrūtinājumu likumiskajai ģimenei, tomēr procesu, kurā prasīta saskarsme ar bērniem, var ierosināt un praksē arī to ierosina bioloģiskie tēvi.<sup>145</sup>

Ne vien bioloģiskajiem tēviem var rasties interese uz saskarsmi ar saviem bērniem, tādā situācijā var nonākt arī sievietes. Jau minēts, ka Latvija ir to valstu starpā, kur surogācija ir aizliegta. Tomēr Latvijas valstspiederīgajiem nav liegts doties pēc surogātmātes pakalpojuma uz valstīm, kur tāds ir atzīts, tāpat kā nav liegts kļūt par surogātmāti šajās valstīs. Tāpat indivīdi nav apdrošināti pret nolaidību, kas ārstniecības iestādē var notikt mākslīgās apaugļošanas procesā. Lai arī situācijas, kādās var nonākt bioloģiskā māte, izklausās sirreālistiski, tās tomēr nav neiespējamās un izslēdzamas no potenciāli risināmo problēmu loka. Maternitātes apstrīdēšanu, nesaistot to ar dzemdību faktu, civiltiesības Latvijā neparedz vispār, līdz ar to attiecīgu prasību nebūs iespējams pamatot ar rakstītu tiesību normu neatkarīgi no apstākļiem, kādos sieviete ir kļuvusi par bērna bioloģisko māti, viņu nedzemdējot.

Vērtējot Anajo spriedumā izteiktās tiesas atziņas, ir jāsecina, ka tās vienlīdz attiecas arī uz bioloģiskās mātes tiesībām uzturēt kontaktus ar bērnu, kas dzīvo citā ģimenē. Nav nekāda pamata spriest savādāk un tādējādi diskriminēt sievietes. Bērna interese šādā gadījumā joprojām ir viņa tiesības zināt savu izcelšanos, ko, ja vien nepastāv citas iespējas, nosakot saskarsmes tiesību izmantošanas kārtību ar tiesas spriedumu, arī ir iespējams nodrošināt.

---

<sup>145</sup> skat. ECT 2011. gada 15. septembra sprieduma lietā *Schneider v. Germany* 95.-100. punktu, kā arī Judikatūras un zinātniski analītiskā nodaļas apkopojumu minētajā lietā, 17.09.2020. Pieejams <http://at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/ect-nolemumu-arhivs/eiropas-cilvektiesibu-un-pamatbrivibu-aizsardzibas-konvencija/pec-pantiem?list=2344&etclaw=true&page=12> [aplūkots 21.03.2021.]

## SECINĀJUMI

1. Tiesības zināt savu izcelsmi ir attiecināmas uz informāciju par personas ieņemšanas un dzimšanas apstākļiem, agrīno bērnību un attīstību, bioloģiskajiem vecākiem un citiem bioloģiskajiem radniekiem.

2. Minimālais tiesību zināt savu izcelsmi aizsardzības standarts ir ziņu par bērna izcelšanos uzkrāšana un pieejas tām nodrošināšana, taču to var atzīt par pietiekamu pasākumu tikai tad, ja bērnam ir abi likumīgie vecāki. Ja sakarā ar bērna maternitātes vai paternitātes noteikšanu pastāv strīds, tad bērna tiesību zināt savu izcelsmi apjoms sniedzas līdz ieraksta dzimšanas reģistrā papildināšanai un pilnvērtīgu bērna–vecāku attiecību nodibināšanai.

3. Bērnam ir pašnoteikšanās tiesības, viņa interesēs ir veidot savu identitāti stabilā ģimeniskā vidē. Tā kā ziņas par bērna patieso izcelsmi var atstāt negatīvu ietekmi un traucēt harmonisku attīstību, bērnam ir jābūt tiesībām nezināt savu izcelšanos.

4. Tiesībām nezināt savu izcelšanos atbilstošs ir regulējums par adopcijas noslēpumu. Tas nodrošina, ka ziņas par dzimšanas apstākļiem neizriet no bērnam pieejamajiem un sadzīvē izmantojamiem dokumentiem (piemēram, dzimšanas apliecības), bet tās tiek atklātas tad, ja pilngadīgā persona pati tās izprasa, apzinoties, ka šāda informācija viņai ir nepieciešama.

5. Tiesībām zināt savu izcelsmi no bērna labāko interešu skatupunkta ir pretstatāmas tiesības uz stabilu dzīves vidi, un abas šīs tiesības katrā konkrētā gadījumā ir jālīdzsvaro. ECT un Latvijas tiesu prakse parāda, ka ilgtermiņa interese zināt savu izcelšanos tiek vērtēta augstāk par tām neērtībām, kas dabiski rodas, ja bioloģiskais vecāks vēlas nodibināt juridisku saikni ar savu pēcnācēju.

6. Ja bērna paternitāte tiek noteikta, pamatojoties uz brīvprātīgas paternitātes atzīšanas pamata, bērna mātei ir iespēja vienpusēji noteikt bērna juridisko tēvu un nepieļaut ziņu par bērna bioloģisko tēvu ierakstīšanu dzimšanas reģistrā. Bērna tiesību zināt savu izcelsmi nodrošināšanas nolūkā būtu apsverama iespēja personai, kura uzskata sevi par bērna bioloģisko tēvu, iniciēt sevis ierakstīšanu bērna dzimšanas reģistrā, iesniedzot iesniegumu dzimtsarakstu nodaļā ar lūgumu reģistrēt viņu par bērnu tēvu. Iesnieguma jēga būtu tāda, ka tas liegtu ierakstīt ziņas par bērna tēvu, pamatojoties uz citas personas paternitātes atzīšanas iesniegumu. Ja bērna māte ieraksta papildināšanai piekrišanu nedotu, tad situācija būtu jārisina tiesvedības kārtībā, paredzot konkrētu termiņu, kādā iesnieguma iesniedzējs varētu celt prasību tiesā par paternitātes noteikšanu vai, tieši pretēji, laiku, pēc kura dzimšanas reģistrā būtu veicams ieraksts, ja bērna māte iesniegumu neapstrīd.

7. Latvijā pastāvošais normatīvais regulējums šobrīd liedz bērniem, kas dzimuši mākslīgās apaugļošanas rezultātā, izmantojot anonīmu donoru dzimumšūnas, iegūt ziņas par

savu bioloģisko izcelsmi, līdz ar to šie bērni ir nostādīti nevienlīdzīgā situācijā attiecībā pret adoptētajiem bērniem. Bērna interesēs ir zināt donora identitāti un spēt piekļūt ziņām par to. Bērnu, kas dzimuši mākslīgās apaugļošanas rezultātā, dzimšanas reģistrā būtu jāveic atsevišķs ieraksts par viņa ģenētisko izcelšanos, kurš personai būtu pieejams pēc pilngadības sasniegšanas, līdzīgi kā tas ir adopcijas gadījumā.

8. Neskatoties uz to, ka Latvijā nedz surogācija, nedz atteikšanās no bērna par labu konkrētām personām nav atļauta, bērna, kurš dzimis surogātmātei, likumīgu attiecību ar viņa bioloģiskajiem vecākiem neatzīšana ir pretēja šī bērna interesēm situācijā, kad starp iesaistītajām personām strīds par dzimšanas reģistra ierakstu saturu nepastāv. Attiecīga pieteikuma iesniegšanas gadījumā tiesai būtu jāļauj dzimšanas reģistrā ierakstīt ziņas par bērna bioloģiskajiem vecākiem arī tad, ja rakstītās tiesību normas tādu iespēju neparedz.

9. Paternitātes atzīšanas apstrīdēšanai atšķirībā no paternitātes pieņēmuma apstrīdēšanas nav paredzēti nekādi citi priekšnosacījumi, izņemot termiņu, kas bioloģiskajam tēvam jāievēro, tādējādi bērnu, kuriem paternitāte noteikta uz paternitātes pieņēmuma pamata, iespējas zināt savu izcelsmi nav vienlīdzīgas ar bērnu, kuriem paternitāte noteikta uz paternitātes atzīšanas pamata, iespējām. Nav konstatējami pamatoti argumenti šādai atšķirībai bērnu starpā, līdz ar to gan iesaistīto personu privātās un ģimenes dzīves aizsardzībai, gan bērna interesēm zināt savu izcelšanos būtu atbilstošs regulējums, kurā paternitātes pieņēmuma apstrīdēšana būtu bez priekšnoteikumiem, bet ar saprātīgu termiņu šīs tiesības realizācijai, tāpat kā tas ir paternitātes atzīšanas apstrīdēšanas gadījumā.

10. Prezumpcija, ka bērna māte ir tā, kas viņu dzemdējusi, dažkārt var būt pilnīgi pretēja bērna labākajām interesēm. Situācijās, kur bērns ir dzimis surogācijas ceļā, par primārām būtu atzīstamas bērna tiesības zināt savu izcelšanos, nosakot bērna māti, pamatojoties uz bioloģisko saikni ar bērnu. Tādējādi ir iespējams nodrošināt bērna labsajūtu un stabilu ģimenes vidi, kā arī noteiktību jautājumā par to, kura būs vēl nedzimušā bērna ģimene.

11. Bērna tiesības zināt savu izcelšanos, ja vien nepastāv citas iespējas, ir iespējams nodrošināt, nosakot saskarsmes tiesību izmantošanas kārtību ar bērna bioloģiskajiem vecākiem – māti vai tēvu – ar tiesas spriedumu.

## IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS

### Literatūra

#### Grāmatas, publikācijas, periodika

1. Daukule I. Glābējsilītes jēdziens un tās vēsturiskā attīstība. Rezekne Academy of Technologies, 2020, 132. lpp. Pieejams: <file:///C:/Users/ProBook/AppData/Local/Temp/5277-7020-1-PB.pdf> [aplūkots 03.03.2021.]
2. Dubava M. Pusaudžu procesi. [b. d.] Pieejams: <https://www.arstipsihoterapeiti.lv/lv/pusaudzu-procesi.html> [aplūkots 26.03.2021.]
3. Jumakova A. Promocijas darbs “Bērna tiesību uz identitāti ģenēze Latvijā un to apdraudējums adopcijas tiesiskā regulējuma kontekstā”, 2019.
4. Kronberga I. Bērna labāko interešu principa realizācija praksē. Jurista Vārds, 07.01.2020., Nr. 01 (1111), 52.–56. lpp.
5. Līcis A. Prasības tiesvedība un pierādījumi, Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003, 127. lpp.
6. Miltuze A. Attīstības psiholoģija. 08.02.2021. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/7374> [aplūkots 27.03.2021.]
7. Pārskats par Satversmes tiesas darbu 2020. Rīga: Satversmes tiesa, 2021. Pieejams: [https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2021/02/WEB\\_pa\\_atverumiem\\_2020\\_Satversmes-tiesas-gada-gramata.pdf](https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2021/02/WEB_pa_atverumiem_2020_Satversmes-tiesas-gada-gramata.pdf) [aplūkots 01.04.2021.]
8. Pranka M. Promocijas darbs “Biogrāfiskā pieeja biogrāfiskā pārrāvuma individuālo un sociālo aspektu analīzē”, RSU 2015, 193. lpp.
9. Raščevskis V., Vorobjovs A. Jauniešu etniskas identitātes un priekšstatu par sevi īpatnības mono un multikultūras vidē. Daugavpils Universitāte. Pieejams: [https://dukonference.lv/files/proceedings\\_of\\_conf/53konf/psihologija/Rascevskis\\_Vorobjovs.pdf](https://dukonference.lv/files/proceedings_of_conf/53konf/psihologija/Rascevskis_Vorobjovs.pdf) [aplūkots 15.04.2021.]
10. Šķerberga O. Bērna tiesības zināt savu izcelsmi: tiesību apjoms un aktuālie problēmjautājumi. RSU Elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls 2015, Nr. 1 (1), 64.–69. lpp.
11. Torgāns K., Kārklīšs J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 414. lpp.
12. Armstrong, L. L.. The Child Identity and Purpose (Ch.I.P) Questionnaire: Pilot assessment and development. The International Forum for Logotherapy, 2016, p. 78-88. Pieejams:

<https://www.researchgate.net/publication/327014092> THE CHILD IDENTITY AND PURPOSE QUESTIONNAIRE CHIP PILOT ASSESSMENT AND DEVELOPMENT

[aplūkots 04.04.2021.]

13. Clapton G. The birth certificate, 'father unknown' and adoption. University of Edinburgh, UK. *Adoption & Fostering* 2014, Vol. 38(3), p. 209–222. Pieejams:

<https://www.researchgate.net/publication/285569785> [aplūkots 28.02.2021.]

14. Cocco A. Do Adopted Children Have a Right to Know Their Biological Siblings? *The Italian Law Journal* [Vol. 04–No. 02 2018], p. 531-546. Pieejams:

<http://theitalianlawjournal.it/data/uploads/4-italj-2-2018/531-cocco.pdf> [aplūkots 20.04.2021.]

15. Davies B. The right not to know and the obligation to know. *Journal of Medical Ethics*. BMJ Publishing Group Ltd.: May 1, 2020. Pieejams:

<https://jme.bmj.com/content/46/5/300> [aplūkots 04.03.2021.]

16. Draper H. Why There is No Right to Know One's Genetic Origins. *Philosophical Reflections on Medical Ethics*, Edited by Athanassoulis N. PALGRAVE MACMILLAN: 2005. p. 70–87.

17. Fortin J. Children's right to know their origins – too far, too fast? *Child and Family Law Quarterly*, Vol 21, No 3, 2009, p. 336–355. Pieejams:

<https://www.researchgate.net/publication/228236224> Children's Right to Know Their Origins - Too Far Too Fast [aplūkots 15.02.2021.]

18. Moschella M. Natural Law, Parental Right and Education Policy. *The American Journal of Jurisprudence*, Vol. 59, No. 2 (2014), pp. 197–227.

19. Ormond M. Adoption, genealogical bewilderment and biological heritage bricolage. H. Muzaini and C. Minca (eds), *Critical Geographies of Heritage-From-Below*, London: Edward Elgar. Wageningen University & Research, 2018. Pieejams:

<https://www.researchgate.net/publication/318876801> %27Adoption\_genealogical\_bewilderm ent\_and\_biological\_heritage\_bricolage%27 [aplūkots 21.02.2021.]

20. Ravelingien A. Pennings G. The Right to Know Your Genetic Parents: From Open-Identity Gamete Donation to Routine Paternity Testing. *The American Journal of Bioethics*, 13(5): 33–41, 2013, p. 33–41. Pieejams:

<https://www.researchgate.net/publication/236112388> The Right to Know Your Genetic Parents From Open-Identity Gamete Donation to Routine Paternity Testing [aplūkots 15.02.2021.]

21. Ravitsky V. The right to know one's genetic origins and cross-border medically assisted reproduction. *Israel Journal of Health Policy Research*, 2017. Pieejams:

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5240377/> [aplūkots 21.02.2021.]

22. Rosani D. The right to know one's origin as common standart. Conference "Healthcare in Europe - a Safe Haven? Standard of Care from a Mul:disciplinary Perspec:ve" - Innsbruck, September 26-27, 2016. Pieejams:

[https://www.researchgate.net/publication/309636854\\_The\\_Right\\_to\\_Know\\_One%27s\\_Origin\\_s\\_as\\_a\\_Common\\_Standard](https://www.researchgate.net/publication/309636854_The_Right_to_Know_One%27s_Origin_s_as_a_Common_Standard) [aplūkots 04.03.2021.]

23. Sutherland Elaine E, Barnes Macfarlane Lesley-Anne. Implementing Article 3 of the United Nations Convention on the Rights of the Child: Best Interests, Welfare and Well-being. December 2016, Publisher: Cambridge University Press. Pieejams:

[https://www.researchgate.net/publication/317539101\\_Implementing\\_Article\\_3\\_of\\_the\\_Unite\\_d\\_Nations\\_Convention\\_on\\_the\\_Rights\\_of\\_the\\_Child\\_Best\\_Interests\\_Welfare\\_and\\_Well-being](https://www.researchgate.net/publication/317539101_Implementing_Article_3_of_the_Unite_d_Nations_Convention_on_the_Rights_of_the_Child_Best_Interests_Welfare_and_Well-being) [aplūkots 27.03.2021.]

#### Interneta vietnes

1. "Baby Box atbilde publikācijām par ideju aizliegt glābējsilītes", 29.11.2012.

Pieejams: <https://www.delfi.lv/calis/jaunumi/baby-box-atbilde-publikacijam-par-ideju-aizliegt-glabejsilites.d?id=42866524> [aplūkots 03.03.2021.]

2. Centrālās statistikas pārvaldes mājaslapa. Pieejams:

<https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/laulibas/galvenieraditaji/noslegto-un-skirto-laulibu-skaitis> [aplūkots 04.04.2021.]

3. Cilvēktiesību gida mājaslapa. Pieejams:

<https://www.cilvektiesibugids.lv/lv/temas/gimene/reproduktivas-tiesibas/surogacija> [aplūkots 10.03.2021.]

4. Projekta "Glābējsilīte – vieta bērna dzīvībai" mājaslapa. Pieejams:

<http://babybox.lv> [aplūkots 03.03.2021.]

5. ANO Augstā cilvēktiesību komisāra biroja mājaslapa. Pieejams:

<https://www.ohchr.org> [aplūkots 18.03.2021.]

6. Cuddy A. Where in Europe is surrogacy legal? 13.09.2018. Pieejams:

<https://www.euronews.com/2018/09/13/where-in-europe-is-surrogacy-legal> [aplūkots 10.03.2021.]

7. Jabour B. Baby Gammy: conflicting reports about baby boy 'abandoned' in Thailand. 04.08.2014. Available: <https://www.theguardian.com/world/2014/aug/04/baby-gammy-conflicting-reports-about-baby-boy-abandoned-in-thailand> [viewed 27.03.2021.]

8. PATERNITY: Re D [2006] EWHC 3545 (Fam), 20.10.2006. Available:

[https://www.familylaw.co.uk/news\\_and\\_comment/re-d-2006-ewhc-3545-fam](https://www.familylaw.co.uk/news_and_comment/re-d-2006-ewhc-3545-fam) [viewed 04.03.2021.]

9. UNICEF mājaslapa. History of child rights. Pieejams: <https://www.unicef.org/child-rights-convention/history-child-rights> [aplūkots 20.04.2021.]

10. UNICEF mājaslapa. Child rights and why they matter. Pieejams: <https://www.unicef.org/child-rights-convention/child-rights-why-they-matter> [aplūkots 20.04.2021.]

#### Citi avoti

1. ANO Bērnu tiesību komitejas Vispārējais komentārs Nr. 12 (2009) “Bērna tiesības tikt uzklašītam”, 20.07.2009., 2. punkts (Valsts valodas centra tulkojums, 2017). Pieejams: [https://vvc.gov.lv/index.php?route=product/search&search=b%C4%93rna%20ties%C4%ABbas&category\\_id=60&sub\\_category=true&description=true](https://vvc.gov.lv/index.php?route=product/search&search=b%C4%93rna%20ties%C4%ABbas&category_id=60&sub_category=true&description=true) [aplūkots 16.03.2021.]

2. Latvijas Republikas 11. Saeimas rudens sesijas divdesmit pirmās sēdes 2013. gada 19. decembra stenogramma. Pieejams: <https://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/215#atb> [aplūkots 03.04.2021.]

3. Tieslietu ministrijas pētījums Ģimenes tiesībās, 2008, 120. lpp. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/petijumi> [aplūkots 03.04.2021.]

4. Committee of experts on family law (CJ-FA). Report on principles concerning the establishment and legal consequences of parentage – “The White paper”, 15-17 November 2006, paragraf 34. Available: <https://rm.coe.int/16807004c6> [viewed 31.03.2021.]

5. Council of Europe, Texts of the Council of Europe on bioethical matters Volume II. DH-BIO/INF (2014) 5, Strasbourg, April 2014. Available: [https://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/Texts\\_and\\_documents/INF\\_2014\\_5\\_vol\\_II\\_textes%20CoE\\_%20bio%C3%A9thique\\_E%20\(2\).pdf](https://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/Texts_and_documents/INF_2014_5_vol_II_textes%20CoE_%20bio%C3%A9thique_E%20(2).pdf) [viewed 31.02.2021.]

6. Committee on the Rights of the Children. General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1), paragraf 2. Available: [https://www2.ohchr.org/English/bodies/crc/docs/GC/CRC\\_C\\_GC\\_14\\_ENG.pdf](https://www2.ohchr.org/English/bodies/crc/docs/GC/CRC_C_GC_14_ENG.pdf) [viewed 28.03.2021.]

7. European Court of Human Rights “Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights. Right to respect for private and family life, home and correspondence”, 2020. Available: [https://www.echr.coe.int/documents/guide\\_art\\_8\\_eng.pdf](https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_8_eng.pdf) [viewed 04.04.2021.]

8. European Court of Human Rights Grand chamber “Advisory opinion concerning the recognition in domestic law of a legal parent-child relationship between a child born through a gestational surrogacy arrangement abroad and the intended mother”, request no. P16-2018-

001, 10 April 2019. Available: <https://hudoc.echr.coe.int/spa#%7B%22itemid%22:%5B%22003-6380464-8364383%22%7D> [viewed 03.03.2021.]

9. UN Committee on the Rights of the Child: Concluding Observations: United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, 09.10.2002., paragraph 32. Available: <https://www.refworld.org/docid/3df58f087.html> [viewed 18.03.2021.]

## **Normatīvie akti**

### Latvijas normatīvie akti

1. Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [13.03.2021. red.]
2. Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937. [06.03.2021. red.]
3. Krimināllikums: LV likums. Pieņemts 17.06.1998. [02.03.2021. red.]
4. Bērnu tiesību aizsardzības likums: LV likums. Pieņemts 19.06.1998. [07.03.2021. red.]
5. Civilprocesa likums: LV likums Pieņemts 14.10.1998. [07.04.2021. red.]
6. Seksuālās un reproduktīvās veselības likums: LV likums. Pieņemts 31.01.2002. [23.03.2021. red.]
7. Bāriņtiesu likums: LV likums. Pieņemts 22.06.2006. [01.04.2021. red.]
8. Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likums: LV likums. Pieņemts 29.11.2012. [01.04.2021. red.]
9. Grozījumi Civillikumā: LV likums. Pieņemts 29.11.2012.
10. Grozījumi Civillikumā: LV likums. Pieņemts 08.05.2014.
11. Likums “Par Civilstāvokļa aktiem”: LV likums. Pieņemts 21.10.1993. Spēkā 28.10.1993.– 15.04.2005.
12. Adopcijas kārtība: Ministru kabineta 2018. gada 30. oktobra noteikumi Nr. 667 [01.01.2021. red.]
13. Noteikumi par civilstāvokļa aktu reģistriem: Ministru kabineta 2013. gada 3. septembra noteikumi Nr. 761 [03.04.2020. red.]

### Starptautiskie normatīvie akti

1. ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija. Pieņemta Parīzē 10.12.1948. [15.03.2021. red.]
2. ANO Bērnu tiesību deklarācija. Pieņemta 1959. gada 20. novembrī. [09.04.2021. red.]
3. ANO Konvencija par jebkuras sievietes diskriminācijas izskaušanu. Pieņemta 03.09.1979. [18.03.2021. red.]

4. ANO Bērnus tiesību konvencija. Pieņemta Ņujorkā 20.11.1989. [08.04.2021. red.]
5. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Pieņemta Romā 04.11.1950. [21.04.2021. red.]

#### Tiesību aktu projekti

1. Ministru kabineta noteikumu projekta “Adopcijas reģistra noteikumi”. Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40489465> [aplūkots 03.03.2021.]

#### **Juridiskās prakses materiāli**

##### Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakse

1. ECT 2021. gada 2. marta spriedums lietā *Pavel Shishkov v. Russia*, pieteikums Nr. 78754/13
2. ECT 2020. gada 5. maija spriedums lietā *Uzbyakov v. Russia*, pieteikums Nr. 71160/13
3. ECT 2017. gada 7. marta spriedums lietā *R.L and others v. Denmark*, pieteikums Nr. 52629/11
4. ECT 2016. gada 14. janvāra spriedums lietā *Mandet v. France*, pieteikums Nr. 30955/12
5. ECT 2014. gada 26. jūnija spriedums lietā *Menesson v. France*, pieteikums Nr. 65192/11
6. ECT 2011. gada 15. septembra spriedums lietā *Schneider v. Germany*, pieteikums Nr. 17080/07
7. ECT 2011. gada 13. decembra spriedums *X v. Latvia*, pieteikums Nr. 27853/09
8. ECT 2010. gada 21. decembra spriedums lietā *Anayo v. Germany*, pieteikums Nr. 20578/07
9. ECT 2010. gada 21. decembra spriedums lietā *Shavdarov v. Bulgaria*, pieteikums Nr. 3465/03
10. ECT 2007. gada 10. aprīļa sprieduma lietā *Evans v. The United Kingdom*, pieteikums Nr. 6339/05
11. ECT 2007. gada 20. decembra spriedums lietā *Phinikaridou v. Cyprus*, pieteikums Nr. 23890/02
12. ECT 2005. gada 24. novembra spriedums lietā *Shofman v. Russia*, pieteikums Nr. 74826/01
13. ECT 2003. gada 13. februāra spriedums lietā *Odièvre v. France*, pieteikums Nr. 42326/98

14. ECT 2002. gada 7. februāra spriedums lietā *Mikulić v. Croatia*, pieteikums Nr. 53176/99

15. ECT 2001. gada 6. maija spriedums lietā *Bensaid v. the United Kingdom*, pieteikums Nr. 44599/98

16. ECT 1989. gada 7. jūlija spriedums lietā *Gaskin v. the United Kingdom*, pieteikums Nr. 10454/83

#### Latvijas tiesu prakse

1. Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta spriedums lietā Nr. 2020-36-01
2. Satversmes tiesas 2020. gada 2. novembra spriedums lietā Nr. 2020-14-01
3. Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra spriedums lietā Nr. 2019-01-01
4. Satversmes tiesas 2009. gada 3. jūnija spriedums lietā Nr. 2008-43-0106
5. Satversmes tiesas 2005. gada 22. decembra spriedums lietā Nr. 2005-19-01
6. Satversmes tiesas 2004. gada 11. oktobra spriedums lietā Nr. 2004-02-0106
7. Senāta 2020. gada 31. janvāra spriedums lietā Nr. SKA-34/2020 (A420154116)
8. Senāta Civillietu departamenta 2020. gada [...] spriedums lietā Nr. SKC-[D]/2020
9. Senāta Civillietu departamenta 2018. gada 21. februāra lēmums lietā Nr. SKC-407/2018
10. Senāta Civillietu departamenta 2017. gada [...] spriedums lietā Nr. SKC-[J]/2017
11. Senāta 2013. gada 20. jūnija spriedums lietā Nr. SKA-359/2013
12. Senāta Civillietu departamenta 2012. gada [...] spriedums lietā Nr. SKC-[A]/2012
13. Administratīvās rajona tiesas 2021. gada 14. janvāra spriedums lietā Nr. A420238820.
14. Administratīvās rajona tiesas 2013. gada 28. augusta spriedums lietā Nr. A420368413
15. Tiesu prakse adopcijas jautājumos, Augstākā tiesa, 2014.
16. Tiesu prakses apkopojums "Tiesu prakse civillietu izskatīšanā par bērna izcelšanās noteikšanu, adopcijas apstiprināšanu un atcelšanu, uzturlīdzekļu piedziņu no vecākiem bērna uzturēšanai, laulības šķiršanu un neesamību". Augstākā tiesa, 2004. gada septembris.

## Dokumentārā lapa

Maģistra darbs “Bērnu tiesības zināt savu izcelsmi” izstrādāts Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: \_\_\_\_\_ Valērija Leščinska (30.04.2021.)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Darba vadītājs: \_\_\_\_\_ Asoc. prof. Anita Rodiņa.

Darbs iesniegts Valststiesību zinātņu katedrā 30.04.2021.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe \_\_\_\_\_